

LE
L
B
O
D
M
D
O
B
J
E

entresiglo
meddobje
novo
2013
XLVII 1-4

novo MED *dobje*
Kulturna revija

M E D D O B J E

Splošno kulturna revija

Entresiglo

Revista de cultura general

Letnik/Año XLVII.

2 0 1 3

št./Nº 1-4

Izdaja SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA - Propietario: Acción Cultural Eslovena

Ramón L. Falcón 4158, (1407) Buenos Aires, Argentina.

Uredništvo/Directores: TONE MIZERIT (urednik),
KATICA CUKJATI, LEV DETELA, urednik za Evropo.

Lektorji: Metka Mizerit in Tone Mizerit

Zunanja oprema: Monika Urbanija Koprivnikar

Oblikovanje in računalniški prelom: Monika Urbanija Koprivnikar

Za podpisane prispevke odgovarjajo avtorji.

Spisi s psevdonimom se objavljajo, če je uredniku znano tudi pravo avtorjevo ime.

Rokopisi se ne vračajo.

Ta zvezek je 194. publikacija Slovenske kulturne akcije, dotiskan 12-2013

Registro Nacional de la Propiedad Intelectual Nº 259299.

Tisk tiskarne / impreso en: Editorial Baraga del Centro Misional Baraga,
Colón 2544, (1826) Remedios de Escalada, Buenos Aires, Argentina.

IZHAJANJE MEDDOBJA DENARNO PODPIRA
URAD ZA SLOVENCE V ZAMEJSTVU IN PO SVETU REPUBLIKE SLOVENIJE.

NATEČAJ PROZE

- KATICA CUKJATI (Argentina): UVOD 3
- LEV DETELA (Avstrija): ZADNJA IGRA 5
- GREGOR PAPEŽ (Argentina): PUEBLO AL SUR 12
- FERNANDO LESKOVEC (Argentina): S SKRINJO - TUDI S
KOVČKOM 23

POEZIJA

- VLADIMIR KOS (Japonska): S SKALE SE SKLANJAM K VALOVOM 26
- MIRJAM JEREM (Slovenija): ZDAJ 27
- ALEŠ GOŠAR (Argentina): OBJEMANJE, OBJEM ... 28
- GREGOR PAPEŽ (Argentina): RAÍCES / AMARILLO / ALGUNOS 32

IZ ARHIVA - POEZIJA

- JANEZ KAČAR (Argentina): NE ČAKAJ POMLADI 34

INTERVJU

- KATICA CUKJATI (Argentina): DR. VLADIMIR KOS 40

JUBILEJI

- LEV DETELA (Avstrija): PESNIŠKI SVET VLADIMIRJA KOSA 46

OBLETNICE

- ALEJANDRA LAVRENCICH (Argentina): TA NEVERJETNI
MOŽ, TA NEVERJETNI OTROK 54

ESEJI IN RAZPRAVE

- ANDREJ FINK (Argentina): OB DVESTOLETNICI NAPOLEO-
NOVEGA VDORA V RUSIJO (1812) 59
- ANDREJ FINK (Argentina): SLIKA SLOVENSTVA IN ZDOMSKE
ODSLIKAVE 73
- DANILO ZULJAN KUMAR (Slovenija): RAZVOJ SLOVENSKE
NACIONALNE, REGIONALNIH IN LOKALNIH IDENTITET 77

920150188

ADRIANA SABO (Srbija): SKLADATELJI SLOVENSKEGA RODU
V SRBIJI 90

DIPLOMSKA NALOGA

CUKJATI MARKO (Argentina): PARAGVAJSKE REDUKCIJE 104

UMETNIŠKA PRILOGA

IVAN BUKOVEC (Argentina)

KATICA CUKJATI

**LITERARNI NAVDIHI
V NOVEM SVETU**

Eden izmed projektov Slovenske kulturne akcije za leto 2012, ki smo ga predlagali Uradu vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu, je bil sofinanciranje natečaja slovenske proze pod naslovom: »Literarni navdihi v novem svetu«. Ta natečaj je bil namenjen generacijam ustavrjalcev, rojenih zunaj matičnega ozemlja in tudi osebam, ki so se rodile v Sloveniji a živijo že več kot 30 let na tujih tleh, kamor jih je usmerila življenjska pot.

Sklic natečaja je bil objavljen v tednikih Svobodna Slovenija in Oznanilo ter na sobotni radijski oddaji »Okence v Slovenijo«. Mnogi so z zanimanjem povpraševali tudi po telefonu o možnosti sodelovanja. Odzvalo se je 7 pisateljev, ki so izpolnjevali potrebne pogoje s svojimi prispevki. Na žalost sta dva prispevka prišla prepozno; teden dni po določenem roku in zato nista prišla v poštev.

Od praviloma pet upravičenih literatov sta bili dve dami in trije moški.

Za prvo nagrado je bil izbran **Lev Detela** z Dunaja s prispevkom »Zadnja igra«. Druga nagrada je bila priznana **Gregorju Papežu** z literarnim delom »Pueblo al Sur« - »Vas na jugu«. Tretjo nagrado pa je zaslužil **Fernando Ileskovec** s kratko črtico »Con baúl - pero con valija« - »S skrinjo - in tudi s kovčkom«; to zadnje literarno delo je prevedla v slovenščino pesnica Veronika Antonič.

Veselo presenečenje je bilo dejstvo, da sta dva pisatelja napisala svoj prispevek v slovenščini; eden s posebnim narečnim primorskim prizvokom, dva pa v kastiljščini. Avtor prispevka, ki je zaslužil drugo nagrado, pa velikokrat prevaja svoja dela potem v slovenščino.

Natečaj je pokazal veliko zanimanje sodelavcev in prav dobro literarno ustvarjalno kvaliteto. V štirih od petih zgodb je bila tematika povezana s slovensko stvarnostjo.

V soboto, 6. julija ob 20. uri, smo prisostvovali literarnemu večeru v dvorani dr. Tineta Debeljaka v Slovenski hiši. Glavni

namen tega večera je bil predstaviti publiki na omenjenem natečaju nagrajene proze. Najprej je predsednica SKA, dr. Katica Cukjati, podala nekaj misli o poteku natečaja, o sodelujočih, proznih prispevkih in o dodeljenih nagradah.

Dr. Štefan Godec je pokazal svoje recitacijske sposobnosti ob ekspresivnem branju zgodbe, ki se odvija na argentinskem jugu, ki pa je bila deležna druge nagrade na natečaju, izpod peresa **Gregorja Papeža** pod naslovom »*Pueblo al Sur*«. Najvažnejši deli tega sestavka so bili prebrani v izvirniku, to je v kastiljskem jeziku. Opis, ki bi ga ocenili kot realističnega, smo sledili z zanimanjem.

Sledilo je branje, ki je bilo na skrbi **Katice Cukjati**. To je bila kratka črtica avtorja **Fernanda Leskovca**, v španskem jeziku: »*Con baúl - pero con valija*«. Tematika nam v kratkih stavkih tragično oriše eno izmed tolikih zgodb primorskih izseljencev v objubljeni deželi - v Ameriki, konkretno v Argentini. V kratkih obrisih nam razodene nekaj scenografij v naši domišljiji o poteku žalostnih dogodkov. Ta kratka a globoka zgodba je bila deležna tretje nagrade.

Kot krona večera pa je **arh. Jure Vombergar** z gledališkim poudarkom prebral stvaritev **Leva Detele**, ki je upravičeno žela prvo nagrado tega natečaja. Najprej je na kratko podal nekaj podatkov o pesniku in pisatelju, souredniku Meddobja v Evropi, ki piše pesmi in prozo v slovensčini in v nemščini. Arh. Jure Vombergar ga je poznal že v Sloveniji v mladih letih - saj je bil njegov sošolec. Opisal je tudi Deteljevo pot v emigracijo v Avstrijo v želji po svobodi.

Prebrana proza, nam prikaže Leva Detelo kot pravega, zrelega »mojstra literarne ustvarjalnosti«. Proza je izredno zanimiva, sodobna in psihološko privlačna. Opisuje slovenskega emigranta v kritičnem osebnem obdobju življenja, poleg tega uspešnega športnika na avstrijskih tleh.

Večer, na katerem sta se prepletala estetska proza v živi besedi, se je odvijal v mali dvorani, katere zadnja stena je bila okrašena s tremi slikami že priznane umetnice **Irene Žužek** in tremi olji ustvarjalke **Marije Olge Grošelj** iz Mendoze, ki je prvič predstavila nek predokus svojih del.

Nagrajena proza je bila vsekakor izvirna in izredno kvalitetna. Doživeti literarni večer nam je približal tiskano leposlovno besedo v živi besedi. Glasbeni intermezzo **Kristine Mehle** in **Ignacija Mehleta** sta poprestila ta literarni večer.

Ob branju nagrajenih prispevkov kratke proze, mislimo, da je bila publika deležna krasnega potovanja v ustvarjalni svet literature.

LEV DETELA

ZADNJA IGRA

Že zgodaj zjutraj se je odpravil v gozd ob reki. Zadihano je hitel v breg. Stopal je v svojo strmo bridko samoto.

Pod borovcem, tik ob češki meji, se je ozrl nazaj. Zazrl se je v reko in v njene ilovnate bregove. Videl je bele oblačke in letalo visoko nad mejo. In potem, ko se je obrnil, je zagledal v zraku bliskovito se premikajoče žogice. Žogice nesrečnega življenja. Videl je, kako z blazno hitrostjo poskakujejo čez mah in čez segnito listje.

Začutil je udarce, ki jih je preteklost zarezala v njegov spomin. Pod udarci in zamahi z loparjem so se žogice nesramno podile po notranjosti njegovega življenja in postalo mu je neprijetno, da ni mogel pravočasno prekiniti ukvarjanja z namiznim tenisom. Ko se je vračal iz gozda nazaj v hotel, ga je začel mučiti občutek, da mora čim prej, oziroma mogoče kar takoj, zapustiti malo mesto. Ob tej misli se je nenadoma počutil bolje.

Narasla kalna Thaya* je odnašala les iz na pol poplavljenega gozda in odrivala z bregov šope pokošene trave, toda mesto se ni zmenilo za to divjo igro prirode, ko je skupaj s srednjeveškim obzidjem, hišami s priprtimi okni in z rdečimi strehami kipelo nekam proti granitnim temnim skalam na hribu. Hitelo je k cerkvenemu zvoniku in drevju, se vzpenjalo nekam proti nebu in vetru.

Vsepovsod je srečeval ljudi, domačine in turiste. Na vogalu sta stala župan in njegova žena. In inženir. Vsi ti so vedeli, da še vedno igra namizni tenis, toda zdaj v zadnjem času bolj lokalno in manj internacionalno. Še vedno skuša biti vsem na očeh s tem nesrečnim loparjem v roki. Še se poskuša uveljaviti. Tudi zdaj na dopustu v Nižji Avstriji. Ki pa ni pravi dopust, saj sodeluje na lokalnem turnirju spodnjega deželnega kroga.

* Thaya (nemško), češko Dyje, obmejna avstrijsko – češko – slovaška reka na severu Avstrije.

Enkrat je že nastopil v Raabsu, potem še v Drosendorfu**. Pa še kje. Vendar namizni tenis ne bi smel biti nekaj usodnega. Saj že zelo dolgo opravlja dober poklic strokovnjaka za gospodarska vprašanja. Pravzaprav bi moral igrati namizni tenis samo še za razvedrilo in le na dopustu, ko ima za tako stvar nekaj časa. Zato ni mogel razumeti, od kod ta zasvojenost z nesrečnim pinkponkom, s to čudno, pravzaprav nepomembno, malo, obstransko, a hitro namizno igro.

Z rahlo otožnostjo se je spomnil na nekdanja leta in na nekdanja vroča tekmovanja, ki se ne bodo nikoli več ponovila. Nenadoma je spet zagledal samega sebe v mladih nadebudnih letih. Tedaj je bil gibčen in hiter kot divja mačka. Nekoliko nagnjen naprej je z desno roko s pomočjo lastne telesne teže zadal nasprotniku odločilen udarec. Spet je v spominu doživel navdušeno vreščanje gledalcev. Napetost in navdušenje sta se ob pričakovanju zmage zgostila kot dva težka oblaka. Kot nič je tedaj, v vzponu mladosti, svoje nasprotnike ugnal v kozji rog. Njegovi udarci so bili trdi, žogice so se z vso silo poganjale proti vedno bolj utrujenemu protiigralcu, ki svojih mišic ni znal pravilno uporabiti.

Toda ta spomin so bile pravzaprav samo še uboge sanje. Zdaj ni več imel mladostne moči. Zdaj se ni več mogel zaščititi pred nasprotnikom. Sreča ga je pustila na cedilu.

Sicer je še srečeval znance, toda nekdanji prisrčni razgovori in prijateljski stiki so se razpustili v nič, kot da bi jim z loparjem zadal smrtni udarec. Zdaj je taval skozi bedno praznino. Po njegovi notranjosti se je začela razraščati rezka bolečina.

Tenis, loparji in žogice so bili vedno bolj neizprosni rablji njegove vznemirjene podzavesti. Žogice so hitro in ostro poskakovale sem in tja, zdelo se mu je, da udarjajo od vsepovsod in ga mučijo s težkimi temnimi spomini. Poskakovale so čez gozd in čez reko, podile so se čez grmovje in koprive in švigale nad hrošči in metulji ob bregu Thaye. Bežale so čez obraze lepih in grdih žensk, čez polje, vodo in čez mizo, videl jih je nad cerkvijo in nad krošnjami visokih dreves.

Nekaj čudnega se je podilo po zraku, z vso silo je žvižgalo med zamahi in udarci iz daljave v daljavo. Je bilo to, kar je nenadoma

začutil sredi hitre hoje po mestu, nekakšna obsedenost? Ali pa mogoče strah? Vse to, kar je zdaj doživljal, ga je namreč neznansko bolelo. Mučilo ga je kot grozeča nejasna nevarnost, kot zakrita neodkrita bolezen, ki te nenadoma zadene z vso močjo in vrže ob tla. To, kar se je zdaj podilo po njegovi duši, je bilo hujše od lakote, izčrpanosti, sovraštva, ljubezni.

Spet je začutil, da stoji za njim, čeprav je bila nevidna. Toda zdelo se mu je, da je tu namerno kot steklenice vina in bleščeči kozarci na praznični mizi, ki hrepeneče čakajo, da imenitni gostje med slavnostnim obedom z njimi nazdravijo v čast in slavo življenja. Bila je tu kot skrivnostni pajčolan ali kot žgoče geslo in parola. Kot tesnoba. Kot upanje, ki ga je zagrabilo za zapestje in potegnilo k sebi. Sladki vonj poletja se je vzpenjal skozi vrtove, čez reko, nad cerkev, hitel je čez pokrajino kot teniška žogica in bil hiter in vedno hitrejši.

Hitel je iz mesta. Vedel je, da ga na skrivaj opazujejo domačini, skriti za majhnimi hišnimi okni. Zato je stopal hitro in z zravnano glavo.

Zagledal jo je že od daleč v bližini športnega igrišča, kamor je vedno znova zahajal. Šel je naprej, kot da je ne vidi. Ni je hotel nagovoriti. Ni bil več zadovoljen s svetom in življenjem. Pravzaprav ni ničesar pričakoval. Vse skupaj je bilo samo še rutina in navada. Dolžnost, s katero mojstriš življenjski red.

Kljub temu jo je srečal vedno znova. Mlada črnolaska je bila slikarka ali učiteljica risanja in poročena z nekim dunajskim prirodoslovcem. Popolnoma ga je zmedla, čeprav očitno sploh ni vedela za skrivna čustva, ki so ga prevzela.

Skušal je iti mimo nje popolnoma mirno, ravnodušno, kot da je ne vidi. Kljub temu je na skrivaj pogledoval proti mladi ženski. Želel jo je nagovoriti, jo spoznati, vendar ni imel moči, da bi se ji približal.

Mesto je bilo zelo majhno. Zato jo je vedno znova srečal. Če je v večernem mraku sedel ob odprtem oknu, je včasih zaslišal njene hitre korake spodaj na cesti. V hotelski sobi ni imel prižgane luči, zato ga ni mogla opaziti, ko jo je skrivaj opazoval skrit za zaveso. Na njeno vitko postavo je ulična svetilka metala šop svetlobe in z migetajočimi prameni božala njene temne lase.

Ta mlada ženska je, ne da bi to hotela, na poguben način posegla v njegovo življenje. Bilo je kot v hudih sanjah. Na zunaj se ni pravzaprav nič zgodilo. Vendar je bila zmeda, ki je zaradi te

temne omame vdrla v njegovo življenje, vseprisotna. Zdelo se je, da bo izgubil tla pod nogami. Svet je postal oster in ozek. Ni se več mogel mirno gibati. Čeprav je bil športnik, je iz dneva v dan vedno bolj izgubljal svojo nekdanjo prožnost.

Sanjal je, da je njegove gibe in premike razumela popolnoma napačno. Teniške žogice so se v njegovih morečih sanjah začele bliskovito premikati v vse smeri. Zadele so ga popolnoma nepripravljenega na zgornjem delu telesa. Zaradi bolečine v neposredni bližini srca se je sredi noči zbudil v mali hotelski sobi.

Žogice so blazno hitro poskakovale po temi. Neprijetno so se poganjale skozi noč in skozi vso to njegovo vrtoglavico. Slišal je nekakšen posmeh, zatišane krike, hehetanje. Nekdo se je norčeval na njegov račun. Vsekakor je bila neznosna noč.

V njegovi glavi je premočno zašumela Thaya. Voda se je valila od ene do druge misli, ki mu ni dala miru. Skrivnostno in nenavadno bučanje se je podilo po njegovi razboleli notranjosti. Čudna omotica ni hotela popustiti. In tu je bil veter in slepota in težko utrujeno dihanje. In zamahi. In loparji. In žogice. In voda. Veliko vode. Veliko grozne težke vode.

Zamahi, glasovi, obrazi, ženske, drevesa so se premikali v vedno močnejšem vetru po pokrajini. Vedel je, da mora zmagati, če jo hoče osvojiti. Mora udarjati, se poganjati, skakati, dvigati lopar, se z vsem telesom metati naprej in naravnost proti usodni žogi, vztrajati, upati, se boriti.

Nasprotnik je bil tu in je bil tam, povsod, vseprisoten. Vzkliki gledalcev so ga opominjali, naj bo previden. Včasih je dopustil protiigralcu, da se mu je približal iz levega kota. Tedaj mu je hitro nastavil past in bliskovito udaril. Pognal se je kot napeta jeklena vzmet daleč naprej in zamahnil. Toda kljub temu je bilo vse skupaj pravzaprav smešna vsota iz najrazličnejših malih zmešnjav.

Ko se je poganjal v ostrem loku za žogico, je čutil, da je mlada črnolaska naravnost čudovita. V modri poletni obleki je plahutala po globini njegove duše, bila je kot žogica, ki mu je ušla iz rok in je ni mogel več ujeti.

Bila je igra, bili so lasje in bleščeča polt in žareče krilo. Življenje je drvelo brezglavo sem in tja kot konj, ki se je strgal s povodcev. Upanje in razočaranje sta si nastavljala zasede. Igra življenja se je razraščala v večje in manjše protiigre. Pot mu je lil po obrazu. Hotelo ga je zadušiti.

V športnih čevljih se je smešno poganjal za žogico v lažnem upanju, da bo naredil najboljši vtis. Hotel je ugajati gledalcem, še bolj pa njej, usodni ženski, ki sploh ni poznala njegove usode in je zdolgočaseno opazovala lokalno tekmovanje, na katerega so jo povabili prijatelji.

Trikrat mu je uspel preišljen udarec, toda potem so se mu zašibila kolena. Okrog njega so bili samo še hitri ostri glasovi, mraz in tema. Nekje zadaj je bilo vražje kričanje. Srce mu je premočno utripalo. Nekaj je stalo za njim. Ga vzdigovalo. Ga potegnilo navzgor. Sladko in strašno.

Sreča ga je v zadnjih letih zares pustila na cedilu. Mladi moški so uporabljali na tekmovanjih novo tehniko, ki ji ni bil kos. Vedno znova so bili kot protiigralci naravnost odlični. In on? Pred leti je bil zagotovo prvovrsten. Nastopal je proti Čehom in Angležem. To so bila čista, trezna tekmovanja, brez erotičnih čustvenih obremenitev, brez strahu pred mračnimi vzkliki iz ozadja.

Takrat je bil pogumen. Če mu je tu in tam vseeno spodrsnilo, je dobro vedel, da lahko to ob prvem novem tekmovanju popravi in ponovno zmaga. Toda zdaj?

Zdaj ga je potisnilo v zadnji kot. Zdaj se je mučil z ostanki svojega znanja pri upokojencih in tekmovalcih spodnje tretje kategorije. Čeprav niti tu ni več imel pravega uspeha, je hotel znova dokazati, da je še vedno samo on tisti tekmovalec, ki edini odloča, kako se bo igra končala.

Na trenutke se mu je kljub temu zazdelo, da lahko še enkrat začne od začetka. Kot takrat, ko je po koncu druge svetovne vojne s starši pribežal iz Ljubljane v Avstrijo na Koroško. Samo tako so si pod najtežjimi pogoji rešili življenje, ker bi jih komunisti, ki so prevzeli oblast, kot svoje nasprotnike pobili kot nevarno mrčes. Takrat so daleč od doma z neverjetno, nenavadno silo zagrabili usodo v svoj prid in začeli na tujih tleh graditi svoj novi močni svet... Ja, še enkrat je hotel biti svež in mlad. Napolnjen s srečo in velikimi pričakovanji, s prijateljstvi in z ljubeznijo...

Če je zaprl oči, so se v njegovi notranjosti takoj pojavile teniške mize. Temnozeleni polja so se pravokotno premikala v smeri žogice, ki je brez prestanka letela na drugo stran proti nasprotniku. V prsih ga je stiskala bolečina. Življenje se je razraščalo v krutega protiigralca, ga potiskalo na stranski tir. Ogrožati ga je začel celotni namiznoteniški sistem Raabsa in Drosendorfa skupaj z mlado

črnolaso žensko in vsemi vidnimi in nevidnimi protiigralci, ki so se, kot se mu je zazdelo, zarotili, da ga uničijo.

V hotelski sobi je odprl aktovko in položil na mizo fotografije svoje žene in otrok. Vedel je, da ne ravna prav. Vest mu ni dala miru. Bolečina v njegovi duši je bila neznosna. Z roko je pobožal fotografije vseh treh otrok. Vse okrog njega se je pravokotno postavilo proti njemu. Vest ga je pekla v dno duše.

Mlada črnolaska je bila volčja češnja na bregu Thaye. Vrgla je senco na njegovo življenje v trenutku, ko je to postalo težko in naporno. Vendar je ni mogel pozabiti. Vedno znova se je pojavila v njegovih sanjah in prividih. Bila je nevarnejša od teniških žogic, ki ga več niso hotele ubogati. Očitno so bile pokorne samo njej, ki je v temni hotelski sobi stala za njegovimi sanjajočimi očmi in mu na uho nastavila svoje poželjive temnordeče ustnice.

»Boste zmagali?« je zaupno zašepetala.

Bo zmagal?

Besno je dvignil lopar in ga pognal po razbrzdanih žogicah, da so strmoglavile v njegovo dušo.

Kdor tvega, ta tudi zmaga!

Žogice so bile neizprosne. Drvele so po cesti proti igrišču na robu mesta, se kotalile v noč in v sanje.

Premetaval se je skozi spanje, molil in moledoval, prosil za milost, da se lahko umiri.

Sredi noči se je nenadoma pognal s postelje, prižgal luč in se z nejevoljno razprtimi ustnicami usedel pred ogledalo.

Vse skupaj je bilo obžalovanja vredno. Ampak kaj lahko sploh stori?

Kaj bodo rekli vsi tisti, ki ga poznajo od prej, če izvejo za njegovo bedasto obnašanje? Kaj bo rekla njegova žena, če jo brez pravega vzroka zapusti samo zaradi lastne nespameti in omamljenosti? Kako bodo gledali otroci na očeta, ki jim je obrnil hrbet, ko so ga najbolj potrebovali?

Usoda ga neprizanesljivo potiska navzdol, v temo, vendar manjkajo vprašanja in odgovori. Tu, v mestecu ob vijugasti reki, kjer mu je vse tuje, ni svoboden. Kaj lahko sploh naredi?

Slaba vest ga je pognala na drugo stran mesta. Stopal je čez prazni trg, daleč ven proti reki in gozdu ob češki meji.

Na športnem igrišču so spet tekmovali. Igra ga je prevzela. V sebi je začutil nenavadno presežno moč. Še enkrat je hotel vse sile svoje mladosti pognati proti nasprotniku. Z enim samim zamahom, v katerem so združeni vsi zamahi njegovih dvajsetih tekmovalnih let, je hotel zmagoslavno zadeti pinkponkovski obraz svojega protiigralca.

Lopar je dvignil visoko v zrak, se zagnal v zadnjo in dokončno neumnost. Poravnanje vseh računov dolgega čudnega življenja, poželenj, ljubimkanj, ljubezni, zakonske zveze in norega pinkponka. Kratko in jedrnato. Majhna zasebna katastrofa, ki bo dokončno predrugačila in zapečatila njegovo življenje.

Zaustavil se je sredi igre. Protitekmovalec se je zasmel. Črnolasa ženska je bila zelo daleč. Hrup na športnem igrišču ob Thai je postajal nemogoč.

Žogice so se mu s predrzno ihto poganjale skozi glavo. Postajalo je smešno in vrtoglavo.

Kot da bi okamnel, se je zaustavil in takoj začutil, da je ostal brez loparja in brez zamaha. Počutil se je popolnoma izgubljeno. Zdelo se mu je, da so se žogice prilepile na mrežo nad tekmovalno mizo in je zdaj, ko se je vse zarotilo, dokončno brez moči. Zamajal se je kot v megli skozi loparje in žvižge mimo kričanja tekmujočih daleč proč proti šumenju narasle reke pod mestnim obzidjem.

V hotelski sobi je bilo potem mirno. Od daleč je zaslišal nežno glasbo iz radia. Zaslišal je tiktakati lastno zapestno uro. Zdaj bo zares moral za vedno odpotovati. Se vrniti domov v pravo življenje. Nikoli več ne bo obiskal mesteca ob reki.

GREGOR PAPEŽ

PUEBLO AL SUR

Aquí los pueblos pequeños suelen ser conocidos por algún hecho destacado que los identifica y, de algún modo, nos hace imaginar su personalidad. Por ejemplo, el pueblo de Lindor Covas, a menos de veinte kilómetros es famoso, porque allí se fabrica el mejor chucrut de la tierra. Más allá, hacia el oeste, la población de Villafañe es famosa por sus fiestas del loco. O el pueblo de Los Gorriones, que cimienta su fama en el hecho de considerar a los gorriones como animales sagrados, en un intento criollo por emular la India. En cambio, todavía esperaba un hecho sobre el cual cimentar su fama este pueblo anclado en los ariscos trazados del sur de algún mapa generoso, este pueblo sobre el que, por estos días, se posó una nube. Una nube de polvo levantada por camiones, palas mecánicas y otras maquinarias, autos, obreros, gente de lejos. Bordeando el pueblo, la ruta era una especie de frontera para los que allí vivían, se podía salir del lento entramado de casas y cruzar al otro lado para encontrar sólo el vacío de la tierra en abrazo con el cielo.

Como un tótem recortado contra el pastizal, a la orilla del lado del pueblo, don Calfucurá hablaba con un vecino:

- Venimos al mundo para sufrir, lamentablemente es así, don Miller. Si uno pretende torcer estos designios, se estrellará contra la voz poderosa de la Pachamama. Sólo sufriendo es como uno puede ser libre, con la conciencia de haber cumplido su cometido, en paz con la Pachamama.

Su interlocutor, de inconfundible aspecto alemán, estaba ausente de la conversación, con los ojos puestos al otro lado. De un lado estaba el pueblo, del otro comenzaba a construirse un moderno, inmenso shopping. También don Calfucurá escudriñaba el otro lado y finalmente determinó con voz queda sobre el ruido de las maquinarias:

- La Pachamama no verá con buenos ojos esto.

A los dos vecinos se sumó un tercero, acercándose por el camino con su roído saco y la bolsa de compras rebosante de verduras, don Kozamurnik, venido en otros tiempos de tan lejos como el alemán. Sin mediar saludo alguno, don Calfucurá lo miró, después miró la nube al otro lado y nuevamente dijo:

- Nos contaminarán, vendrá gente a mostrarnos espejitos de colores, como antaño los españoles a los pueblos originarios.

Don Kozamurnik, con el rostro siempre sonriente y rechoncho, se había detenido junto a los otros dos y replicó feliz:

- Meydush, don Calfucurá, no compare. Los españoles traían espejitos a cambio de oro, pero nosotros aquí, ¿qué tenemos? Esta vez son ellos los que traen el oro y nosotros les daremos espejitos de colores.
- Ah, usted cree que esta gente se chupa el dedo y aceptará dar oro a cambio de espejitos. Cuando esta gente da algo, tenga la plena certeza de que a cambio recibirá el doble. Conozco a la gente. Nosotros somos para ellos los mismos originarios de tiempos remotos, y aquí mismo y ahora vemos la llegada del conquistador, sus gigantescas naves, sus armas y su poder. Pronto nos exterminarán, ya lo verá usted. Pronto se abalanzarán sobre nosotros.

Don Calfucurá hablaba en tono profético, como dueño de una costumbre ancestral, de modo que muchos empezaron a inquietarse, pues sus presagios cada tanto daban en la tecla. Cada día, a medida que el gigante crecía, siempre alguna gente del pueblo solía llegar hasta los pastizales de la orilla, ruta vacía de por medio, para observar el avance de aquel monstruo. Mirando el movimiento de las máquinas, se desgranaba la inquietud o la euforia, pero nunca la indiferencia. Por ejemplo, hoy podríamos ver, si estuviéramos allí, a don Miller y al joven Peñaloza debatiendo al borde de aquel viejo mundo y con los ojos puestos en el nuevo.

- Don Miller - dijo Peñaloza, con esa manía desagradable de acortar las palabras, como si fuera ello algo simpático, pero resultaba un martillazo en los oídos del alemán -, el mundo ha cambiado.
- Mire, joven Peñaloza, el mundo jamás cambia. Lo que sucede es que la gente pierde la memoria, eso es todo.
- Don Miller, usted es viejo, por eso es incapaz de aceptar que el mundo ya no es como era. El mundo cambió. Ahora,

por ejemplo, todo puede ser registrado por la cámara de un teléfono. Un campesino cualquier lo lleva consigo.

Don Miller instantáneamente se retorció de asco ante esa deformación de la palabra "cualquiera" tiene un teléfono y sacará una foto con él, pudiendo registrar hasta la mínima injusticia.

- Mire, joven Peñaloza, a pesar de que se registra hasta la mínima injusticia, no por ello el mundo es más justo. Hasta es probable que sólo sea más injusto.
- Usted es viejo, tiene la mente en el pasado, es incapaz de ver lo mucho que avanzamos con la tecnología.

El alemán tragó aire antes de responder, diría que tragó la atmósfera completa, desde la troposfera hasta la ionosfera, y después dijo, como un astronauta que aterriza por fin:

- Y usted es demasiado joven para saber que, así como alguna vez el caballo fue tecnología, también la mujer fue tecnología... y mire adónde avanzamos con semejante tecnología. ¡Sólo llegamos hasta el charco más próximo!

El joven Peñaloza miró con disgusto al viejo alemán y no dijo una palabra más, giró la cabeza y se quedó mirando otra cosa. No era joven en realidad, sino un hombre de unos cincuenta años con actitud relajada, jovial. Usaba los pantalones ajustados a la pierna para que pareciera joven. Llevaba en la muñeca un reloj gigante junto a una tira de tela roja. Eso lo hacía joven. Ese color rojo, quizás un amuleto contra la envidia, confundía al alemán, pues veía en ello el color salvaje del comunismo. Don Miller sospechaba que había en el pueblo varios personajes de izquierda. Sospechaba que don Fulgencio, un hombre que no había tenido infancia - simplemente porque nunca superó el período de lactancia-, era para él un representante de los Iluminatti. Otras sospechas de parecida índole operaban en él, generando en todo su ser un descontento con el entorno inmediato, una sensación de estar viviendo en un mundo pervertido. Esa inquietud se multiplicada con la llegada del shopping, que se construía al otro lado de la ruta. Don Miller había sido un oberfuhrer en las Schutzstaffel y todavía conservaba en su mesita de noche la insignia del collar de su uniforme, que lucía dos soberbias hojas de roble. Era éste el árbol que representaba la lealtad y cuyo símbolo era entregado a los caballeros, acorde a la nobleza de sus hojas y la suave aspereza de su color. Ahora, condenado al perpetuo exilio y silencio en estas latitudes geográficas del viento,

debía soportar habladurías y humillaciones que entraban en su carne con la fiereza del fuego, quitándole a menudo el sueño y haciendo que sus noches se prolongaran entre el alcohol. La pendiente de esta insoportable espina de ver a los llamados “pueblos originarios” atreverse a salir de sus cuevas y proclamarse dueños de la tierra... Sólo el escuchar la denominación de “pueblos originarios” era capaz de llevarlo a enfurecer y soñar con una vuelta al pasado. No hace muchos años atrás aún se los llamaba por su nombre, “indios”, o simplemente “negros”, pero ahora, con la escalada de todo tipo de derechos, comenzaron a llamarse “pueblos originarios”. Despreciaba esa masa desprolija y atrevida que hablaba de derechos. Nadie tiene derechos, siquiera ellos, que eran de la raza elegida por la Providencia. Ahora aparecen hasta las ratas clamando por sus derechos. Cuando el alemán debía ir a hacer algún trámite a la capital y viajaba en colectivo, siempre sucedía lo mismo: los pueblos originarios tienen calor, siempre tienen calor y cuando viajan en el colectivo, aunque sea invierno, abren la ventanilla. Para ellos no tiene ninguna importancia que el termómetro marque diez grados bajo cero y los otros pasajeros se congelaran de frío, porque ¿acaso existen los otros pasajeros, existen los otros para los originarios? Don Miller volvía siempre de la capital con un resfrío mortal a cuestas. Ese hato de vagabundos comunes proclamados de golpe “los heroicos pueblos originarios”... Todo esto tiene un único origen, una fuente única, como si de la montaña bajara un hilo de agua y se dispersara en mil direcciones, pero allí arriba, en la montaña, brotando de un único manantial, estaban los derechos de la mujer; allí empieza todo. La mujer es capaz de provocar los desastres más absolutos; ningún hombre, por más desastres que haya causado en la historia, se compara con los desastres que puede provocar la mujer. Cuando don Miller meditaba sobre ello, a su mente acudían imágenes apocalípticas y el fin del mundo se le presentaba de manera reveladora, mientras acariciaba con la palma de su mano la vieja Luger Parabellum bajo la almohada.

Don Calfucurá, un viejo de piel curtida como un tapiz, con los ojos pequeños y lavados por el paso del tiempo y por la extensión de la llanura, era seguramente un socialista, pero no sería el primer caso de un socialista con la cabeza bien puesta. Don Calfucurá veía el progreso como un peligro para su supervivencia. Y así, algunas noches prendía una fogata en su jardín y realizaba ritos que sólo él tenía el poder de hacer, debido a su íntima comunicación con

la Pachamama. Arrojava al fuego sapos con agujas clavadas en los ojos, gallinas vivas y muchas otras cosas se lo vio arrojar a las llamas, bailando luego alrededor de la pira mágica y exclamando a viva voz:

- ¡Oh, Pachamama, expulsa al demonio de hierro y cemento de esta tierra, haz que sufran un accidente mortal todos los que trabajan en esa construcción diabólica, destroza sus familias y trae la peste sobre sus cabezas!

Pero el gigante de hierro y cemento seguía creciendo día a día, a pesar de los muchos animales que el hombre arrojara al fuego. Una noche se levantó el viento y las llamas, azotadas por el aire, se descontrolaron y lamieron el techo de paja y quemaron su rancho, dejándolo sin techo y sin palabras, desolado en un gesto interrogante hacia su protectora, la Pachamama. Las llamas devoraron todo ante la mirada curiosa de los vecinos. Cuando el fuego se extinguió porque ya no quedaba nada que devorar, el hombre estaba sentado en el suelo y miraba la tierra como un bebé, emitiendo sonidos infantiles, extraviado en un laberinto. Luego todos los testigos de la desgracia se retiraron, murmurando y mirando hacia atrás, pero don Kozamurnik se acercó al hombre que parecía haber extraviado la mente y puso su mano en el hombro del desdichado, en un gesto de protección y amistad.

- Cállese, don Calfucurá.
- Quello chupete...
- ¡Cállese, don Calfucurá! ¡Reaccione, por Dios!
- ¿Que me calme? ¡Estoy meado por los perros!
- No lo dejaré solo en la estacada, véngase a vivir un tiempo a mi rancho.

Don Kozamurnik tenía un pedazo grande de tierra y sabía cultivarla mejor que nadie. Él y la tierra eran una sola alma. Tenía además cuatro peones que trabajaban con él, cuatro robustos muchachotes, a cual más vago que el otro, según el decir del patrón. Desde que tenían teléfono en sus bolsillos, era más lo que atendían el teléfono que lo que empuñaban la azada. Parecían hipnotizados, como esas mujeres que últimamente andan repitiendo frases como "creer es crear" y cosas parecidas en las fiestas del pueblo.

- Tal vez podamos sernos de ayuda mutuamente- continuó don Kozamurnik, mientras en su mente se abría paso la idea

de pedirle alguna brujería que dejara a sus peones lisiados cada vez que en medio de las tareas llevaran la mano hacia el todopoderoso Blackberry en sus bolsillos.

Por aquellos días hubo un hecho que en otro momento pasaría totalmente desapercibido en el pueblo, pero en las circunstancias actuales actuó como un catalizador. El sacerdote del pueblo murió de vejez y entonces un día llegaron unas personas y cerraron las puertas de la capilla con un candado. Fin. No hubo reemplazo para el religioso. Aunque el pueblo en general no iba mucho a misa -sólo asistían diariamente tres o cuatro viejecitas con un pañuelo sobre sus cabezas-, el pueblo entero reaccionó ante lo que se consideró un atropello a sus derechos. De golpe el pueblo estallaba, algo en el fondo de cada uno de los pobladores parecía despertar y clamaban por justicia. Los pueblerinos inmediatamente organizaron una reunión para tratar este tema y planificar alguna protesta contra el atropello de quitarles el oficio religioso. Las autoridades, municipales y eclesiásticas, habrían de escucharlos, ¿Acaso no hay en este país una ley que defienda el derecho al culto? Nadie conocía las leyes sino de oídas, pero alguien sugirió:

- Si con nuestros impuestos mantenemos al culto, que el culto venga a darnos el oficio religioso. Es nuestro derecho, no nos pasarán por encima, no somos ya ignorantes campesinos que no existen como ciudadanos.

Entonces por aquellas calles polvorientas corrió la voz de una reunión impostergable que afectaba a todo el pueblo, por lo que se rogaba una presencia plena. La reunión se realizaría en el almacén de don Cholo y casi todos prometieron asistir.

El primero en llegar a la reunión fue un vecino llamado Gregorio Shkof, descendiente de europeos, como tantos y tantos en esta tierra, un hombre relegado en las reuniones y fiestas familiares a cuidar viejos. Su esposa también había sido en otra época una cuidaviejos, con un ojo en los interesantes movimientos del centro de la fiesta y el otro ojo puesto en algún viejo que desgranaba los pormenores de su "interesante" visita al médico. Pero un día ella floreció de golpe y empezó a sonreír y hablar con todo el mundo en las fiestas. Desde entonces Gregorio soportaba en soledad las repetitivas historias de aquellos Ulises en el mar de algún trámite

jubilatorio, en tanto con el rabillo del ojo miraba cómo su mujer se perdía entre las gentes de la fiesta, en el baile, la risa y la conversación con los jóvenes. Mientras su mujer se liberaba, Gregorio se hundía más y más en el proceloso mar de los viejos. Con la mirada torva seguía los movimientos que ceñían la figura de su mujer, su soltura al hablar, algo que ella no había logrado nunca a su lado, el ritmo estridente de sus labios abriendo y cerrando la boca locamente. Su mujer se parecía a un ahogado que permaneció una vida bajo el agua y de golpe sale a la superficie y no le alcanza la boca para respira Esa explosión de libertad volvía aún más pesado el sopor de su marido junto a los malditos viejos. Mirando a su mujer de lejos, se dibujaba en su mente aquella frase de César: ¿Tú también, Brutus? ¿También tú me dejas solo en compañía de estos miserables? Esos viejos que eran la personificación misma del egocentrismo, que jamás preguntaban por la suerte del otro y que sólo parecía existir la suya en el mundo. Además, repetían una y otra vez la misma cosa, sin siquiera preguntarse, si ya la habrían contado antes. Ningún esfuerzo por ofrecer una buena conversación, por escuchar, nada de nada, sólo un tremendo y gigantesco "Yo". Así era el padre de ella, un viejo amargo como la hiel, pero que jamás se perdía un sólo evento, el mínimo bautismo o la más pequeña celebración. El tío y el padre de la cuñada y aquel otro, allí estaban siempre, avanzando hacia Gregorio como una plaga bíblica. Él qué más podía hacer que sentarse con ellos y escucharlos, al menos así disimulaba que era el hombre más aburrido de la tierra, al menos así no sufría por el hecho de que nadie se quedara más de dos minutos a conversar con él. No pocas veces cruzaban por su cabeza imágenes terribles. Pero una vez Gregorio tuvo de pronto la visión de la tan ansiada liberación a unos centímetros de su mano: un vaso de vino lleno, dejado sobre la mesa. Nunca hasta entonces había probado el alcohol, pero esa noche la fuerza de su soledad asaltó la superficie y su mano rodeó el vaso, sus dedos presionaron el cristal, allí estaba la llave de la puerta, la hizo girar en la cerradura y el líquido se vertió en el umbral de un nuevo día, en el estómago del sol. Desde entonces es conocido como el borracho del pueblo, un hombre divorciado de su esposa, triste y negro como siempre, pero sin los viejos alrededor mordiéndole los tobillos, porque el vino le dio el valor de mandar todo al infierno y de jurar que en lo que le reste de vida no volvería a ser el cuidaviejos de las fiestas.

Cuando la reunión de vecinos comenzó, Gregorio no dejaba de mirar hacia la puerta con ansiedad y nerviosismo. Entonces vio

entrar a la que fue su mujer, Rosamunda, de la mano de su nueva pareja. Notó que, pese a que caminaban a la par, ella iba casi un paso adelante. Cualquier movimiento que realizaran, eran como robots en una misma línea, aunque Gregorio notó esa leve diferencia que quizás ningún otro notaría: ella estaba siempre unos centímetros más adelante. Eso lo enfurecía. Cuando fue su mujer, Gregorio caminaba diez pasos adelante de ella. Ahora debía contemplar aquello, que era el *súmmum* de la rebelión y la liberación, como si ella dijera: Jamás volveré a caminar atrás de un hombre. Eso lo enervaba, hacía que la sangre inundara su cabeza y sus puños se cerraran crispados, encerrando el infinito marasmo del rojo.

Pero la reunión comenzó y otras palabras inundaron el húmedo recinto. Don Cholo fue quien abrió el discurso:

- Vecinos, presten atención, nos hemos reunido porque ya no tendremos sacerdote, ¡todo esto es seguramente parte de un plan secreto urdido por esos poderosos que han venido a construir un shopping! ¡Debemos reaccionar o nos pisarán la cabeza!

Murmullo general en toda la sala. A pesar de no verse una relación muy clara en todo el asunto, se había deslizado entre las habladurías previas la idea, esparcida como reguero de pólvora, que todo habría de trasladarse al otro lado de la ruta, donde después del shopping vendrían las casas, las escuelas y hospitales, todo al otro lado de la ruta, mientras que de este lado todo habría de clausurarse, de abandonarse a la buena de Dios. Se conjeturaba la idea de que los viejos pobladores finalmente se verían obligados a abandonar su lugar debido a una especie de depredación evolutiva o de conspiración secreta. En base a tales presunciones era preciso ver más allá de los ojos, anticiparse. Siguió diciendo don Cholo:

- Hablemos por turno para que cada uno pueda expresar sus opiniones. Empecemos por allá, a ver... a ver, don Gregorio, hable usted.

Gregorio sintió un mar de ojos entornados hacia su persona y una sudoración copiosa inundó de pronto su rostro, casi perdió el sentido y se desmayó. Él, que había sido un miserable cuidaviejos, era de golpe el centro de atención de todo el pueblo. Todos tienen alguna vez su momento, la cuestión es no desaprovecharlo, porque una oportunidad así no volvería a repetirse. Así que recompuso su figura, con el pañuelo secó su rostro y se dirigió tambaleante hacia

el centro, levantó las manos como lo hacía en su tiempo el general Perón y se dirigió al pueblo:

- Compañeros, correligionarios, antes que nada debemos sentar las bases de la plataforma electoral...

Un silencio de asombro se formó en el gentío.

- ¡Compañeros, propongo que haya paz, pan y trabajo para todos!

Don Cholo, que escuchaba respetuosamente, se hizo eco de las miradas de interrogación a su alrededor y rápidamente se dirigió a la gente:

- A ver, señores, otra opinión, necesitamos empaparnos democráticamente de opiniones.

Súbitamente Gregorio sintió que su momento de gloria había terminado, aquel momento que le permitiría demostrarle a su mujer, allí presente con su nuevo hombre, que él valía su peso en oro, que era un líder capaz de mover a las masas, pero apenas le dejaron decir tres o cuatro palabras. Entonces imaginó a su mujer riéndose del ridículo que había hecho, riéndose a carcajadas de su fracaso; un mareo profundo invadió su cabeza y llegó tambaleante hasta la salida, buscando aire, elucubrando la idea del suicidio como única salida. Había hecho el ridículo más colosal y completo. Había acaso perdido la última posibilidad de recuperar a su mujer con un acto grandioso. La turba no lo comprendió, como suele suceder con los genios. El vulgo tomó las riendas del asunto, como suele suceder. Ese maldito don Cholo y sus idioteces, pensaba Gregorio. ¿Cuándo llegará el momento de los abandonados, de los cuidaviejos, de los tímidos, de los desgraciados? No nos distraigamos con aquella tontería de ricos y pobres. . Miró las calles barroas del pueblo, desgranando la imagen de un perro que camina solo en mil soledades, mientras dentro del almacén la discusión seguía su curso:

- Calma, vecinos, calma. Pensemos en alguna solución.
- ¡No nos quedaremos sin oficio religioso!
- ¡Eso! ¡No dejaremos que nos quiten la misa!
- ¡Quieren echarnos de aquí! ¡Y quieren quedarse con nuestras propiedades!
- ¡Hablen de a uno, por favor, que así no se puede!

A medida que la discusión iba tomando forma, alguien reparó que se hallaban en la bodega del almacén y que las cajas apiladas

contra la pared contenían botellas de vino. Entonces empezó a repartirse el vino en forma gratuita e indiscriminada, lo cual don Cholo en principio contempló con terror, pero luego, dejándose llevar por ese entusiasmo democrático, quiso formar parte de la historia que allí se estaba escribiendo y darle a "su gente" lo que necesite. A medida que las botellas de vino iban vaciándose, los ánimos iban calentándose y alguien soltó la frase:

- ¡Esto es la guerra! ¡Tenemos que defendernos!

Entonces una salva de aplausos, de vítores y sombreros al aire inundó la sala. Un gran entusiasmo saludó la palabra "guerra", era el tiempo y el momento de una gesta heroica, de escribir la historia, la embriaguez era total. No hay éxtasis como el que produce esa palabra, cual fuera una liberación mayúscula. Pero se necesita para ella un ideal, ¡y qué mejor ideal que la religión! Ya completamente borrachos algunos, comenzaba allí la lucha por determinar las figuras del liderazgo. Don Cholo era bueno para organizar reuniones, pero de ninguna manera era un líder natural, en cambio don Calfucurá parecía tener el aplomo necesario, además de esa hipnótica mirada que lanzaba -sobre todo a las mujeres. Fue él quien, tomando las riendas del asunto, proclamó:

- Propongo que rompamos el candado y abramos las puertas de la capilla.
- ¡Brindo por eso!- exclamó tambaleante don Miller, blandiendo en su mano temblorosa la Luger Parabellum, como si renaciera de sus cenizas el águila de otros tiempos. Levantó el arma tan alto que todos la notaran, que todos vieran en él al líder que los guiaría de nuevo por los senderos de la gloria. Era su momento, tras tantos años, décadas, siglos, el águila volvía a alzar su vuelo. El entusiasmo levantó mil botellas de vino en alto al unísono con la Luger Parabellum, pero don Cholo los detuvo:
- Un momento, amigos, reflexionemos. Forzaremos las puertas de la capilla, ¿Pero qué haremos sin sacerdote? ¡Sin sacerdote seguimos en bolainas!

Ante esa deformación de la palabra "bolas", el alemán se puso muy serio y una sombra tenebrosa cruzó sus ojos, a la vez que con una mano contenía a la otra, la que tenía el arma. Don Calfucurá alzó la mano y un silencio sepulcral se hizo en torno a su hipnótica mirada. Hizo una pausa, un silencio profundo, en el que nadie se

atrevió siquiera a respirar, entonces el líder natural habló en voz baja, muy baja, como calando dentro del alma:

- Propongo que uno de nosotros se vista de sacerdote.

El silencio, ávido por romperse con una salva de vítores, retrocedió hasta el murmullo general y allí se quedó:

- Pero eso es una herejía...

Entonces don Calfucurá, como si agarrara una lanza de sus antepasados y la arrojara contra el horizonte, dijo:

- No nos dejemos vencer, amigos. Demostremos que no somos un hueso fácil de roer, que somos capaces de cualquier cosa. ¡A mí, quien me busca, me encuentra!

Ahora sí, las paredes tronaron y se desgajaron, los vidrios de las botellas se quebraron, el hombre había dicho las palabras mágicas: Quien me busca, me encuentra. Lanzando vítores a los cuatro puntos cardinales, en el almacén no quedó una sola botella de vino sin abrir. Don Calfucurá sintió que sus palabras no habían seguido la senda que se habían propuesto, la de alcanzar su propio momento. Él no había querido esta felicidad, este descontrol entre el pueblo, sino todo lo contrario, que los ojos de todos, posados en él y recogidos ante su santa y sabia figura, vitorearan el nombre de la Pachamama, pero no que se desatara semejante bacanal en la cual, por cierto, un viejo como Calfucurá no podía participar sino como observador. Entonces, desgñitándose, intentó llamar a la cordura y exclamó:

- Pueblo mío, les digo que la Pachamama...

Pero la respuesta más inmediata fue:

- ¡Olvídese de la Pachamama, don Calfucurá!

Al baile y la alegría siguieron como un río que se desborda y ya nada puede detener su caudal. Don Calfucurá cruzó sus ojos con la única persona que allí lo comprendería, don Miller parado en un rincón trasero del local, abatido por el vino e incapaz de reaccionar ante la escena vergonzosa, la Luger caída al costado del cuerpo como una prolongación de la mano vencida. Dos viejos testigos del paso del tiempo, dos continentes que envejecían sin remedio, dos voces que callaban o volvían al comienzo del relato, mirando un mundo que se alzaba con la belleza del metal y el aliento del hierro desafiando los vientos.

... Al final, aquel lugar obtendría el nombre del shopping.

FERNANDO LESKOVEC

Prevod: Veronika Antonič

S SKRINJO - TUDI S KOVČKOM

Že proti koncu poletja leta 35. je bilo možno vkrcati se in potovati z ladjo Oceanía ali njenim dvojčkom Neptunia, tudi s Kneginjo Mafaldo; ladja bi zahtevala le 18 dni potovanja. To je pomenilo velik napredek v primerjavi s tistimi tridesetimi ali več dnevi, ki jih je potrebovala do takrat Belvedere - zdaj ladja za prevoz vojaščine, potem potopljena.

Žetev shranjena, suha trava v skednju, shramba založena z vsem potrebnim ob prihajoci zimi, orodje popravljeno. Vse delo opravljeno. Vse v redu. To bi si želeli, vendar nekaj je bilo drugače. Resnica je bila druga.

Shramba je bila prazna, poljski pridelki skriti ... za vsak slučaj.

Hitro bodo prišli oropat fašisti vse, kar jim pride pod roke, tudi če niso potrebni.

Samo da nagrajijo vse, kar imajo Slovenci, tako da so ti primorani zapustiti svoje domače kraje.

Zamenjava straže je bila napovedana.

Ukaz je bil pobrati Slovincem vse, kar so imeli, da bi sami odšli in zapustili svoje domove.

Že so prihajale nove črne srajce, brez konca dolga kolona južnih vojakov.

Nestrpno so čakali, da bi Slovenci zapustili domačijo in bi jo zasedli fašisti.

Železnica, javni uradi, državna in občinska uprava, vse je že bilo v njihovih rokah. Samo za Slovence je bilo težko. Slovenci so vse pridelke skrivali za svoje preživetje.

Odpor je bil na pohodu.

V varni temni noči je mlinar mlel moko, prinesli so mu skrito žito. Plačilo za njegovo delo je bilo nekaj žita.

Moški, ki so nabrali slive, so v skritih jarkih gozda kuhali slivovico. Črne srajce se niso upale v gozdove.

Ženske so predle lan in ptle. Italijani tega blaga niso marali. Želeli so volno in bombaž.

Tudi to so delali naskrivaj ponoči, v koči skriti v gozdu, nedostopni za tujce.

Slovenci so tihotapili slivovico v Italijo, seveda je bilo vedno potrebno »namazati« roke fašistom. Tako so domačini prišli do denarja, da so plačali davke. In denar je bil znova v rokah Italijanov. Nekaj je ostalo za nakup najnujnejšega, česar se doma ni pridelalo.

Popravilo strehe, senika, izdelava novega orodja ... to je moralo čakati.

Tisto poletje je bilo rodovitno. V nekaj skokih do Trsta, se je lahko prodalo veliko jabolk, hrušk, češpelj in suhega sadja.

V naši družini so računali tudi z delom starejše sestre, ki je služila denar kot pomočnica pri teti šivilji v mestu in pomagala v gostilni v Trstu. Tako se je okrepilo skromno družinsko imetje. Starejša sestra je dobila plačilo za tedensko delo, mati je denar zasegla. Kupila je srajce za moške in blago za ženske obleke.

Vsi bodo lahko praznovali dan svetega Antona - hiša pospravljena, vse pripravljeno, čiste in naškrobljene zavese, na oknih v lončkih cvetje.

Darila izbrana za vsakega. A nič ni bilo kupljeno za starejšo sestro.

»To bo presenečenje«, je rekla mati.

Mati, moja stara mati, je bila zamišljena in nekako žalostna že nekaj dni.

Povečerjali so polento z mlekom. Čista kuhinja. V vodi se je namakal fižol za drugi dan.

Moja stara mati je rekla zelo potihoma, da se jo je komaj slišalo: »Veliko nas je, ni možnosti preživetja za na vse. Nekdo mora odditi. Moški so potrebni za kmetijsko delo, dekleta so premlada za izseljenstvo. Ta starejša bo morala oditi v Ameriko. Ti boš šla v Argentino k svojim bratom«, je še dodala in potrdila. Odločitev je bila nesporna! Mati, kot mati je vedela vse, saj je mati.

Zavladala je globoka tišina. Vsi so molčali, nihče ni izdal svojih čustev.

Nekaj dni pozneje, je mati še dodala: »Pot ti bodo plačali tvoji bratje. Sem jim že pisala. Ne bo potrebno vrniti vsega denarja, samo

polovico. Jaz sem plačala njihovo potovanje in nikdar mi niso vrnili denarja.«

Slovo je bilo enostavno. Mati je rekla: »Nikdar več te ne bom videla, prepričana sem, da si boš znala urediti življenje, in da boš srečna.«

Moja mama pa se je takrat spomnila na dogodek, ko ji je neka ciganka, že pred več kot petimi leti prerokovala, da bo šla preko morja, onkraj oceana in da bo veliko trpela v življenju!

V zadnjih urah so bratranci in bratje na hitro naredili leseno skrinjo, precej veliko. V skrinji je bila bala za bodočo poroko in skromno osebno imetje. Mati je dodala še nekaj rjuh, tkanih iz domačega lanu - darilo za brate.

Čakal jo je nov kovček. V njem nekaj malenkosti: pršut in tudi sir, polovica za vsakega brata. Prostora je ostalo še veliko. Napolnili so ga z domačimi jabolki. Prtljaga je že bila pripravljena in v njej tudi darila.

Zadnji nasvet matere: »Kovček imej zmeraj pri roki; vsak dan preglej jabolka, piškave vrži proč, pazi na ostale.«

Slovo. Pozdravi vseh!

Srečno pot!

Zadnja globoka prošnja iz dna duše: »Da se ne bi ladja potopila z jabolki in vsem ostalim ...«

Prihod v Buenos Aires.

Med potovanjem zgubljena tri jaboljka, ki so segnila.

Z rjuhami so bratje plačali trimesečno najemnino sobe, dela ni bilo nikjer. Svetovna kriza ...

Penzion; bedno stanovanje, skromna soba, pločevinasta streha v revnem predelu mesta - v Barracas.

Pršut in sir sta hitro izginila, saj sta bila vsakodnevna jed. Vsaj tiste dneve ni bilo potrebno kupovati druge hrane.

Jabolka so razdelili med vasčani preden bi zgnila.

Neka agencija za delo - oskrbnica je bila zvijučna Slovenka - je poskrbela, da je moja mati prišla do službe.

Nova priseljenka je bila služkinja pri neki bogati družini.

Tako je lahko počasi plačala potovanje bratom. Prvi osebni davek.

Spoznala je obljubljeni deželo - Ameriko!

S SKALE SE SKLANJAM K VALOVOM

*Ne čudi, morje, se, ne ti, mesečina,
da s skale se sklanjam k šepetom valov:
da njihov v polboli je self Argentina
in zame prinašajo zvesti "Helou!"*

*Nesite jim, prosim, spet moje pozdrave:
ne, nisem pozabil njih v mavrični SKA!
Čeprav v Kordiljerah so zrasle puščave
po zadnjem dopisu čez pampe neba.*

*Še zdaj smo političnih rod emigrantov
za boljšo, pravično Slovenijo vseh:
to pesem živimo, je lesk diamantov,
ki iščemo jih po verižnih poteh.*

*Ne čudi, morje, se, ne ti, mesečina!
Priateljstva vez je kar ti si, morje,
kar v nebesu skrita nocoj je svetlina
ti luni, da kaplje zlatiš za solze.*

*Je veter vesoljec mi »Chao« zapihal?
Svetlino pokrili je vzhodnjaški oblak.
Smehljaje se vračam In dež sem zadihal
in riževim poljem usmiljeni zrak.*

JAPONSKI »TANKA«

*Kako brezskrbno
potok v travi žubori
in čisto drobni
kameliji pot luči
razlaga k revni miški.*

MIRJAM JEREB

ZDAJ

To je stičišče
zakajev, zatojev,
obljub, darovanja,
jajev in nejev,
trikov in krikov,
šokov in stikov,
kletvic, molitev,
glasnih zdihljajev
bede in plusa,
grobih dotikov,
blišča in gnusa,
živih svetnikov,
tebe in mene,
morja slučajev.

OBJEMANJE, OBJEM . . .

*. . . ni dvoma,
je prijeten stik in stisk
telesni in duševni dveh oseb;
je tisti neizrazni gib in lik,
ki zakasni prehitri tek
že zrelih ali poznih let,
obenem pa nam okrepi
mordá že ne več močno,
med tem in onim nihajočo
. . . sa-mo-za-vest!*

*Takó zgodi se, da objem
nam prepodi strahove,
ki jih ni,
pa tudi húdo, vročo kri
v napetosti
z dotikom rahlim v miru
ohladi.*

*Objem ali gorak prijem
dveh prožnih rok
celó razblini nam pomislek
dveh nasprotnih si,
sovražnih ras,
in v sebi zadržanih,
otrdelih gibov,
ki nam srce hromijo;*

*in poleg tega še neljub spomin
na dolgo vrsto
zmedenih očitkov.*

*Objem takó močan,
iskren in neohlapien
še kitam našim moč delí
in kri*

*v posesti neučakanih užitkov
hitreje nam tedaj . . .
. . . za-žu-bo-rí.*

*Pa tudi je objem, kjerkoli že,
orožje
za lepi svet zavzetih ekologov,
saj, ko sprosti
kar nekaj vatov energije,
ublaží za hip nenehno vrtanje
v osrčje zemlje
živčnih geologov.*

*Zato, objemanje naj bo
pogosto in čim ožje;
saj to je
kot prenosna stvar
in čas ne kraj
objemu nista mar.*

*Objem, ta čudodelni
in spontani akt
je blagodejni in mirovni
trden pakt,
ki srečne dneve še bolj
osrečuje
in, če pridejo skrbi,
nezgode naokoli,
krepak objem uspešno
jim kljubuje
kot zvest prijatelj,*

ki v pomoč nam je
povsod in . . . ka-dar-ko-li.
Tako je res, da nam praznino,
ki nepoklicana se v dušo
vseli,
izžene kot bi s prstom mignil,
in spet smo, kakor prej
ve-se-li!
ter v oblačnem nebu skrito
vidimo jasnino.
Kako je čudotvoren! res
objem:
toploto njega, rdeč utrip krvi
občutimo še, ko ga ni . . .
No, in kot nam psihologov
znanost pravi,
objem dveh bitij ni samó
prijeten; je na vseh področjih
mnogo, mnogodejen;
in ko nam v psiho vnaša
ravnotežje,
noben recept takó ni učinkovit.

Če neprištevnim čustveno se kdaj
azdraži krhka bit,
objem gorak in neomèjen
nemudoma povrne živcem
dobrobit.
V objemu toplem duša,
če je bolna,
hitro se pozdravi in sreča njena
le (!) v prijateljskem objemu
bo popolna.
Če med ljudmi objemi
so zares iskreni,
bo sreča k njim prišla
po nizki ceni,

(vprašujemo po ceni,
kot je navada,
a vsak objem le medsebojna je . . .

. . . na-gra-da !).

Če kdo v zdravilnost
krepkega objema
zdaj kot izgubljen
še ne verjame
pa klavrn, obupan,
naveličan, vsega sit
med množico ljudi
osamljen hodi
in ne prevzame po objemu
ga zdravilna vnema,
naj za resnico,
kar povedano biló je, vzame,
naj gre in prvega, ki sreča ga,
objame
in vse tegobe, ki težé
njegovo bit,
kot raztopí v soncu se
težak oblak,
razblinile se bodo . . . same !

Po španski predlogi Katkleen-e
Keating, naslovljeni El Abrazo,

za slovensko dušo
s pridevki svojimi
opremil ter v krájino
slovenščine pospremil
trinajstega maja
leta dvatisočpetega .

RAÍCES

*Mis antepasados fueron campesinos
-hundían sus manos en la tierra
como lo hacen las raíces.*

*Mi padre también fue un campesino,
pero se volvía hombre de ciudad.*

*Después de la guerra
cruzó el océano*

*y siguió hasta el fondo
la estrella de los puntos cardinales.*

*Vivió y trabajó en esta nueva tierra
mientras añoraba*

*lo que ya no existía más que
en la memoria -*

*Huecos del viento que aúllan
bajo las ruinas del silencio
o en las ciudades de arena.*

*Me transmitió esa memoria
como pasa de mano en mano
el sol adormecido de los llanos
sobre los árboles y su historia.*

*Tantos años después
aún tengo lo que me dejó:*

*Yo provengo de un país perdido,
mi raíz está en la memoria.*

AMARILLO

*El otoño finalmente traspasó la puerta,
entró como un cortejo fúnebre en silencio
en la mañana que se despojaba de portales
y columnas imaginadas por el sol.*

*Cae la tarde como una taza de leche
en la mesa del árbol y del muro.*

*Piedras y cáscaras abruptas, atraídas por el mismo
aroma -en la puerta que se seca como flor y madera
desde una estación y sus hojas vivas
hasta la llegada del reino en los vientos.*

*El amarillo es el sacristán del otoño
que rodea el altar de los días pasados,
los monárquicos árboles abdican
y su esmalte marino es una ondulación
sobre cada calle que recita el viento
como un barco amarrado en la tormenta.*

ALGUNOS

*Algunos lugares me fueron arrancados
del corazón y nunca volvieron aquí,
como una hoja quebrando el suelo
de su entrañable memoria seca.*

*Hay árboles hechos a la medida del mundo
y otros a la medida de algún desierto.*

*Algunas piedras están hechas para algunos,
otras para el extravío de una estrella
que se rompe en la tierra como una playa
y sus cabellos de luz fotográfica.*

*Algunos lugares están hechos
para ser arrancados del corazón
y llevados al corazón de una lágrima,
donde se visten de nuevo cual
árboles viejos besando la vereda.*

JANEZ KAČAR

NE ČAKAJ POMLADI

Arhiv nas večkrat preseneča s svojimi skritimi zakladi. In ta primer je izreden. Pred kratkim nam je prišel v roke majhen zvezček, ki je izšel kot priloga revije Mladinska vez (št. 8 - oktober 1968). Pod naslovom »Ne čakaj pomladi« je v njem objavljenih osem pesmi mladega, zgodaj umrlega Janeza Kačarja. V reviji sami je objavljena kratka a zelo občutena študija teh verzov, ki jo je napisal Tine Debeljak ml. Obtok revije je bil zelo omejen, namenjen predvsem slovenski mladini v Buenos Airesu. Škoda bi bilo, da bi se sled za tem pesnikom popolnoma izgubila. Zato smo se odločili, da vsebino priloge objavimo. Obenem tudi, kot uvod, Debeljakovo študijo.

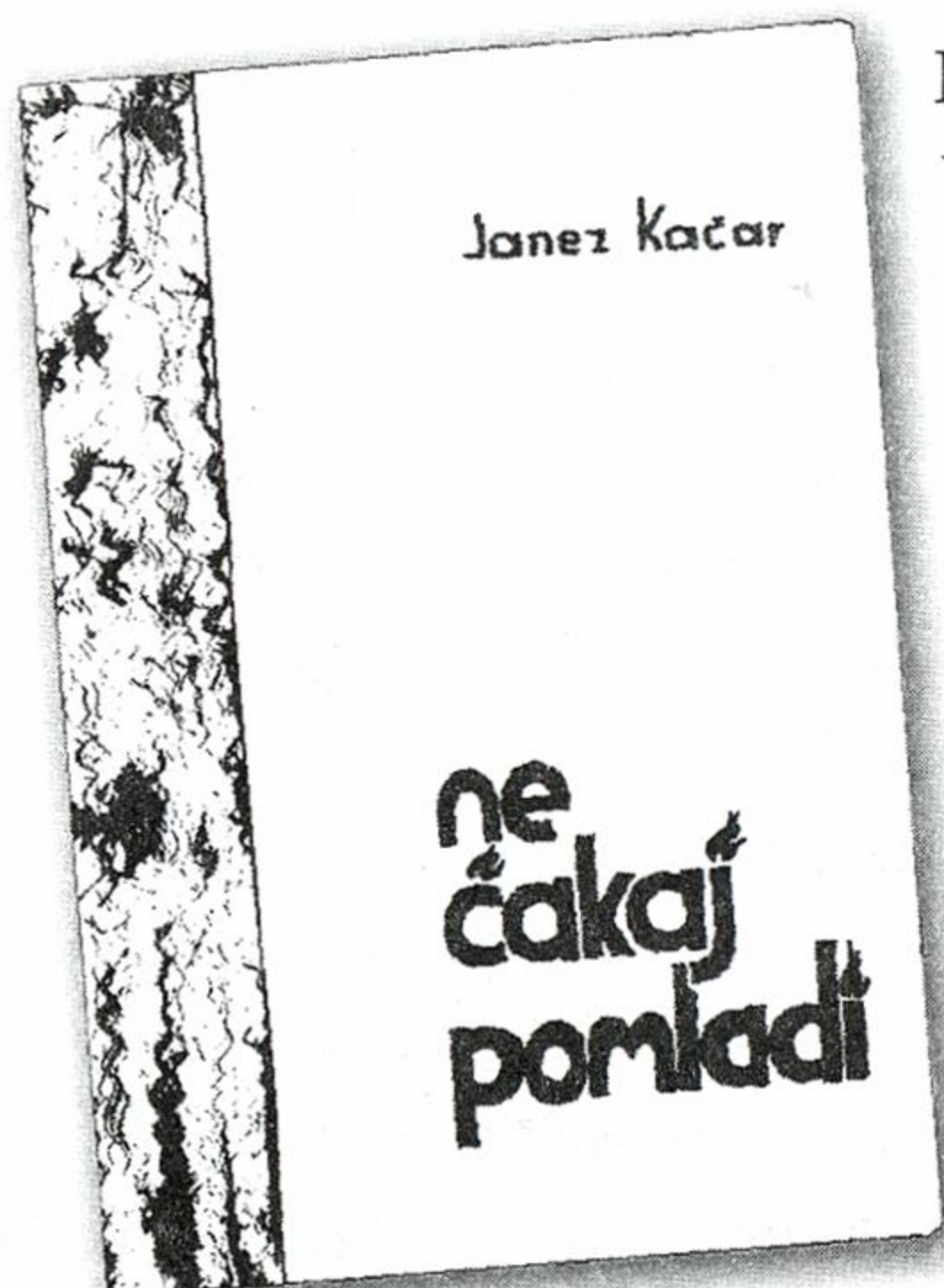
Tone Mizerit

Veliko število mladih moči nas je sredi cveta mladosti zapustilo in odšlo v večnost. Nesreča jih je zadela sredi pampe, na gorah, pa tudi na operacijski mizi.

Tako je umrl tudi naš prijatelj Janez Kačar. Vsi smo ga poznali. Vedno prijazen, vedno na uslugo. Pravi prijatelj.

Nismo pa vedeli, da piše pesmi. Nekaj časa po njegovi smrti smo se začudili. V Svobodni Sloveniji smo naleteli na njegovo pesem, ki nas je takoj zajela. Dobili smo v roke še nekaj drugih, ki so nam bile takoj všeč.

Škoda bi bilo, da bi te pesmi ne zagledale belega dne. Ker je bil pokojni Janez preskromen, da bi jih sam objavil še prej, je sedaj Mladinska vez sklenila, da mu jih objavi po smrti, kakor prilogo lista.

Njegova izrazna moč je velika, in njegova beseda je močna. Vidi se mu, da se je učil pri Prešernu in Balantiču, vendar pa je dodal res svojo osebno izpoved, problem tujine, dekleta in smrti.

Ravno v tem je njegova največja lepota: v vsebini in tematiki. Kar je napisal, se vidi, da je v resnici doživel in občutil. Pesmi, vsaj zadnje, niso deklamatorske, pač pa polne osebnega življenja in žalosti.

Prva pesem v tej zbirki, *Nedolžna kri*, je še stara. Je še zelo deklamatorska, propagandistična, neosebna, a stil je dober in ritem teče.

Usahni, rožmarin je še bolj doživeta pesem, a zanimivo, napisana kot tožba mladega dekleta. Torej še nekako zavita v tuje oblačilo. V njej toži nad samoto, osamljenostjo in že misli na smrt. To temo srečujemo nato v vseh pesmih.

Na primer v naslednji - *Smeh obraza* - toži nad izgubljeno ljubeznijo, vendar - znak plemenitosti - ne obupa, želi ji srečo, sam pa skrito trpi dalje.

Križa teža - je ena najboljših njegovih pesmi, religioznega značaja, ko misli na križ in na pot do njega, ki se konča s sprejetjem njegove teže:

Po poti križa daj me ti voditi ...

Isti religiozni motiv se opazi v *Novoletni*. Popolnoma predan v božjo voljo že ne išče več sreče na tem svetu, ampak edinole

... da bil bi leto bliže tebi, Bog!

V naslednjih pesmih se pa spusti bolj v gledanje smrti. Vidi se v njih močan vpliv Balantiča, a so vseeno zelo osebne in popolnoma v skladu s prejšnjimi.

Kako prijetno bo nekoč umreti ...

Tolaži ga upanje da

Ostala bo samo Ljubezen večna ...

In vsa zbirka se konča s pesmijo *Ne čakaj pomladi*. V njej združi svojo trpečo usodo z domotožjem, z Bogom in smrtjo. Ta pesem je gotovo najboljša in najbolj izdelana. V njej se popolnoma podredi Bogu in Njegovi volji, od njega sprejme tudi smrt. Le to ga prosi, da duša

videla dom bi na poti v raj!

Gotov sem, da se ti je ta želja izpolnila, dragi Janez. In zdaj si doma, ... pri Bogu, kjer bridkosti več ne bo.

Na svidenje, Janez.

NEDOLŽNA KRI

*Ko zver rdeča se je namenil
Slovincem vero v Boga zatreti,
svobodo zlato narodu odvzeti,
tedaj se pest poštena je sklenila.*

*In verna srca so takrat molila:
slovenski rod nikoli noče umreti
in zvest ostati hoče Cerkvi sveti,
tako pomagaj, Bog, ker zdaj je sila!*

*Gospod pomagal res je čudovito,
dal Slovincem vojsko zmagovito,
ki je zločince vedno strahovala.*

*A po izdaji je bila pobita!
Nedolžna kri, zastonj nikdar prelita,
nam jamči: spet svoboda bo sijala!*

USAHNI, ROŽMARIN

*Usahni, zveni, rožmarin,
nimaš mi za kaj cveteti;
slišal zdaj me boš le peti
pesmi grenkih bolečin.*

*Je minila mi pomlad
in sem sama le ostala,
več ne bom se radovala,
upov ni in nič več nad.*

*Oh, kako srce trpi,
o zgubljeni sreči sanja,
še želi si vasovanja,
a moj fant že v grobu spi!*

*Zdaj še jaz si smrt želim!
Ko me črna prst pokrije,
moje se srce spočije,
k Bogu bom odšla za njim.*

SMEH OBRAZA

*V življenju mene tare bolečina,
bridkost je grenka, trpka in boleča;
saj me v resnici je prezrla sreča,
kjer grem, ne cvetja, trnja je večina.*

*Zdaj k Bogu prošnja moja gre edina,
da drugemu prihranjena skeleča
bo rana - skrita - vendar krvaveča,
kot bi zadela meča jo ostrina.*

*Vesel naj drugi bo namesto mene,
ljubezni čašo polno naj izpije,
naj srečen bo z otroki poleg žene.*

*Naj sonce mu radosti vedno sije!
Ker zame druge nade ni nobene -
naj smeh obraza srčno bol mi skrije!*

KRIŽA TEŽA

*Gospod, Ti veš, da jaz se branim križa,
ki Tvoja volja meni ga nalaga,
čeprav mi znana tvoja je razlaga,
da k Tebi pride, kogar križ poniža.*

*Naj moja volja s Tvojo se ne križa,
te prosim, ko bojim skušnjav se vraga,
naj milost Tvoja v boju mi pomaga
in križa teža naj me k Tebi bliža.*

*Gospod, odvzemi strah mi pred trpljenjem,
naj nosim vdano ga in s potrpljenjem,
kot Ti pokazal v svojem si življenju.*

*Po poti križa daj me Ti voditi,
stopinjam Tvojim pomagaj mi slediti,
da Ti podoben tudi bom v vstajenju!*

NOVOLETNA

*V preteklost staro leto je zdrknilo,
minilo je, se ne povrne več.
Spominov meni mnogo je pustilo,
veselih malo, žalostnih preveč.*

*Ali bo zdravja polno novo leto,
mi bo prineslo srečo in denar?
Morda še kar imam, mi bo odvzeto,
de revež večji bom kot še nikdar.*

*Ni važno, kaj se bo z menoj zgodilo,
ko pride zemlja znova naokrog.
Edino glavno naj bi se spolnilo,
da bi bil leto bliže tebi, Bog.*

SAM

*Srce mi je prepolno hrepenenja;
želim dekle si, da bi se ljubila,
da bol in radost skupaj bi nosila -
a sam ostal na cesti sem življenja.*

*In moja bolečina ne pojenja.
O, le zakaj me sreča je mamila,
podobo ljube v srcu le pustila,
ko zdaj grenkejši kelih je trpljenja!*

*Trpljenje grenko meni naj ostane,
kar žgo naj, kar bolijo naj me rane,
saj vsak dan bolj v objem se bližam smrti.*

*Ko stečejo se ure, meni dane,
ko v prsih revno mi srce zastane,
mi Bog razjasnil bo obraz potrti.*

KAKO PRIJETNO BO NEKOČ

*Kako prijetno bo nekoč umreti,
kako lahko zatisnil bom oči,
potem ne bo mi treba več trpeti,
bo moja zla usoda brez moči.*

*Telo bo trudno v grobu počivalo,
počasi se spreminjalo bo v prah;
srce bo moje končno mirovalo,
minil bo zame up, minil bo strah.*

*Ostala bo samo Ljubezen večna,
z Njo duša moja bo prišla v nebo,
s telesom vstalim bo nato presrečna
pri Bogu, kjer bridkosti več ne bo!*

NE ČAKAJ POMLADI

*Tam daleč, kraj morja, slovenski je raj!
V tujini mi vsak dan je težje in huje.
Priklenjen za vedno ostal bom na tuje?
Še videl Ljubljano bom, rojstni moj kraj?*

*Ne čakaj pomladi, ne čakaj na maj!
Usoda življenja tako ukazuje,
ko v ognju trpljenja na tujem me kuje.
A moje srce si želi le nazaj!*

*Če božja je volja tako odločila,
da zadnja mi ura na tujem bo bila,
uklanjam ponižno se ji že sedaj.*

*Ob smrti pa želja mi bo še prav mila,
naj duša bi moja to milost dobila,
da videla dom bi na poti v raj!*

KATICA CUKJATI

DR. VLADIMIR KOS

- **Dr. Vladimir Kos, rodili ste se v Murski Soboti pred skoraj 90. leti. Kakšne spomine hranite na vaša otroška in mladostna leta?**

V središču mojih otroških in mladih let je moja ljuba mama.

- **Vaše ime je znano v slovenskem kulturnem in verskem svetu. Kdaj ste se odločili za duhovniški poklic, kaj vas je nagibalo k tej odločitvi?**

Doraščal sem z željo, da bi postal podmorniški kapitan. Ko sem bil jetnik v fašističnem taborišču Gonars, sem nekoč zaslišal v sebi glas, drugačen od človeškega glasu, ki mi je povabil, da se odločim za »Gospodovo podmornico«.

- **Po študiju teologije v Ljubljani ste odšli v Rim, kjer ste napravili doktorat. Katera je bila tema vašega doktorata in kakšne vtise je pustil takratni Rim v vašem življenju?**

V Ljubljanskem semenišču sem končal eno leto filozofije, nakar sem, z dovoljenjem katoliškega prava, ki nam ga je posredo-

val takratni škof dr. Rožman, postal domobranec. Nas mlade bogoslovce je tako g. škof rešil nasilnega odhoda na bojišča v Rusiji, kamor so nas hoteli odpeljati nacisti, ki so takrat vlada- li v Ljubljani. Kot domobranec sem bil član organizacije, ki je delovala proti Gestapu in njenim zvezam s komunisti; najbrž je nekdo organizacijo izdal in nacisti so nas aretirali in zaprli v ječo na ljubljanskem gradu; nato so nas obsodili na Dachau. V zadnjem trenutku me je rešila intervencija generala Rupnika. Leta 1945 smo se domobranci umikali na Koroško, kjer sem - po mojem čudežno - ušel partizanski vojaški policiji v Celovcu, ki so ga prav takrat obkolili Titovi partizani. Skozi Koroško in Dolomite sem se prebil do Padove; v njeni bližini so dobri itali- janski benediktinci pol svojega samostana ponudili begunske- mu slovenskemu semenišču in njegovim profesorjem. Tu sem »končal« filozofijo in novi ljubljanski škof g. Vovk me je uradno napotil v Rim za nadaljnji študij. Od. 17. stoletja imamo Slo- venci možnost, da študiramo v Rimu v nemško-madžarskem kolegiju Germanicum, ki ga je ustanovil sv. Ignacij Lojolski za vse dežele Evrope, ki jih je protestantizem skušal spraviti na svojo stran. Tema mojega doktorata je bila filozofski-teološki lik (krščanskega) človeka po pastoralnih pismih sv. Pavla.

- **Kot ste lahko ugotovili so ta prva vprašanja predvsem name- njena duhovniku Vladimirju Kosu in v sklopu teh »radove- dnosti«, zakaj ste se odločili, da stopite v jezuitski red?**

Bivanje v kolegiju je bilo praktičen uvod v način delovanja je- zuitov za uresničevanje ideala, ki tudi čisto navadnemu člove- ku ponuja Kristus, Učlovečeni Božji sin. Kakor povsod so tudi v Italiji odlični ljudje, ki jih odkrivaš, ko lahko z njimi občuješ v njihovem jeziku. Mozaik italijanske dežele ima dosti krasnih detajlov. V Rimu mojih študijskih let je na eni strani utripalo pristno katoliško srce, na drugi strani pa čisto tostransko - ali skoraj čisto tostransko.

- **G. pesnik, ali ste odšli na Japonsko kot misijonar po vaši iz- biri ali vam je to misijo odredil jezuitski red? Zakaj ravno na Japonsko?**

Ob vstopu v jezuitski red nas vprašajo, ali bi morda hoteli iti misijonarit v kakšen del sveta. Prav takrat je vrhovni predstoj- nik jezuitov iskal prostovoljce za japonski misijon, ki po koncu

vojne ni bil več v kleščah japonske policije. Mladih ljudi je bilo zmanjkalo; starejšim misijonarjem je neprestani policijski pritisk zlomil živce, niso mogli več v polni meri delovati. Pogoj za sprejem v japonski misijon: fizično zdravo telo - japonska klima ni lahka -, in nekakšen dar za učenje razmeroma težkega tujega jezika. Javil sem se in bil sprejet, čeprav še nikdar nisem slišal ničesar o gori Fudži ...

- **Svojo pesniško pot ste pričeli z dvema pesniškima izdajama v Lienzu leta 1945. Kako je prišlo do teh izdaj v gospodarsko tako težkih časih?**

Svojo pesniško pot sem začel že v tretjem razredu osnovne šole, jo nadaljeval v gimnaziji in bogoslovju. Dogodki, ki so se v meni nakopičili do vhoda v begunsko taborišče Lienz, so na svoj način terjali pesem, čeprav bolj bridko kot veselo. Posvetoval sem se z našimi begunci - mnogi izmed njih ljubitelji poezije-, z veseljem so se lotili tiskanja.

- **Tretja pesniška zbirka »Dober večer, Tokio« je izšla na Japonskem. Kaj vas je takrat navdahnilo k pisanju teh pesmi? V katerem jeziku ste pisali? In že, ko smo pri tem, ali pišete pesmi le v slovenščini ali tudi v drugih jezikih?**

Ne vem, če je »Dober večer, Tokio« šele tretja moja zbirka. V drugem letu bivanja na Japonskem sem se pridružil vsakoletnemu háiku - kongresu, ki ga je organizirala cesarjeva Palača in pri katerem sodeluje pravzaprav vsa Japonska. Deset najboljših háiku prejme cesarjevo nagrado. Po pismu, ki mi ga je poslala cesarjeva pisarna, je mojemu háiku manjkalo nekaj, da ni dosegel desetega mesta, čeprav je bil med zadnjimi na mizi ... Pismo me je hrabrilo, naj nadaljujem in spet pošljem ... Ob tem pismu sem se odločil, nikoli več pesniti po japonsko - biti moraš pravi Japonec s tipično japonsko pesmijo. Vse ostale pesmi (kolikor se spominjam) so pisane v slovenščini.

Ko sem pesnil »Dober večer, Tokio«, sem bil v živi zvezi z Meddobjem; njegovi umetniški izzivi so vplivali tudi name. Japonec - tiskar - se je potrudil in izdelal slovenske črke č, š, ž.

- **Štiri Vaše pesniške zbirke so izšle v Buenos Airesu. Kdo Vam je približal stik s SKA? S katerim članom naše organizacije ste imeli najboljše stike?**

S Simčičem sva se poznala od gimnazijskih let v Mariboru. On me je najbolj spodbujal. Po zaupnem »kanalu« sem zvedel, da so okrog Meddobja ljudje, ki jim grejo moje pesmi na živce (nekdo je menda nekje zapisal, da z mojim zdravim razumom ni nekaj v redu, ker pišem toliko pesmi), spet drugim se zdijo nov prodor v slovensko poezijo. Koga med uredniki Meddobja imam še zdaj v ožarjenem spominu? Poleg Simčiča, Lenčka in Jeločnika.

- **Vse kaže, da ste se leta 1995 odločili, da bodo vaše pesniške zbirke izhajale v Sloveniji, kar se nadaljuje še do danes. Zakaj ste vzeli to odločitev? Ne spregledam dejstva, da še vedno pošiljate Vaše pesmi v revije zunaj slovenskih matičnih meja na primer Mladiko, Meddobje, Svobodno Slovenijo, itd.**

Leta 1995 mi je takratna slovenska vlada končno vrnila slovenski potni list - do takrat sem bila na črni listi protikomunističnih ljudi; kar sedem nas je bilo takih, sem zvedel po zaupnem prijatelju v takratnem zunanjem ministrstvu. Ko sem po 50 letih obiskal Slovenijo, so me v Mariboru takoj zaprosili za sodelovanje. In tudi v Ljubljani. In tudi v Prekmurju. Leta 1995 ni bilo več živega stika z Meddobjem; revijo sem dobival - boglonaj še danes! - a da bi me kdo navduševal za kakšno pesem ali jo kritično omenil - če je sploh bila tiskana, ker ne odgovarja več idealu pesmi, ki ga ima nova generacija.

- **G. dr. Kos, ali mislite, da je imel stik z japonskim svetom na vas izreden vpliv, kot oseba in kot pesnik; v katerih stvareh vidite ta vpliv ali spremembo pogleda na družbo in svet?**

Stik z japonskim svetom mi je odprl oči za človeka - Azijca. In za sile, ki ga pritiskajo k tlom. Odprl mi je oči tudi za njegov pesniški jezik, ki tako ceni vsako pomembno besedo, vsaj v literaturi. Pod različnimi barvnimi kožami pa je Azijec tak kot Evropejec in Američan. Do jedra prodreti ni lahko.

- **Ko je še bil predsednik SKA Ladislav Lenček, je večkrat omenil, da če bi vi zapustili za nekaj mesecev Japonsko, bi imeli precej težav za vrnitev. Ali je res bilo tako? Kot vem, pa zadnja leta mnogokrat obiščete Slovenijo, ali so morebitne zapreke izginile?**

Kot misijonar sem lahko odšel na Japonsko le s pravim potnim listom, ki pa ga - kot begunec in bivši protikomunistični vojak - nisem mogel dobiti. Šlo je za pravi potni list. Tu mi je priskočil na pomoč dobri papež Pij XII; njegov potni list mi sicer ni dal vatikanskega državljanstva - po mednarodnem pravu ga ni mogel -, a prav takrat spet svobodno delujoča japonska vlada je potni list v polni meri priznala - pod pogojem, da izgubi veljavo, kakor hitro, s katerimkoli namenom, zapustim Japonsko. Ni me motilo, ker sem vedel, da so nekoč misijonarji morali ostati v svojih deželah, ker ni bilo prevoza odnosno denarja za prevoz izven misijona. S podelitvijo odnosno vrnitvijo slovenskega potnega lista je vatikanski nehal veljati - zdaj lahko obiščem Slovenijo, če imam možnost misijonskega obiska in seveda, če imam denar za letalo (letos stane tja in nazaj / economy 280.000 jenov). Obiščem Slovenijo iz misijonskega motiva.

- **Vsi, ki smo sledili vašo literarno pot, smo bili na tekočem o radovednosti, priznanju in občudovanju vašega načina pesnikovanja, ki ste ga vzbudili v slovenskih pesniških krogih. Kaj je bilo tako vabljivega in novega v vaših stvaritvah za slovenske bralce?**

Nimam pojma, kaj je vabljivega in novega v mojih pesmih za slovenske bralce.

- **Mislím, da je vaš pesniški stil originalen in zaznaven. Po številu pesmi in vsebini sodeč, ustvarjate z veliko lahkoto, vedno najdete vir inspiracije. Ali je ta vtis zadet ali pa precej popravljate vaše pesmi, ali vržete kakšno tudi v koš, ali ste zelo samokritičen do svojih »pesniških sadov«?**

Kdaj se usedem za mizo in začnem pisati pesem? Začnem, a ni nujno, da jo takoj končam. Včasih me sredi spanja zadene motiv, ki mi ne da miru; vstanem in zabeležim idejo in se vrnem v posteljo. Samokritičen pa hočem zmeraj ostati; to in ono pesem vržem v koš: ni v njej, tistega, kar sem čutil, da zahteva pesniško obliko. To, kar zahteva to pesniško obliko, je tisto, kar začne pesem v meni. Pomeni, da sem se v nekaj pogreznil, v nekaj novega, doslej neznanega, ki pa je takoj nekaj lepega, da zahteva pesem za izraz; in če se mi pesem posreči, sem je vesel; tu je nekaj, o čemer nisem nikjer bral in mi nihče ni o tem - v tej obliki - kaj razodel; in če je pesem posrečena, a ni sprejeta - svobodo urednikov popolnoma priznavam -, je pesem zame,

je moje veselje, ker je nekaj, kar sem odkril kot nekaj novega v sicer tako lepem božjem stvarstvu. Zakaj je posrečena? Ker je v njej ljubezen, iz katere izvira vse, kar smemo in moremo imenovati umetnost. Kot kristjanu se mi zdi umetnost - kjerkoli jo moremo odkriti - razodetje bistvene in edinstvene božje lastnosti, namreč Ljubezni. Razodetje: v stvarstvu, ki je človeku dano na razne načine v so-delovanju.

Ko odpošljem kakšno pesem kam v objavo, računam s 100-odstotno možnostjo, da sem pesem poslal v določen koš, v najboljšem slučaju v kak zaprašen arhiv. Spoštujem odločitev in nočem nanjo vplivati. Če se mi je pesem posrečila, sem ob njej doživel veselje, ki mi ga noben urednik ne more vzeti in ki ostane v meni, tudi kot neke vrste podlaga za naslednje »ustvarjanje«. Seveda, sem vesel, ko odkrijem, da so mi to ali ono pesem objavili - a to veselje je drugačno od »stvariteljskega« veselja.

- **V Vaših pismih je vedno tudi kak komentar - kritika v pravem pomenu besede o določenih pesnikih in pesmih. Kaj mislite o modernih literarnih tokovih in še prav posebno o poeziji, ki je v bistvu proza?**

Kar je v bistvu proza, ne more biti istočasno v svojem bistvu pesem. Sicer bomo lahko imenovali vsako prozo pesem. Zmeraj obstaja možnost različnih literarnih tokov, različnih dostopov do ustvarjanja pesmi, se pravi poskusov ustvarjanja pesmi.

- **G. dr. Vladimir Kos, kot duhovnik, misijonar in senzibilen pesnik imate za seboj že dolgo življenjsko dobo izkušenj in doživetij; kaj pričakujete, upate in želite v prihodnosti?**

Kot kristjan sem predan božji Previdnosti; na naši strani je, če skušamo ustvariti dobro, ki smo ga zmožni.

- **V razdalji kraja in generacij je morda marsikaj ostalo brez vprašanja, ki je za Vas pomembno in sporočilno. Kaj bi želeli še dodati?**

Če smem dodati: mladi slovenski Argentinci, ki se v španščini počutijo doma, naj pojo v španščini, ki je po svoji naravi pesniško melodična. Prevod v slovenščino v obliki pesmi ne odgovarja izvorni lepoti. Zato bo slovenski prevod v prozi enako dobrodošel, posebno če bo prevod tistega, kar dela španski izvirnik - lepoto.

PESNIŠKI SVET VLADIMIRJA KOSA

V Dravljah v Ljubljani so 15. septembra s svečano sveto mašo, ki jo je vodil murskosoboški škof msgr. dr. Peter Štumpf, počastili visoki duhovniški jubilej patra Vladimirja Kosa. V Murski Soboti leta 1924 rojeni Kos je namreč po študiju filozofije in teologije na Gregoriana v Rimu, kjer je bil posvečen v duhovnika, leta 1953 vstopil v jezuitski red in se odločil za misijon na Japonskem, kamor je prišel leta 1956 po daljšem bivanju na Irskem.

Pri Slovencih je Vladimir Kos znan predvsem kot pesnik in pisatelj. Kljub visoki starosti še vedno izredno aktiven avtor, ki je tudi sodelavec Novega glasa, je izdal veliko število pesniških zbirk, v katerih združuje eksotične daljnovzhodne motive in japonsko stvarnost s hrepenenjem po slovenski domačnosti. Kos je verjetno najvidnejši predstavnik slovenske izseljenske religiozne poezije.

V Dravljah so pesnika Vladimirja Kosa počastili tudi z odlično obiskano slavnostno akademijo. Igralec Pavle Ravnohrib je predstavil nekatere značilne Kosove pesmi, pisatelj Lev Detela pa je v posebnem predavanju razčlenil razvejani Kosov pesniški svet poglobljene religiozne poezije v razponu v globalni svet in japonsko stvarnost – z navezavo na spomin na rodno Slovenijo – z močno duhovno konico v metafizično nadstvarnost. Župnijski zavod Dravlje, ki ga vodi p. Lojze Bratina DJ, je od leta 2008 do danes izdal niz novih Kosovih pesniških zbirk. Pred kratkim je izšla sedma Kosova zbirka te serije, ki ima naslov Pesmi ob tihomorskih valovih. Prireditev so z glasbenimi vložki popestrili orgličarji iz Škofje Loke.

V nadaljevanju v celoti objavljamo Detelovo predavanje.

Vladimir Kos, duhovnik Družbe Jezusove, dolgoletni profesor teologije in filozofije na jezuitski univerzi Sophia v Tokiu in tam misijonar v siromašni mestni četrti, a istočasno in ob vsem tem tudi pomemben krščanski pesnik in pisatelj, se že več kot petdeset let z lepo, a velikokrat tudi kritično besedo in mislijo oglašča s svojih daljnovzhodnih japonskih otokov. Slovenskim prijateljem in bralcem doma in po svetu pošilja samosvoje oblikovane pesmi in pisma na primer iz »zelenkasto marčnega Tokia« in ve, da mu je treba pri teh geografskih daljavah za ljubljanske ali dunajske prijatelje odšteti osem ur, da bi se srečali v istočasju.

V Murski Soboti leta 1924 rojeni pesnik in pisatelj ima za sabo dolgo in razvejano pot, ki ga je po šolskih letih na klasičnih gimnazijah v Mariboru in Ljubljani in po internaciji v italijanskem taborišču Gonars vodila skozi trpko preizkušnjo druge svetovne vojne in revolucije v domobranske vrste in v emigracijo. Na Gregoriani v Rimu je dosegel licenciat iz filozofije in doktorat iz teologije in bil

leta 1950 posvečen v duhovnika. Tri leta za tem je vstopil v jezuitski red in se odločil za misijon na Japonskem, kamor je prišel leta 1956 po daljšem bivanju na Irskem.

Leta 1960 sem s svojo ženo, pesnico Mileno Merlak, tudi sam zapustil takratno komunistično Jugoslavijo in se tako rekoč čez noč znašel v emigraciji na Dunaju. Iz Trsta, Celovca in iz Argentine so mi takrat v Sloveniji prezrti in pod kaznijo za slovensko socialistično občinstvo prepovedani kulturni delavci in avtorji kmalu poslali debele svežnje zdomske literature (kot smo jo takrat imenovali). Ta je pripovedovala o nekem drugačnem, idealističnem, na krščanskih vrednotah utemeljenem pogledu na svet, ki se je bistveno razlikoval od nazorov, ki so jih uradno razglašali v Jugoslaviji kot edino pravilne in zares napredne, tako da se bomo z njihovo pomočjo – če se že nismo – povzpeli na samo konico svetovnega razvoja.

Takrat sem se prvič srečal s poezijo Vladimirja Kosa. V roke mi je prišla za slovenske razmere in okus nenavadna knjižica z naslovom *Dober večer, Tokio: Pesmi zate in - zame* (1960). To je prva na Japonskem objavljena in natisnjena slovenska knjiga. Na njeno posebnost bralca takoj opozori tudi njena fizična oblika oziroma podoba. Papir je iz različnih barv, zelene, rumene, vijoličaste, rdeče, kar učinkuje, če hočemo knjigo prelistati, izrazito daljnovzhodno »pahljačasto«. Besedila so natisnjena korektno, s slovenskimi črkami oziroma diakritičnimi znamenji za č, š, ž. V opombi je hudomušno zapisano, da »krivdo za takšno tehnično opremo nosi pesnik sam«.

Svojevrstna knjiga me je nagovorila. Za slovenskega pesnika na Japonskem sem se začel živo zanimati. Ker so mi iz Buenos Airesa poslali posamezne letnike tamkaj izhajoče literarne revije *Meddobje* in zajetne Zbornike – Koledarje Svobodne Slovenije, v katerih je Kos že pred odhodom na Japonsko kontinuirano sodeloval, sem lahko spoznal generalno linijo njegovega dotedanjega literarnega doprinosa k slovenski literaturi. V Zborniku – Koledarju Svobodne Slovenije za leto 1950 je na primer priobčil dve pesmi, ki dobro ilustrirata način njegovega začetnega ustvarjanja, ki mu je sledil že s prvimi poskusi pred drugo svetovno vojno kot gimnazijec z objavami pesmi in črtic v mariborskem *Večerniku* in v *Mladem Prekmurcu*.

V *Čisti Mariji*, natisnjeni v omenjenem Zborniku, oblikuje zanj tipični motiv bega in izseljevanja. Spretno ga poveže z religiozno, a tudi čustveno ponotranjeno oblikovano metaforo Marije, ki jo je kot zvesto spremljevalko trpečih beguncev predstavil že leta 1945 v svoji prvi taboriščni šapirografirani zbirki *Marija z nami je odšla na tuje*

v taborišču v avstrijskem Lienzu. Marija postane v Kosovi poeziji vedno znova zaščitni simbol težke begunske usode:

*Videl sem tvoje deviške oči.
Na molu si stala, Marija.
Mornarji so vlekli za dolge vrvi,
v vodi plesale so zlate luči.
Bilo je opoldne, Marija.*

Kos se je v revijalnih in koledarskih objavah začel postopoma približevati modernejšim literarnim načinom. Nekdanja skladna klasična oblika je nenadoma prelomljena z disonančnimi akordi. Premik v razvezano obliko in v prost, svoboden ritem je na primer lepo viden v *Makovi simfoniji*, tem formalno iz heterogenih napetostnih jeder odlično zgrajenem ciklu v štirih delih, objavljenem leta 1954 v tretji številki prvega letnika revije Meddobje.

Literarnozgodovinsko zanimivo pa je, da je Kos v že omenjeni pesniški zbirki z japonskimi motivi *Dober večer, Tokio* spretno tematiziral moderni disonančni življenjski utrip in ga skušal adekvatno uveljaviti v primerni literarni obliki. Kombinacija zanimive in za evropskega človeka velikokrat eksotične vsebine s svobodno asociativno tehniko pisanja ustvari tisti Kosov poetični model, ki ga je pozneje še dopolnil in izpopolnil v zbirki *Ljubezen in smrt. In še nekaj. Drage kamelije. Pesmi z Daljnega Vzhoda*, ki je izšla leta 1971 pri Slovenski kulturni akciji v Buenos Airesu.

Zadnja pesem iz zbirke *Dober večer, Tokio* ima naslov *Lahko noč, Tokio* in je značilna vzporednica prve pesmi, po kateri je zbirka dobila ime in istočasno pika na i povedanega. V njej uveljavi pesnik metaforo pozne nočne velikomestne dvoreznosti. Kot velikokrat pri zgodnejši, na Japonskem nastali Kosovi poeziji se nam zazdi, da smo sredi skorajda tihožitsko podanih čustev, misli in občutij, ko ne bi pesnikove izpovedi prebadala nekakšna kakofonična dvoumnost.

V zbirki *Ljubezen in smrt* iz leta 1971 se še bolj razodeva spoj dveh strukturalnih principov. Osnovni pokrajinski motiv se druži z aforističnim, včasih tudi feljtonističnim fragmentom. To je vidno tudi pri tako imenovanih odtujevalno-povezovalnih vložkih s predvsem japonskimi avtorji, ki jih pesnik s prevodi in s številnimi opombami o japonski zgodovini in kulturi vgradi v zbirko.

Takoj na začetku nas tudi preseneti vstopni moto v lepo knjigo, ki jo je ilustrirala akademska slikarka Bara Remec. Moto so verzi princese Shikishi:

O, duša moja: dragulji na nitki.
Če se razsuti morate,
razsujte se zdaj ...

Take in podobne misli so v nekem smislu opora in miselni kaži-pot pri oranju ledine za samosvojo Kosovo poetiko, ki jo pesnik želi vedno znova na različne načine pojasniti in utemeljiti. V svoj svet vnaša evropske in slovenske, vedno bolj pa tudi japonske elemente.

Nekaj primerov. V knjigi *Dober večer, Tokio* citira Eliotovo misel, da so »besede najbrž najtrša snov umetniškega oblikovanja«: »Njih slovnično umljiva izpoved mora imeti lepo obliko in lep zvok.«

Ne pozabi tudi omeniti P. S. Shelleya, ki je menil, da »pesem ustvari svet na novo«. Upošteva pa tudi slovenske besedne ustvarjalce, na primer pesnika in duhovnika Rafka Vodeba, ko zapiše njegovo misel: »Vse je lahko umetnost. Edino merilo je pristnost ...«

V zbirki *Ljubezen in smrt* je značilno pesnikovo odkrivanje japonske duše in japonskih skrivnosti ob reminiscencah na slovensko izvorno domovino. Zanimivi so obširni vpleti japonskih kulturno-zgodovinskih nadržbnosti in opozorila na japonske pesnike in mislece, kar se postopoma razrašča v majhno kulturno zgodovino te, za nas še vedno precej oddaljene dežele.

Zanimiva je struktura tega, za modernistično fazo Kosovega ustvarjanja posebno značilnega dela. V širših povezovalnih sklopih in paralelnih variantah istega motiva v različnih perspektivah, z nizanem zelo značilnih liričnih impresij in metafizično ponotranjenih pokrajinskih vizij ustvari pesnik novo strukturalno enoto.

Ob petindvajsetletnici Slovenske kulturne akcije v Buenos Airesu je decembra 1981. izšla šesta Kosova zbirka *Spev o naši gori*. Pesnik, ki svoje verze že od prvih začetkov piše melodično in ritmično, jo je oblikoval kot »simfonično pesnitev«, sestavljeno iz *Uverturnega stavka*, *Baleta o dogodku* iz štirih simfoničnih stavkov, ki imajo imena letnih časov *Pomlad*, *Poletje*, *Jesen* in *Zima* ter iz *Razpleta za zbor srečnih ljudi*.

Pesnitev, ki jo je mojstrsko ilustriral akademski kipar France Gorše, je vsebinsko in oblikovno večsmerna. Je slavospev pesnikovi novi oziroma drugi domovini, za Japonce sveti gori Fudži in seveda japonski pokrajini z za Kosa tako značilnimi, zdaj idiličnimi in zdaj nekonvencionalnimi opisi naravnih lepot. Pri tem je treba povedati, da se gora Fudži vedno znova pojavlja kot posebna metafora oziroma kot razpoznavni simbol v številnih Kosovih zbirkah oziroma pe-

smih. Povezana je s pesnikovo bivanjsko usodo in v tem kontekstu zadobi slovenski pečat.

V opise naravnih lepot vnese slovenski pesnik epski motiv, zgodbo prijatelja Petra, ki se je naveličal triintridesetletnega begunstva v argentinski pampi, zapustil ženo, ki ni hotela z njim, in se odpravil iz silnega hrepenenja po rodni domovini preko ovinkov proti Sloveniji. Po na Japonskem prestani bolezni ga pesnik pelje na goro Fudži, na tem potovanju pa v gorskih kočah splete nov »ep za preizkušeno srce Slovencev«. Na koncu izvemo, da se bo ozdravljeni Peter vrnil k ženi v pampo. Ta motiv dopolni Kos s predstavitevijo slovenske zgodovine od pokristjanjevanja dalje, ko so, kot goro Fudži, tudi slovenski narod pretresali viharji. Pesnitev se postopoma razraste v slavospev slovenskemu narodu in njegovi zgodovinski rasti, predvsem pa slovenskim izseljencem ob petindvajsetletnici Slovenske kulturne akcije z naročilom, naj vztrajajo v narodni in verski zvestobi ob spominu na v drugi svetovni vojni pobite Slovence.

Tudi pesniška zbirka *Tisoč in dva verza z japonskih otokov* iz leta 1991 se podobno kot *Spev o naši gori* razveže v štiri večsmerne, v japonski pokrajini praznično utemeljene pesniške poeme – kantilene, v katerih se pesniški zagon Kosovih disonančnih tihožitij, ki vre iz japonske pokrajine in njenega čara, v pomenljivi asociaciji prevesi v hrepenenje po neodvisni Sloveniji. Iz različnih elementov oblikovana pesnitev v pretežno odprtih verzih in svobodnih ritmih – včasih celo v novodobnih odprtih sonetih – se širi v človeško pristno doživljanje duhovnega in religioznih skrivnosti.

Kos je izredno produktiven pesnik. Pa tudi prozaist in esejist. Med drugim že od nekdanj objavljala v številnih revijah in časopisih, v zamejstvu na primer v tržaški Mladiki in goriško-tržaškem Novem glasu, kot je pred tem objavljala v nekdanjem tamkajšnjem Katoliškem glasu. Rekli bi lahko, da je veliki trubadur lepot božjega stvarstva in poetični pričevalec krščanskih resnic. In to ne le v klasičnih oblikah evropskega pesništva in v svobodnih oblikah evropsko-ameriškega modernizma, saj je oblikoval vrsto pesmi tudi v japonskem slogu tanka in haiku. Je čez ves svet razpeti univerzalist in duhovni kozmopolit v naročju vsečloveške stvarnosti, vendar je istočasno slovenski narodnjak, ki z dobrodušno začudenostjo opazuje sedanjo slovensko krizno razlomljenost.

Velike politične spremembe v zadnjem desetletju prejšnjega stoletja in osamosvojitve Slovenije so tudi Kosovi literaturi poda-

rile nov zagon. Z veliko vnemo je začel objavljati tudi v Sloveniji, o čemer pričajo številne zbirke in izbori njegove literature – naj navedem le nekatere naslove. Leta 1998 mu je mariborska založba Obzorja objavila izbor *Cvet, ki je rekel Nagasaki*. Pri isti, nekoč uveljavljeni založbi so že eno leto prej izšli tudi Kosovi *Eseji z japonskih otokov*. V Sloveniji so poleg tega izdali še Kosove zbirke *O svetloba, voda, zrak* (založba Družina, 1999), *Med novim nebesom in staro zemljo* (2003) in leta 2004 *Lepa Ančka iz Prekmurja* (zadnji dve sta izšli pri založbi Stopinje v Murski Soboti). Leta 2004 je Kos pri celjski Mohorjevi družbi objavil zbirko *Češnje, kamelije, bori* in leta 2007 pri isti založbi zbirko *Temnogozdni akordi*, za katero sem napisal spremno besedo. Pri založbi Stopinje v Murski Soboti je jeseni 2006 izšla pod naslovom *O nebesih pel bom (Upam, da ne motim)* še ena knjižica njegovih pesmi. V letu 2007 so mu pri ljubljanski Mladinski knjigi natisnili *Petindvajset krivulj japonske četrti*. To je neke vrste potopis po tokijski severovzhodni predmestni četrti Adači, v kateri živi avtor. Opisuje značilne detajle vsakdanjega življenja, kot so pahljače, lutke, jegulje. Kot vedno pri Kosu je stalno prisotno japonsko občudovanje narave in globok katoliški duh, ki je razpoznavno znamenje vse njegove poezije. V argentinskem Glasu Slovenske kulturne akcije so ob omembi te Kosove zbirke leta 2011 zapisali, da je Vladimir Kos verjetno najvidnejši predstavnik slovenske izseljenske religiozne poezije.

V zadnjem času je Kos našel lep pesniški dom pri Župnijskem zavodu Dravljje, ki mu je izdal od leta 2008 do danes serijo bibliofilsko opremljenih zbirk poglobljene religiozne poezije v razponu v globalni svet, japonsko stvarnost in slovensko domačnost z močno duhovno konico v krščansko metafizično nadstvarnost. Mihaela Svetek je knjige mojstrsko oblikovala in opremila z umetniškimi fotografijami, ki dopolnjujejo Kosove pesniške izpovedi. Naj navedem po kronološkem redu izida naslove teh pesniških zbirk: *Gora Fudži, čuješ serenado, Rapsodija svetlobe, Tebi, sirota Slovenija: Tisoč in en verz, Pesmi z japonskih otokov, Ob rahlo se tresoči tokijski harfi, Halo, japonske zvezdice!* – in nazadnje septembra 2013 *Pesmi ob tihomorskih valovih*.

Že naslovi teh novih zbirk se berejo kot pesem. Podoba je, da se Kos po velikih življenjskih izkušnjah kljub eksotičnim daljnovzhodnim motivom spet večinoma bliža formalno skladnim oblikam, kot jih je uporabljal predvsem v začetnih fazah svojega pesništva. V bistvu so te Kosove pesnitve molitve in priprošnje, a tudi budnice za sočlovekovo včasih otopelo srce – z željo, da se predrami v duhovno polno življenje. S kar frančiškansko ljubeznijo in milino – naj mi pa-

tri jezuiti oprostijo te besede – boža v svojih pesmih tako rekoč vse stvarstvo – od živali in živalic in cvetlic ter drugega rastlinstva vse do silovitih in nevarnih zemeljskih pojavov, kot so na primer za Japonsko tako značilni potresi, iz katerih pa hoče kljub vsemu razbrati nekakšen nauk, ki mu velja prisluhniti.

Tu ni mogoče v detajlih opisati vsebinskih in formalnih posebnosti tisoč in več tisoč verzov našega silno ustvarjalnega pesnika, ki pa je poleg tega tudi pisec proznih besedil (celo kavbojskih novel s slovensko primesjo), esejev in filozofsko-religioznih razprav. Dejstvo je, da je njegova literatura mozaično pretkana s številnimi podrobnostmi in realnostmi vsakdanjega japonskega življenja in z dejstvi iz znanosti in zgodovine, a istočasno hrepenenjsko povezana z usodo slovenskega naroda, ki ga pesnik vgrajuje v univerzalni sistem vrednot.

Naj svoj poseg zaključim s Kosovo pesmijo *V okviru oken* iz zadnje zbirke *Halo, japonske zvezdice*, saj je v tej pesmi na eksemplaričen način izpovedano pesnikovo doživljanja sveta in pesnikova vera:

*Kako je krasen svet, iz slik sestavljen,
iz slik, ki v njih življenje žubori:
nebo z oblaki; gozd s potjo pripravljen;
polje s potokom; vas in dimniki.*

*Kako skrivnosten je, ko se v teh slikah
na oknih tu in tam bleste solze.
Morda ne sanjam, da se jih dotika
v ozadju luč in stekla posrebre.*

*V sveta so oknu tudi temne slike,
kot da se jih luči sramujejo.
In zmeraj, ko začujem v oknu krike,
odprem še eno okence: v Nebo.*

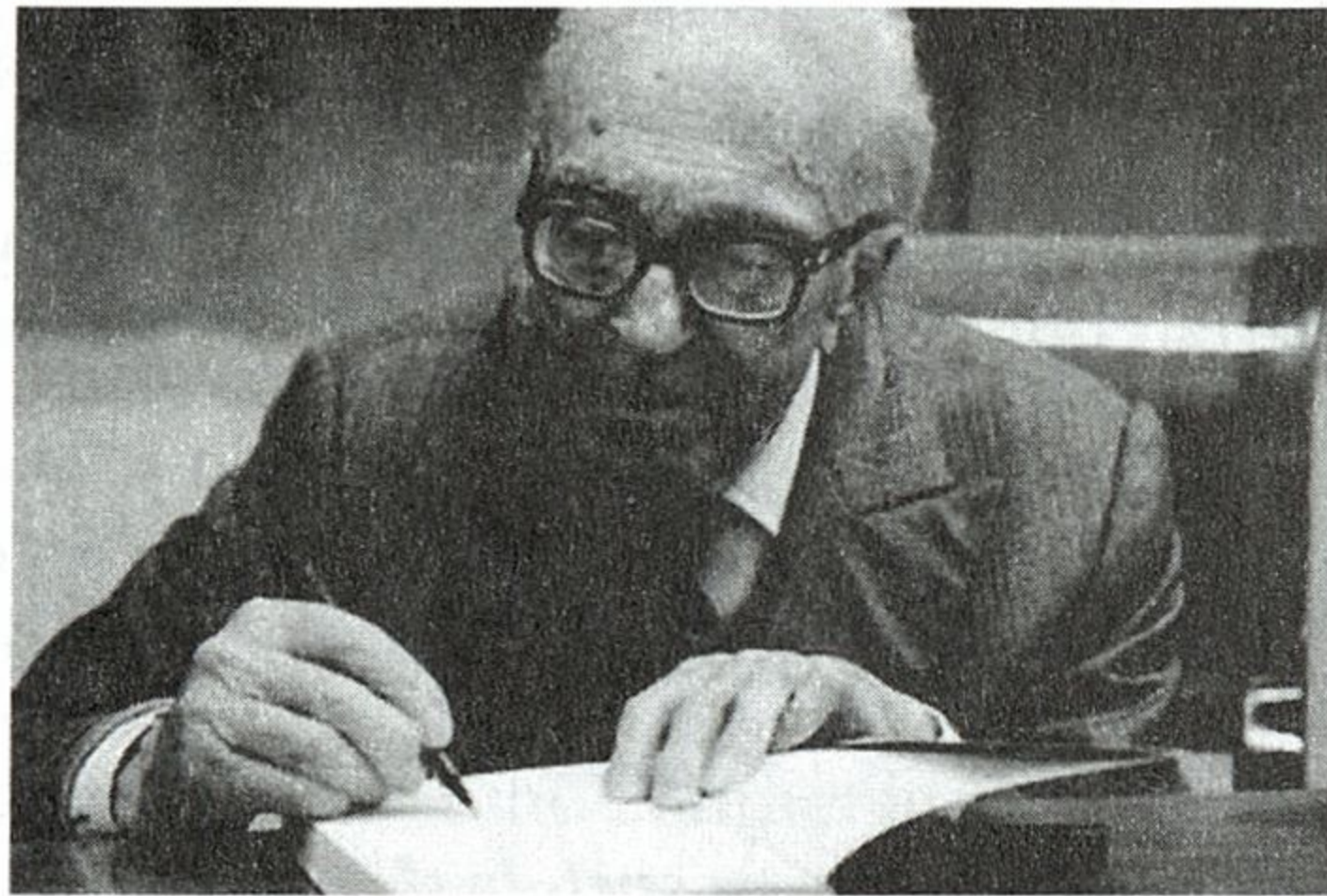
(Copyright Lev Detela /
Dunaj, september 2013)

ALEJANDRA LAURENCICH

Prevod: Urška Makovec

TA NEVERJETNI MOŽ TA NEVERJETNI OTROK

Ob 100-letnici Borisa Pahorja

V letu 2013 tržaški pisatelj **Boris Pahor** obhaja sto let življenja. V domovini in po svetu je bilo nešteto prireditev, v proslavljanje te obletnice. V Buenos Airesu je ob tej priložnosti posebno srečanje organiziralo veleposlaništvo. Na njem je, poleg drugih nagovorov, argentinska pisateljica in scenaristka slovenskega rodu, Alejandra Laurencich, opisala svoje vtise, ko se je ob poteku 24. mednarodnega literarnega festivala Vilenica 2009 srečala s pisateljem. Občuteno je podala svoje doživetje in tudi omenjala, da je njen že pokojni oče, rojen v Trstu, Pahorjev sodobnik in razglabljala v možnosti, da sta se oba kdaj srečala, preden je Laurencich odšel v Argentino, od koder se ni več vrnil. Njeno podajanje, izredno poetično in globoko pričevanjsko, objavljamo v prevodu.

Borisa Pahorja sem spoznala pred skoraj štirimi leti, v prvih dneh septembra leta 2009, v Sloveniji. Povabljena sem bila na Mednarodni literarni festival Vilenica, ki je bil tisto leto - poleg tega, da je bila posebna nagrada podeljena Claudiu Magrisu - posvečen Borisu Pahorju. Takrat še nisem prebrala njegovih del, toda ko sem malo raziskovala njegovo biografijo, sem spoznala, da je bil ta avtor, rojen v Trstu leta 1913 in član slovenske manjšine tega mesta, kot otrok navzoč, ko so fašisti požgali slovenski kulturni dom (Narodni dom). Prebrala sem tudi, da je moral prenašati Mussolinijev dekret, ki je prepovedal uporabo slovenščine v šolah. Čutila sem takojšnje sočutje s tem možem, ki je - tako kot moj oče, rojen le dvanajst let za Pahorjem in le nekaj kilometrov iz Trsta - trpel prepoved učenja v svojem maternem jeziku slovenščini. Spomnila sem se družinskih zgodb, ki so pripovedovale o tej dobi, v kateri ni bilo dela za Slovence, ki se niso hoteli pridružiti stranki, otroci pa so morali paradirati, oblečeni v črne srajce, vzklikajoč okupatorju.

Nekaj dni potem, ko sem dobila te podatke o Borisu Pahorju, sem od organizatorjev festivala Vilenica prejela elektronsko pošto: Vse pisatelje, ki smo prisostvovali srečanju, so povabili, da na slovesnosti sodelujemo s kratkim nastopom. Stopili naj bi na oder in v različnih jezikih eden za drugim, potem pa vsi hkrati ponavljali stavek iz Pahorjeve knjige. Glasil se je: *Ta neverjetni mož. Ta neverjetni otrok.* Ko smo ga v različnih jezikih izgovarjali tisti, ki smo bili na odru, ki je bil postavljen v eni od slovitih slovenskih jam, se je ustvarila vznemirjenost, da stojimo pred multietničnim bogastvom, za katerega se je boril Pahor. Z veseljem sem potrdila udeležbo na tem edinstvenem poklonu, potem pa sem nanj pozabila, tako da mi je za ime Pahor več mesecev kot edina referenca ostal skromen opis: *Ta neverjetni mož, ta neverjetni otrok.*

Minevali so tedni tistega leta 2009, ki je bilo zame tako posebno. Končno je prišel dan, ko naj bi se srečali z Borisom Pahorjem. Peljali so nas v Trst, kjer je Claudio Magris predstavil svojega kolega. Natančno se spomnim vznemirjenja tistega dne: Spoznala naj bi mesto, v katerem sta živela Joyce in Italo Svevo, a predvsem naj bi videla pristanišče, iz katerega je odšel moj oče, mesto, po katerem nikoli več ni stopal in nikoli ne bo, saj je umrl po večmesečni internaciji, šest dni pred tem mojim potovanjem v njegovo deželo.

Tisto popoldne v Trstu je skupina pisateljev, v kateri so bili Francozi, Nizozemci, Američani, Kubanci in Nemci, med mnogimi dru-

gimi, potem ko je kosila pod poletnim nebom, peš prečkala mesto do kraja, kjer smo se srečali s Pahorjem. Bila sem zelo vznemirjena, poskušajoč vpiti pokrajino, moč burje – veter tistega območja kraške planote, ki se je pritihotapil v družinske pripovedi; poskušala sem morda slišati krike bojev, ki so nekatere vodili v pregnanstvo, druge, bolj uporne, v smrt koncentracijskih taborišč.

Nadaljevala sem pot z izjemno pesnico Luljeto Lleshanaku iz Albanije, ki je nato prejela nagrado festivala. Medtem ko mi je pripovedovala o grozotah v svoji državi, tragediji svoje družine in ko sem ji jaz opisovala zgodovino moje, me je preplavljal val čustev in podob. Vsi kotički mesta so mi bili tuji in včasih čudovito poznani, kot če bi mimo njih hodila od nekdej, kot če bi vsako okno ali vsak vogal, vsako ustje ulic izražalo kakšno domačo silhueto, ki sem jo pogrešala in v kateri sem slutila prisotnost tako svojega nedavno umrlega očeta kot Borisa Pahorja. Mesto, v katerem sta živela, ju je izdihovalo kot senci, soseda v preteklosti, potopljena v neko poznano in bolečo dobo. Na katerem od teh vogalov, pod katero od uličnih svetilk ali spomenikov sta se morda križali poti otroka, ki je bil moj oče, ko se je vkrcał na ladjo, ki ga je peljala v izgnanstvo, in moža, bojevnika, ki je bil leta pozneje zaprt v koncentracijskem taborišču v Los Vosgos? Še enkrat, kot šepet, ki prihaja iz sten, iz tlakovcev, sem slišala stavek: Ta neverjetni mož, ta neverjetni otrok. Preden sem Borisa Pahorja osebno spoznala, sem ga videla.

V Nekropoli je odstavek, ki, obratno, z veličastno natančnostjo pojasni to tujost; je del, v katerem se Pahor spominja prihoda Gabriela Foschiatiala v koncentracijsko taborišče, nekega Italijana protifašista, ki ga je le malo pozneje prepoznal po njegovih idejah. Pahor piše:

In še preden je spregovoril, sem vedel, da sem takega moža z gibčnimi očmi za debelimi lečami nekoč že opazoval v tržaškem tramvaju ali opoldan na pločniku, kjer se stikata Korzo in Rim-ska ulica. Zakaj v potezah naših meščanov so nekatere značilnosti, katerih ni mogoče natanko določiti, vendar imajo to posebno lastnost, da nam, ko smo daleč od našega sveta, prikličejo pred oči znano črto domačega vogala in starega izveska nad bližnjo mlekarno. Takó je, kakor da je rojstno okolje vtisnilo svojo podobo v obraz, ta podoba pa kakor poletna toplota nad asfaltom rahlo valovi ob koži lic, v zarezah pod nosom, ob ustnih koticih. Kajpada je beseda, ki vznikne iz teh potez, nekoliko manj čudovita, ker si

jo slutil in pričakoval, vendar tudi sijajna zavoljo bližine, ki ti jo pričara. Mislim na bližino rodnega mesta; ta pa je bila v tem kraju zelo labilna, podobna bledemu pogledu, ki ga čutiš ob strani, ko poševno pada nate, a se mu narahlo, a vztrajno izmikaš. Ker prvi pogoj za najmanjšo možnost preživetja je stroga odstranitev vseh podob, ki ne spadajo v kraljestvo zla; tako da je tudi tisti, ki ga je smrt nazadnje vendar pomilostila, potem še tako nasičen z njo, da je pravzaprav kljub novi prostosti zmeraj še povezan z njo.

Smrt je klila v Trstu tistega popoldneva leta 2009, kljub soncu in turistom, kljub živahnim pogovorom kolegov, ki so hodili z nami, ali vsakdanjega pogovora v kavarnah, ki smo jih obiskali. Smrt je klila v zraku, kot to dela v Pahorjevi literaturi: tako naravno kot nadčloveško. Ko smo končno bili pred njim, se mi je zdelo, da sem v tem starcu z debelimi očali in dostojnih manir odkrila nekaj, kar ga je razlikovalo od ostalega sveta. Kako je mogoče, sem si mislila, da so se v tem tako šibkem telesu lahko odtisnile najprej sledi boja za pravice Slovencev in nato preživetja v koncentracijskih taboriščih. Je bila morda ta strašna osebna izkušnja – spomin na doživeto – ali to, da sem ga spoznala v teh, zame tako posebnih okoliščinah – njega, ki je bil morebitni rojak mojega očeta, to, kar mu je dajalo sij svetosti, da je bil fantazmagoričen in kljub temu vsenavzoč in mogočen?

Odgovor je spet prišel leta zatem ob branju Nekropole, v kateri Pahor poroča o sistemu, v katerem je obsojen, da živi:

V tistem pokopališču sem, kjer sem bil stanovalec in od koder sem odšel na dopust in se zdaj vrnil. Prebivalec tega kraja sem in nič nimam skupnega z ljudmi, ki odhajajo k mrežastim vratom in bodo prav kmalu spet številčili doživljaje, delili ure in drobili minute. Tukaj je postojanka zgubljenega sveta, ki se razširja v nedogled in se nikjer ne more srečati s človeškim svetom, nikjer ni med njima stične točke. Vsekakor bom kakor drugi odšel skozi zamrežena lesena vrata in odnesel bom to ozračje s sabo v vsakdanjo razmruljenost. Zato je mogoče, da je vir moje neodločnosti prav potreba, da bi hkrati s tišino tega ozračja zdaj vzela s sabo še kaj. Nekaj, kar podobe ne bi odpravljalo, ampak bi razveljavljalo njeno skoraj sanjsko moč. Pa nimam kaj vzeti. In poleg vsega se mi še ta obisk, ki je prinesel drobec smisla v brezciljnost mojih človeških dni, zdaj, čeprav tega ne maram, nekako sprevrča v pietetno dejanje.

Pietetno dejanje – mislim, da bi tako lahko opredelila tudi tisto tako ganljivo popoldne, v katerem sem, ne da bi prebrala niti tako pomembno knjigo, kot je Nekropola, lahko prišla v stik z veličino njegove proze, z razbeljenim spominom, ki je na določenem mestu obujal samo navzočnost njenega avtorja in ki je vsem žrtvam grozne dobe, živim in mrtvim, s tem ko je zaklinjal njihov obstoj, dajal aktualnost. Zdi se, da je Pahor želel reči in da njegova knjiga želi reči, da nihče ni umrl, ampak da nihče ne more biti zares živ, če ne razume, da – na drugi strani te nedotakljive meje, ki je ne označuje vedno bodeča žica – preživi najbolj izprijena želja proti bližnjemu: da trpi zaradi svoje rase, vere ali svojih idej v imenu domnevne večvrednosti.

Nekropola je nepogrešljiva knjiga pri odkrivanju zla in njegovega neprestanega zalezovanja, ne z namenom, da bi prek svoje vsebine potrdila naše zavračanje vsake oblike ponižanja in mučenja, ampak da bi nas osvobodila vse naivnosti, da bi nam nakazala, v kolikšni nepredstavljeni meri lahko v človeški rasi sobivata usmerjenost k lepoti in najabsolutnejši vzajemnosti ali najbolj izpopolnjeni in spretni zlobi. Uničevalna taborišča se ne bodo zaprla, če nismo zmožni prepoznavati grozot. Obstaja priča, ki nas dostojanstveno in lirično vodi po tej poti k resnici. Istočasno ujeta in svobodna nas sooča z grozotami, nas vabi, da jih premagamo.

Samo človek lahko ureja svet, v katerem živi, ga spreminja tako, da se v njem zgodi več dobrih kot slabih stvari. Tako bi bil svet, vsaj po človeških merilih, bolj sprejemljiv.

Danes praznujemo sto let avtorja teh besed, svarilo in klic k premisleku o nekom, ki je zmožni preživeti koncentracijska taborišča, dihati zlo. Stoletje življenja, zmago za vse, ki kot on s spominom na njegov obstoj lahko pokažejo, da ni vse izgubljeno, če smo zmožni sprejeti resnico in v skladu z njo delovati, vztrajati v spreminjanju sveta in zavezati se temu. Lahko se začnemo soočati s srhljivim pričevanjem, zapisanim na straneh Nekropole. Mislim, da bo to najboljši način praznovanja sto let njenega avtorja Borisa Pahorja - tega neverjetnega moža, tega neverjetnega otroka.

ANDREJ FINK

OB DVESTOLETNICI NAPOLEONOVEGA VDORA V RUSIJO (1812)

V soboto, 13. aprila 2013 je v sklopu kulturnih večerov Slovenske kulturne akcije v dvorani dr. Tineta Debeljaka v Slovenski hiši v Buenos Airesu priznani strokovnjak mednarodnega prava, dr. Andrej Fink, imel predavanje pod gornjim naslovom. Tukaj ga v celoti povzemamo.

1. KRATEK PREGLED DOGODKOV

V mesecu juniju leta 1807 je bila ruska vojska v okviru 4. protinapoleonove koalicije poražena v bitki pri Friedlandu. Kot posledica tega je bil naslednji mesec ruski car Aleksander I prisiljen podpisati mirovno pogodbo v Tilsitu. Ta pogodba je bila za Ruse dejansko prisilno zavezništvo. Rusi in Francozi so si tako razdelili vzhodnji del Evrope v dve influenčni coni, Rusija se je pa morala pridružiti kontinentalni blokadi. Nekateri govorijo celo o dveh cesarstvih: zahodno v rokah Napoleona in vzhodno v rokah Aleksandra I (Comellas, 1948: 296).

Kljub pogodbi v Tilsitu se je razmerje med Rusijo in Francijo kmalu začelo temniti. Poleg drugih konfliktov so se v glavnem francosko-ruske napetosti vrtele predvsem okoli poljske problematike, ker je bila velika vojvodina Varšavska, ustvarjena po francoskih intencijah, v ruskih očeh nevarnost za Rusijo. S časom se je pokazala za Rusijo še gospodarska kriza, ki je carja Aleksandra prisilila, da je decembra 1810 zapustil kontinentalno blokado in prelomil v Tilsitu sklenjeno pogodbo in zavezništvo. Carinski sistem je namrec favoriziral angleško trgovino, ki je od tedaj naprej lahko izvažala v Rusijo najnujnejše industrijske proizvode, medtem ko je Rusija lahko izvažala v Veliko Britanijo surovine.

Ob tem »uporu« se Napoleon hitro odloči za definitivno »ukrotitev« Rusije, misleč, da bo to lahko naredil hitro in bliskovito, kot je bil vajen iz vseh prejšnjih vojnih spopadov, kjer mu je to res uspelo. Sestavil je veliko armado, po številu gotovo 600.000 mož, nekateri

pa jih omenjajo celo blizu 700.000. Od tega je bilo Francozov samo slaba polovica, ostala je bila pa sestavljena iz vseh narodnosti tedanjega Napoleonovega cesarstva, ki je ravno v tistih letih imelo največjo razsežnost in v katerem je bilo dvajset narodnosti in dvanajst jezikov. Spomnimo, da je bila skoraj vsa kontinentalna Evropa tedaj vključena v to cesarstvo, seveda v prisiljenem zavezništvu. Na vzhodu je po letu 1810 samo Rusija kljubovala in bila njegov sovražnik. Napoleon je preslišal vse nasprotne nasvete, ki so mu jih dajali pomembni in kvalificirani svetovalci in poznavalci (Parker, 1990), nadaljeval s pripravami in brez odlašanj začel z vdorom. Tkim. »Velika armada« se je podala na pot v Litvi 22. junija 1812 v treh velikih kolonah in 24. junija prekoračila reko Njemen, ki je veljala za mejo. Že takoj na začetku je ta armada imela velike logistične težave, ki jih prej Napoleon v vseh svojih pohodih nikoli ni imel. Napredovanje ni bilo tako hitro, kot je bilo načrtovano. Oskrba tako velike armade ni bila lahka. Komuniciranje med različnimi vojaškimi korpusi je bilo težko. Prav tako je bila težavna koncentracija sil, ki se niso mogle pomikati vse hkrati po tako velikem ozemlju. Naj poudarimo, da je te težave Napoleon imel v poletnih mesecih in v trenutkih, ko je njegovo prodiranje bilo uspešno.

Rusi so se pa pred to vojsko sistematično umikali. Čeprav je Rusija imela veliko in v prejšnjih bitkah izurjeno vojsko, z dobrimi poveljniki, in se je bojevala na lastnem in poznanem ozemlju, nasproti Napoleonovi sili ni mogla zoperstaviti odgovarjajoče moči. Zato je glavno poveljstvo, najprej pod vodstvom litovskega generala Mihaila Barclay de Tolly-ja, ki je bil kasneje zamenjan z ruskim generalom Mihailom Kutuzowom, optiralo za elegantno imenovano »elastično obrambo« in se sistematično izmikalo vsaki odločilni bitki, predvsem na odprtem polju. V resnici je bilo vse samo umikanje, ki kot taktika ni bila nič posebnega, izvedljiva pa je bila zaradi neskončne rezsežnosti Rusije. Nekateri trdijo, da je kljub temu bila pazljivo premišljena (Williamson Jr.; Lieven). Lieven trdi, da je ruski uspeh v poznejšem izgonu Napoleona temeljil na dobrem poznavanju sovražnikove miselnosti; na uspešnem načrtu ob pričakovani invaziji; na dobro razviti logistiki; na bojevitosti in telesni odpornosti ruskega vojaka in kmeta; na dobrih mednarodnih povezavah in zavezništvih; in na dobrem vodstvu, čeprav na daljavo (car Aleksander je bil namreč v Sankt Petersburgu). Naj bo tako ali drugače, taktika »požgane zemlje«, z izpraznitvijo vasi in mest, z uničenjem vsakršne prehrane in poslopij, ki bi lahko služili Napoleonu, združeno z razsežnostjo okupiranega ozemlja, je bila za Napoleona presenečenje, ki ga na svojem pohodu nikakor ni pričakoval in ki je kmalu začel naznanjati polom, čeprav tedaj še ni bil očiten. Bolj iz notranjepolitičnih potreb kot iz taktike, je Barclayev naslednik Kutuzow to ne-

nehno umikanje prekinil in se Napoleonu zoperstavil v dveh bitkah: prva v Smolensku (17. avgusta) in druga v Borodinu (7. septembra), že blizu Moskve, in obe izgubil. Prva ni bila pomembna. Druga je bila pa najhujša in najbolj krvava bitka v 25. letih Napoleonovih vojn. Rusi so utrpeli okoli 45.000 mrtvih, Napoleon okoli 25.000. Po njej je Napoleon brez večjih težav nadaljeval svoje prodiranje proti Moskvi. Ob prihodu v glavno mesto, sredi septembra, se je znašel pred novim presenečenjem: komaj je bila Moskva zasedena, so jo njeni prebivalci zažgali. Mestne stavbe so bile tedaj pretežno lesene, zato je mesto popolnoma zoglenelo. Napoleon je poslal carju Aleksandru v Sankt Petersburg ultimatum in mirovne pogoje. Vendar car na to niti odgovoril ni in je nadaljeval vojno. Ob tem Napoleon vztraja v svojem načrtu in predrzno ostane ves mesec v požgani Moskvi, brez nikakršnega uspeha in tiči v lastni pasti, iz katere bo vedno težje iziti. Do tedaj je njegova vojska v samem pohodu in v eni sami večji bitki izgubila nekako polovico vojakov. Šele 19. oktobra, zelo pozno, mu ne preostane drugega, kot da ukaže umik, ne da bi kaj privojeval, niti najmanj premagal, še manj strl sovražnika.

V tistem trenutku je polomija, ki se je sicer že pripravljala, postala očitna. Če je v poletnem času Napoleon imel prej omenjene težave s prehrano in logistiko, so s temperaturami, ki so merile 30° C pod ničlo, težave postale nerešljive. Vse kronike tega umika so grozljive. Napoleonova vojska se je podala na pot poleti, s poletju primerno opremo, predvsem obleko, in se medtem ni preoblekla v zimsko, ker ni bilo mogoče. Ob nizkih temperaturah se je iz disciplinirane vojaške sile spremenila v brezdušno maso, kjer je vsak posameznik mislil le nase in na način, kako uiti iz tega belega in ledenega pekla. Običajno vojaško tovarištvo je popolnoma izginilo. Morali so se nenehno gibati in hoditi. Kdor se je zaradi onemoglosti ustavil in zaspal, se ni več zbudil. Kot da to ne bi bilo dovolj, so v najbolj nepričakovanih trenutkih bili deležni napadov kozakov in oboroženih kmetov, ki so jih sicer že ves čas, od vdora naprej, napadali z gverilsko taktiko v stilu, ki so ga nekaj let prej začeli uporabljati v Španiji domačini tudi proti francoskim četam. Kot najhujši trenutek tega umika zgodovinarji omenjajo prehod poledenele reke Berezina (novembra). Mostove so razbili Rusi. Francozi so jih sicer nadomestili z improviziranimi nadomestki, ki pa so kmalu podlegli teži vsega kar so v obupu hoteli spraviti čeznje. Od blizu 700.000 mož, ki jih je junija odšlo iz Litve, se jih je tja vrnilo komaj 30.000, do pruske meje pa pravijo da decembra komaj 1.000. Vojaška katastrofa je bila popolna. Po bitki pri Leipzigu, nekaj mesecev kasneje, ji je sledil še politični polom (Comellas, 1984; Schnabel, 1954; Mousnier, 1975). To je na kratko ponovljena že znana zgodba.

2. STRATEŠKI VIDIK

Poskusimo to zgodbo spraviti v miselni okvir. Znani pruski vojaški mislec Karl von Clausewitz je v svoji knjigi »Von kriege« napisal mnogo zanimivih dognanj, podlaga zanje so bile pa ravno Napoleoneve vojne v katerih se je avtor bojeval in iz katerih je črpal vse izkušnje. Esejist Brian Dohan razmišlja prav na podlagi Clausewitzeve triade, ki jo sestavljajo trije elementi: 1) Psihološki, čustva, strasti in vse druge človeške neracionalnosti; 2) Misel, z razumskostjo, miselno strukturo in planiranjem; in 3) Negotovost, možnosti, sreča in druge nepreračunljivosti (imponderabilia), ki vedno uhajajo iz rok celo najboljšemu strategu in načtovalcu (Drohan, 2006).

Von Clausewitz v svojem traktatu navaja **tri strateške pojme**, ki so važni pri analizi tega dogodka (Clausewitz, 1983; Romero, 1979):

a) »Težnostno središče (gravitacijski center) sovražnika«. Pri tem gre za tisto točko, ki spravi sovražnika iz tira samo, če se je napadalec dotakne oz jo zavzame, ker zlomi njegovo voljo do upora in ga prisili v sprejetje nasprotnikovih pogojev. Napoleon je v Rusiji slabo ocenil ta gravitacijski center. Menil je, da bo zgolj z zavzetjem ruskega glavnega mesta dosegel predajo Rusije. V vojaški zgodovini je bilo mnogokrat tako. V našem primeru so pa Rusi sami zažgali svoje glavno mesto. Kaj takega še ni bilo nikoli videti. Zanje očitno Moskva ni bila gravitacijski center. Izguba glavnega mesta jih ni zlomila. Zgolj za vajo bi se lahko vprašali: Kateri bi pa tedaj za Ruse lahko bil gravitacijski center?

b) »Razmerje napad-obramba«. Branilec je vedno tisti, ki daje vsakemu spopadu svoje značilnosti. Dejansko nobene vojne ne bi bilo, če ne bi bilo obrambe. Napadalec vedno trdi, da je miroljuben in da je branilec tisti, ki hoče nasilje in vojno. Ob Napoleonu v Rusiji sta pa obe nasprotujoči se strani »skočili« iz tečajev te sheme. Celotni vlogi sta si zamenjali. Najprej je napadal Napoleon in so se branili Rusi. Kmalu se je izkazala kratkoročnost in trenutnost tega scenarija. Čimbolj je Napoleon napadal in se poglobljal v rusko ozemlje, tembolj ranljiv je postajal. Kmalu so začetni branilci postali napadalci in začeli dominirati. Clausewitz večkrat omenja superiornost obrambe, kadar ta razpolaga s primernim ozemljem, s pripravljenim vojaškim scenarijem, s podporo prebivalstva in s prednostjo, ki ji jo daje pričakovanje sovražnika (Clausewitz, 1983, 532).

c) »Točka, ki predstavlja višek zmage«. Glavna misel tega pojma meri na trenutek, ko nima več smisla nadaljevati s sovražnostmi, ker je bil z uporabo orožja dosežen politični cilj, ki se ga ni dalo doseči z mirnimi sredstvi. Tudi v tem sta oba nasprotnika »skočila« iz te sheme. Napoleon ni nikoli dosegel viška svoje zmage oz. je to dosegel le navidezno, ko je vkorakal v požgano Moskvo. S tem je

hotel zlomiti odpornost Rusov in jih obvladati. Tega ni dosegel in na noben način ni mogel razumeti kako so oni mogli zažgati svoje glavno mesto, samo da ne bi prišlo v sovražnikove roke. Po drugi strani pa tudi Rusi v šestih mesecih vojne niso doživeli ene same dobljene bitke niti izstopajočega vojnega uspeha (v nasprotju npr. s Španci, ki so jih v dolgih letih upora proti Francozom imeli: Bailen, Cintra, Talavera, Arapiles, Vitoria, San Marcial). Kljub temu so Rusi doživeli višek zmage, vendar se je to zgodilo samo takrat, ko je bila Napoleonova vojska definitivno izgnana iz Rusije. Nekoliko zlobno bi se sicer lahko vprašali, če je bila ta vojska izgnana ali ji ni preostalo drugega, kot da se umakne. Spomnimo na dejstvo da redna ruska vojska nikoli ni bila razdejana. Kljub bitkam pri Smolensku in krvavi pri Borodinu se je ruska vojska še vedno umikala, a relativno cela, ohranjujoč svojo strukturo in poveljstvo. Taka je še vedno ohranjala sposobnost, da strahuje sovražnika in to v taki meri, da je celo preprečevala da bi se Napoleonove čete umikale bolj v jugozahodni smeri, ki bi bila manj travmatična. Kutusowova vojska je ves čas pritiskala Napoleona na sever, da se je moral umikati po isti poti po kateri je pred meseci vdiral, in hoditi po krajih in naseljih, ki jih je že ob vdoru opustošil. Tej redni vojski je pa, kot rečeno, ves čas stala ob strani kozaška konjenica in prebivalstvo z gverilo. Tako so dosegli končni »višek zmage«.

3. GEOPOLITIČNI VIDIK

V Teoriji Mednarodnih odnosov je Napoleonov vdor v Rusijo klasičen primer za obravnavanje ozemlja, kot enega najvažnejših faktorjev. Vse njegove značilnosti najdemo v njem: razsežnost in razdalje, orografija (hribi, ravnine, gozdovi), hidrografija, podnebje in skrajne temperature, krajevna lokacija. Omenjeni so statični vidiki ozemlja. Razmerje med temi in prebivalstvom pa nam bodo naslikali dinamične vidike te problematike.

Z vidika razsežnosti nobena druga evropska država ni imela niti nima danes dimenzij, ki jih ima Rusija. Zato si ni mogoče misliti niti pohoda niti umika, ki bi imel dolžino 740 kilometrov. Rusi so to imeli na razpolago. Po drugi strani pa Rusija za prehod teh razsežnosti niti tedaj niti daleč pozneje ni imela zadovoljivih poti. Kar je tega bilo, je le minimalno ustrezalo za najnujnejše. Vse poti so bile seveda netlakovane, ki so se v kratkih poletnih mesecih z lahnim dežjem spremenile v blatne, spolske in mnogokrat težko prehodne zveze. Z nastopom jeseni in zime je vse to postalo gigantska in težko premostljiva zapreka. Vsaka vojska, ki prodira v sovražnikovo ozemlje normalno uporablja cestno infrastrukturo okupiranega ozemlja in jo skuša ohranjati, medtem ko jo branilec skuša uničiti. Velika Ar-

mada je v vsem tem imela eno glavnih težav, ker kratkomalo ni bilo tovrstne infrastrukture, kaj šele take, ki bi odgovarjala tolikšnemu številu vojakov. Pol stoletja kasneje je Rusija v Krimski vojni (1853-1856) to vojno izgubila, ker ni imela primernih poti, za oskrbo svoje vojske na svojem lastnem ozemlju.

Druga, definitivno neprehodna težava, so bile pa skrajne temperature. Napoleon je začel prodirati ob koncu junija, ko se je ravno začejalo poletje. Menil je, da bo s hitrim in forsiranim pohodom, kot jih je bilo v njegovi izkušnji mnogo, v dveh mesecih prijetnih temperatur definiral vojno. Začetne težave pri vdoru, nenehni napadi kozaške konjenice in kmečke gverile, pomanjkanje odločilnih bitk, težave s komunikacijami in oskrbo, so končno otežkočale in upočasnjevale prodiranje v rusko ozemlje. Bitka pri Smolensku se je odigrala v drugi polovici avgusta, s še znosnimi temperaturami, bitka pri Borodinu je bila pa sredi septembra, ko je termometer začel že hitro padati. Nekateri zgodovinarji pravijo, da je bila tista zima zelo zgodnja in hujša kot običajno. Drugi pa to zanikajo rekoč, da je bil to le izgovor, ki ga je pozneje uporabil Napoleon, da je opravičil katastrofo, ki jo je utrpel. Naj bo tako ali drugače, podnebje je igralo odločilno vlogo, ki se ji ni bilo možno izviti. S temi značilnostmi sta v prehodu čez poledenelo reko Berezina ozemlje in podnebje združeno povročila tragedijo.

Nasproti ozemeljskim značilnostim je vedno neko prebivalstvo, ki zna živeti z njimi (prej omenjeni dinamični vidik). Tujec bi se ob njih srečal s težavami, ki bi bile premostljive samo z velikimi in neizčrpnimi sredstvi. Komaj bi ta sredstva začela pojemati, bi prej ali slej začetni hándicap postal usoden, kot se je pokazalo v mnogih primerih v zgodovini.

4. SVETOVNONAZORSKI VIDIK

Napoleonov vdor v Rusijo je bil silovit spopad med dvema zelo različnima narodoma in miselnostmi. Vsak konflikt je končno boj med različnimi svetovnimi nazori in logikami. V tem je jedro vsakega konflikta. Končno gre za kresanje med različnimi idejami. Poleg omenjenega gre pa v spopadu v Rusiji tudi za različen način mišljenja: vzhodnjaški in zahodnjaški. To nista zgolj geografska pojma, temveč vsebujeta veliko več.

Znano je, da je način bivanja in mišljenja zahodnjaka pretežno racionalističen. Vse mora biti ali belo ali črno. Vse mora biti opredeljivo, vse oštevilčeno, vse razporejeno v določenih predalih. Povsod je treba zmagati ali biti premagan. Nedoločeni rezultati in sivi toni niso cenjeni. Razlikovanje med realizmom in idealizmom je tipično zahod-

Ivan Bukovec
»SPOMIN NA BARO REMEC« olje.

dnjaško. Vzhodnjaška miselnost je veliko bolj celovita in vključujoča. Walter Schubart, baltski Nemec, je v znani knjigi »Evropa in duša vzhoda«, ki je izšla leta 1938, analiziral in razglabljal o tej dvojnosti. Protipostavljal je »Prometejskega človeka« z »Joanejskim«. Prvega je poimenoval po starogrškem Prometeju, ki so ga bili bogovi uklenili, ker jim je ukradel ogenj, in se iz tek okov, kljub neprestanim naporom, besnenju in rjoventju nikoli ni mogel izviti. Drugega je nazval sledeč karakterološkemu tipu sv. Janeza Evangelista. Ta je na videz bolj predan, a bolj vztrajen. Schubart to nasprotje ponazorjuje z dihotomijo »moško-žensko«. Tako moški kot ženska sta lahko junaka, a vsak na različen način. Moški se junaško bojuje in v boju zmaga ali je premagan, preživi ali umrje. Vzrok njegovega boja z njegovim propadom kljub junaštvu lahko celo izgine. Ženska je pa s svojo naravno telesno šibkostjo normalno premagana, toda ve, da si ne more privoščiti smrti. Ženska daje življenje in ohranja življenje otrokom. Njeno junaštvo se ne izraža kratkoročno, vsakodneвно, v eni bitki ali spopadu, temveč bolj v dolgoročni zmogljivosti in odpornosti pred življenskimi nezgodami in izzivi. Zato ljudska modrost pravi, da je močnejša ženska kot moški. V tem »žensko« (Schubart pravi »večno žensko«) prevlada in končno zmaga nad »moškim«. Po kratkoročnem porazu, ženska končno zmaga (Schubart, 1947: 181).

Schubart pravi nekje dobesedno: »Leto 1812 je brez primere najvažnejše v moderni zgodovini. Prometejskemu človeku, ki je bil do tedaj pozoren le na bližnji vzhod, se prvič pokaže grozeči ruski Orient in mu odpre novo dimenzijo. Tako in samo tako gledano, se pojavi smisel Napoleonovega življenja in revolucije, ki ga je rodila. Napoleon je najbolj popolno utelešenje prometejskega človeka, istočasno pa največje posebljenje nostalgije, ki jo čuti Zahod po temni mistiki Vzhoda. V tej (Napoleonovi) simbolni figuri zahodnja kultura kaže svoj višek in istočasno meje svojih zmogljivosti. Že kot otrok čuti Napoleon neprestan in tragičen impulz, ki ga sili na Vzhod. Kmalu je začel trpeti zaradi ozkosti Evrope, kupček zemlje, ki ga je nagrabil krt. Pariz ga stiska kot 'svinčena odeja', in on vzdihuje: 'Samo na Vzhodu je možno napraviti kaj velikega...'. V Napoleonovem življenju prihod v Moskvo ni samo višek ob katerem na poseben način uživa, temveč je cilj, ki ga je podzavestno vedno iskal... Moskva je na Napoleonovo domišljijo imela tolikšno zapeljevalno moč, da je zaradi nje popolnoma izgubil čut za vojaško stvarnost... Cilj francoske revolucije oz. eden izmed njenih največjih dosežkov, ni bil obglavljenje Ludvika XVI, temveč zažig Moskve in prebujenje slovanskega Vzhoda ... Proti temu so se razbile sile francoske revolucije ...« (Schubart, 1947, 46).

Verjetno je v tem citatu zaobseženo jedro tedanjih dogodkov. Zahodnjak Napoleon se je z vso silovitostjo, na čelu po številu neprekosljive armade in ob zvokih revolucionarne in herojske marseljeze

vrgel proti Rusiji misleč, da bo definicija lahka in hitra. Vendar se na oni strani znajde z nepričakovanim vzhodnim velikanom »mehkih« profilov in obrisov. Ta navidezna mehkoča je pa svoja junaštva dokazala skozi stoletja bojev proti Mongolom in Tatarom, kakor tudi v počasnem a solidnem utrjevanju lastne ozemeljske, politične in svetovnonazorske celovitosti. Znašla sta se nasproti dva različna načina bojevanja v koncepciji in miselnosti. V orožju skoraj ni bilo razlik in morda celo ne v taktiki, predvsem kar zadeva redno rusko vojsko. Bistvena razlika je bila v mišljenju enih in drugih. Tudi zgodovinske, politične in socialne razlike med obema nasprotnima si stranema so bile tedaj zelo velike. Nadvse izstopajoča je bila neka značilnost tedanje zaostale Rusije in sicer, njeno notranje stanje predvsem kar zadeva položaj najrevnejših kmetov. To je bilo diametralno nasprotje revolucionarne Francije. Na eni strani revni ruski kmet-hlapec, na drugi pa »državljan« moderne Francije. Tudi z vidika legitimnosti lahko ugotavljamo nasprotje: na eni strani francoska revolucionarna, na drugi ruska, skrajno konzervativna, ki je z verskimi vrednotami opremljena vojevala »Domovinsko vojno«.

Z vidika vzhodnjaške miselnosti lahko spomnimo tudi na misli, ki jih v svoji knjigi »Umetnost vojskovanja« razvija znani kitajski strateg Sun Tzu. Običajno vzporejajo Sun Tzu-ja s Clausewitzom. Oba sta vojaška »filozofa«, čeprav sta razmišljala v zelo različnih krajih in časih (Kitajska v V. st. pr. Kr. in Prusija v prvi polovici XIX stoletja). Lahko se ju vzporeja v njunih praktičnih nasledkih in iz vidika uspešnosti njunih strateških nasvetov. Iz samega branja njunih del pa veje očitna različnost v miselnosti. Kljub razlikam med kitajskim in ruskim slovanskim vzhodom, je vendar veliko sličnosti, predvsem nasproti »daljnemu« Zahodu (Francija). Ena izmed Sun Tzu-jevih misli je naši problematiki zelo prikladna in sicer tista, ki pravi, da je »najbolj zaželeno podvreči si sovražnika, ne da bi se bilo treba vojskovati z njim« (Sun Tzu, 2005, 125). Rusi proti Napoleonu niso vojevali niti ene velike in odločilne bitke. Bitke pri Smolensku in Borodinu niso bile niti odločilne, niti potrebne, in bi brez njiju rezultat bil popolnoma enak, morda boljši, če štejemo 45.000 mrtvih, ki so jih Rusi utrpeli pri Borodinu. Rusi so se sistematično umikali velikim spopadom. Kljub temu so premagali sovražnika. Tako je tudi preveč trdo pojmovan koncept zmage in poraza neustrezen in lahko zrelativiziran.

Lahko vzporejamo tudi miselnost in kvalitete nasprotujočih si bojevnikov. Napoleonova vojska je bila sestavljena kot rečeno, polovico iz vojakov francoske narodnosti, ostala polovica pa iz mnogih drugih narodov. Napoleon je zelo pazil, da jih je med seboj pomešal, da si zagotovi večjo enotnost in lojalnost, ki bi včasih lahko bila vprašljiva. Dejansko lojalnost druge polovice ni bila namenjena Na-

poleonu, temveč svojemu kralju ali cesarju, ki je bil na silo povezan s Korzičanom. Poveljstvo in taktika sta bili pa nedvomno francoska. Predvsem francoski vojaki so bili ideološko »državljeni z orožjem«, tedaj, več kot dvajset let po revoluciji, že dovolj nasičeni z revolucionarnimi idejami. Vsemu temu je s časom Napoleon paradoksnost dodal še »spaćenega otroka« poenačevalne revolucije, in sicer, francoski in celo osebni imperializem, ki ni imel nobene zveze z ideali svobode, bratstva in enakosti. Z vidika kvalitete (borbenosti), je treba spomniti, da je leta 1812 Napoleonova vojska imela vedno mlajše in neizkušene vojake in oficirje. Večina najboljših generalov, oficirjev in vojakov je pomrla v dvajsetih letih nenehnega vojskovanja.

Na drugi bojujoči se strani so bili pa vojaki in bojavniki, ki tudi niso bili vsi Rusi, vsi krajanj, ki so se bojevali v okviru »Domovinske vojne«. Nihče izmed teh nikoli ni imel Napoleona za svojega »rešitelja«. Carsko vodstvo je bilo nekoliko zaskrbljeno zaradi možnosti »kolaboracije« z Napoleonom Poljakov, Litovcev, Estoncev, Letoncev in Ukrajincev, ki so bili vsi v ruskem cesarstvu nadvse nezadovoljni. Najbolj jih je pa skrbela možnost kolaboracije kmetov-hlapcev, ki bi se morda lahko priključili Napoleonu zaradi svoboščin, ki jih je razglašala francosla revolucija. Vendar se na splošno ni zgodilo nič takega, morda zaradi kratkega časa v katerem so se razvili in končali ti dogodki.

Čeprav redna ruska vojska kot rečeno nikoli ni bila razbita in dokončno uničena, bi le ta zelo malo lahko napravila, če ne bi imela bistvene podpore prebivalstva zasedenih in prizadetih krajev, mest in vasi. Prebivalstvo je z gverilsko taktiko in z neprestanim napadanjem Napoleonovi vojski zadajalo majhne a številne udarce. Temu je treba dodati tudi kozaško konjenico, ki se je bojevala tudi z gverilsko taktiko, vendar z veliko večjo mobilnostjo. Francozom je počasi začelo primanjkovati konj, Rusi so bili pa vedno dobro založeni z njimi. Ob tem je dobro spomniti tudi na tkim. Teorijo o partizanstvu-gverilstvu (Schmitt), ki se je porodila prav v protinapoleonovih vojnah v Španiji, med leti 1808 in 1813. Isto taktiko so uporabili tudi v Rusiji leta 1812. Ta taktika vsebuje štiri značilnosti: iregularnost (brez uniforme, brez orožja, ni profesionallec); krajevnost (povezanost s krajem in podpora domačinov); velika mobilnost (pozna teren); in velika politična angažiranost (bojuje se za svojo svobodo, zemljo, vrednote).

5. TELEOLOŠKE ZNAČILNOSTI (MOTIVACIJA) ENIH IN DRUGIH

a) Rusi. Na ruski strani je bilo istovetenje med vojaškim vodstvom in bojavniki, v kolikor je vodstvo bilo enotno. Že prej smo omenili,

da sta resnično vodstvo in pravi strateški načrt bila samo v najbolj splošnih obrisih. Če je bil nek strateško-vojaški načrt, se je njemu kmalu pridružil tudi nek antinačrt (ali ne-načrt). Tako imenujem uporniško dejavnost kmetov in krajanov, ki so na terenu delovali samoiniciativno in samoniklo in v majhnih skupinah napadali Napoleonovo vojsko, ko je ta še prodirala v osrčje Rusije. Večina ruskih bojevnikov, poleg vojakov redne ruske vojske, so bili civilisti-kmetje, ki so branili svoja življenja, svoje domove in svojo zemljo. Ni jih motivirala »višja politika« njihovega carja. Branili so svoje vsakdanje in zelo konkretne interese, brez abstraktnih idej, tako lastnih zahodnjaškemu stilu in mentaliteti. Ta v Rusiji je bila druga izmed Napoleonovih vojn, po španski, v kateri je masovno nastopilo civilno prebivalstvo, brez uniform. Mnogo avtorjev jo zato imenuje »Sveto vojno«. Svetovnonazorsko je ruski narod vedno bil in je še zelo veren, celo mističen, čeprav je to danes manj opazno. Spomnimosamo na izrazite mislece iz XIX. stoletja, kot npr. Dostojevski in Solovjov. Narodnostni in verski element sta bila vedno zelo povezana. Napoleon je skušal vcepiti svojim vojakom, predvsem ne francoskim, da gre v njihovem pohodu za neke vrste »križarsko« vojno zahodnje civilizacije proti »fanatični in barbarski« Rusiji. Za Ruse je bila pa to pretežno verska vojna. Za mnoge je Bog izbral ruski narod kot sredstvo, ki bo zaustavilo pohod brezvercev in predstavnikov Antikrista, s katerim so istovetili Napoleona. Posploševali in širili so prepričanje, da ima vsak kdor umrje v tej vojni, zagotovljeno večno življenje (Comellas, 1984: 299). Desetletja po tem je skladatelj Piotr Ilič Čajkovski, ki dogodkov ni doživel, ker je bil rojen 1840, v znani Uverturi 1812 glasbeno »naslikal« duh, ki je prevladoval v tistem času. Glasbeno je pritipostavljal akorde marseljeze z akordi ruske pravoslavne maše (»Blaženi ...«), na koncu pa zmagoslavno zvonjenje. To je za Ruse bila resnično domovinska sveta vojna.

b) Napoleonova vojska. Napad na Rusijo je bila Napoleonova osebna odločitev. Z njo je iskal lastne cilje svetovnega imperija. Njegova vojska je bila tedaj (še) urejena, disciplinirana in (še) dobro vodena, čeprav je mnogo dobrih generalov in izkušenih oficirjev že pomrlo v bojih v prejšnjih letih. Ta vojska se je bojevala iz discipline in lojalnosti do svojega cesarja. Napoleon je napadel Rusijo, ker jo je hotel kaznovati zaradi kršitve blokade in zapustitve forsiranega zaveznitva sklenjenega v Tilsitu. Danes se lahko vprašamo, če je bilo to pametno. Kako da velik vojaški, politični in tudi diplomatski talent, kot je bil Napoleonov, ni predvidel, da je to bil prevelik zalogaj tudi zanj, ki je do tedaj skoraj vedno zmagal? Ali sta ga zanesela njegov značaj in neustavljiv dinamizem? Ali je bila »zapeljevalna moč« Mo-

skve, kot pravi Schubart? Napuh je vsakodnevna stvarnost. Vendar je pri vojaškem geniju treba pričakovati vsaj nekoliko racionalnosti. Dvajset let je njegova osebna zvezda bila na neprestanem vzponu. Vsaka nova etapa je morala kvalitativno presegati prejšnjo. Rusija je pa za Napoleona in po njem ostala v zgodovini »unicum«. Najmogočnejši vojak svojega časa, ki napade tujo državo z več kot polmilijonsko vojsko in zasede glavno mesto, se mora potem, ne da bi bil premagan, umakniti in na umiku izgubiti vso svojo armado. Dogodek spada v najbolj konkretno zgodovino, zgleda pa vzet iz literature, fantapolitike ali politične fikcije (Parker, 1990).

6. KAJ BI MORAL STORITI NAPOLEON?

To je kontrafaktično vprašanje, ki meri na »Kaj bi se zgodilo, če...«. Je to poskus politične fikcije. Ljudska resnica pravi, da je po končani bitki vsak človek dober general. Vprašanje pa ni neumestno, ker so se večkrat očitne napake ponovile. Skoraj sto let pred Napoleonom je odlični vojskovodja, švedski kralj Karel XII, z odlično, na hud mraz zelo navajeno in pripravljeno vojsko po letu 1700 napadel Rusijo, ki ji je tedaj vladal car Peter I Veliki. Po večletnih bojih, predvsem na ozemlju današnje Ukrajine, so bili Švedski poraženi, predvsem v bitki pri Poltavi, leta 1709 in so s tem izgubili vse možnosti na uspeh. Po tej švedski izkušnji in po Napoleonovi, je med drugo svetovno vojno Hitler spet napadel Rusijo in doživel podobno, če ne še neprimerno večjo katastrofo.

Kaj bi torej moral storiti Napoleon, da ne bi doživel tako poraznih posledic? Kaj bi moral storiti, da bi ohranil svoj imperij, istočasno pa »zlomil« in kaznoval Rusijo? Kakšne možnosti oz. alternative je imel, če jih je imel? Če pa bi napravil isto, kot je napravil, kakšne popravke bi moral vnesti v svoj pohod? Ali bi moral »odrinuti« že sredi pomladi, da bi tako imel več časa in bi v poletnih mesecih napravil največ poti in si zagotovil morebitno bivanje na okupiranem ozemlju v dolgih zimskih mesecih? Ali bi bilo to dovolj za pravilno upoštevanje parametrov prostora in časa ter razmerja med njima, ki sta v vojaški strategiji bistvene važnosti? Ali je v tistem zgodovinskem trenutku Rusija bila za Napoleona tako važen sovražnik, da je zaradi njega postavil na kocko svoj imperij in ga končno kmalu izgubil?

Temeljna Napoleonova zamisel je bila vreči se na Rusijo in jo uničiti v odločilni bitki. Ta *modus operandi* mu je v skoraj dvajsetih letih vedno prinesel uspeh. Le v Španiji so se mu začele pojavljati težave, ko je njegova redna vojska začela dobivati napade majhnih nerednih enot krajevnega prebivalstva, ki so s prav tam in takrat rojeno gverilsko taktiko, začeli onemogočati delovanje celotne mašinerije

velike armade. Španci so na iberijskem polotoku končno premagali Napoleona, pa brez sodelovanja zime. V Rusiji sta gverila in zima dosegla svoje.

7. POSLEDICE ZA JUŽNO AMERIKO

Na južnem delu te celine živeči vemo iz zgodovine, da se je ves osamosvojitveni proces ne glede na nekatere že prej postavljene temelje, v dejanjih pričel z Napoleonovo invazijo Španije. Tam so se zaradi popolne neoperativnosti monarhije, začeli formirati krajevni sveti (Juntas locales). Špansko ljudstvo je od tedaj začelo neposredno posegati v javnost in sicer na dva načina: politično, z ustanavljanjem že omenjenih krajevnih svetov; in vojaško, z organizacijo in nastopom gverile. Predvsem prvi način je močno odjeknil v Južni Ameriki, z že znanimi posledicami (začetek neodvisnosti).

Tudi v Rusiji je ljudstvo odločilno poseglo v obrambo domovine. Če bi v Rusiji Napoleon ne bil premagan tako radikalno, bi v Evropi lahko še naprej oz. vsaj še nekaj časa dominiral in bi zgodovina bila drugačna za vse. Vzročna zveza je v zgodovini nadvse zanimiva.

8. NAPOLEON IN SLOVENIJA

Ob teh razmišljanjih ne moremo mimo naše domovine, vsaj s kratko refleksijo. Spomnimo na ustanovitev Ilirskih provinc pod francosko oblastjo, ki so pod tem imenom bile ustanovljene 14. oktobra 1809 po porazu Avstrije v bitki pri Wagramu, in so se kot take ohranile do avgusta 1813. Te province, ki so od slovenskih dežel obsegale Kranjsko, zahodnji del Koroške, Goriško, Trst (plus Istro, Hrvaško in Vojno krajino jugozahodno od Save), so imele glavno mesto v Ljubljani. Formalno niso bile del Francoskega cesarstva, so mu pa bile popolnoma podrejene. Francosko upravo je vodil generalni guverner (po vrstnem redu: Marmont – Junot – Bertrand – Fouche). Doba slabih štirih let je bila kratka, a je vendarle vplivala na razvoj Slovenije. Francozi so bili namreč v skladu z njihovimi revolucionarnimi načeli pri nas uvedli enakost pred zakonom, odpravili privilegije in funkcije plemstva v upravi in sodstvu, z ukinitvijo cehov uvedli gospodarsko svobodo, plemstvu odvzeli vse upravne funkcije, reformirali sodstvo (civilna in kazenska sodišča v vsaki provinci), ustanavljali štirirazredne osnovne šole in gimnazije, za kratek čas ustanovili univerzo, seveda pa tudi odpravili cerkvene bratovščine in prepovedali procesije, uvedli civilno poroko in uvedli revolucionarni koledar. Miselnost, ki so jo pri nas uvedli je bila bolj odprta in to je z vidika političnih svoboščin zaneslo v naše dežele novega vetra. Svetovnonazorsko je pa to bil drug, nam tuj svet, ki se v kratkih

štirih letih ni mogel zasidrati in bi lahko rekli: Dobro, da se ni. Po letu 1815 in po Dunajskem kongresu in Sveto alianso, ter po ponovno uvedenem absolutizmu, je pa vendar ljudem pustilo misel, da je neka drugačna politična ureditev, taka ali drugačna, kljub vsemu možna.

V virih ni zaslediti, da bi v Napoleonovi armadi v Rusiji bili tudi Slovenci. Lahko pa domnevamo, da jih je gotovo bilo nekaj, saj so vsi deli cesarstva morali prispevati vojake zanjo. Omenjeni so Hrvatje, kar bi bilo umestno, saj so cela dalmatinska Hrvaška in Vojna krajina ter Istra bile del Provinc. V Karlovcu je bila ustanovljena posebna častniška šola v francoskem jeziku. Na celem ozemlju so Francozi ustanovili šest ilirskih strelskih polkov, Hrvaški huzarski polk, Kraljevo dalmatinsko legijo in Kraljevi dalmatinski polk. Na striktno slovenskem ozemlju ni bilo česa takega.

Napoleonov poraz v Rusiji je torej kmalu botroval spremembam tudi pri nas. To ni bil ne prvi ne zadnji dogodek v evropski zgodovini v katerega smo bili Slovenci potegnjeni. Vsak izmed njih je pa vendar tudi pri nas pustil svoje sledi in take ali drugačne posledice.

BIBLIOGRAFÍA

- Hollingsworth, Barry. 1966. The napoleonic invasion of Russia and recent soviet historical writings. Chicago Journals. The Journal of Modern History. Vol. 38, N° 1, Mar. 1966.
- Kursch, Donald. Recenzija knjige Dominic-a Lieven-a: Russia against Napoleon. The true story of the campaigns of war and peace. American Diplomacy. May 2, 2011.
- Drohan, Brian. 2006. Carl von Clausewitz, his trinity and the 1812 russian campaign. Part two. Journal of slavie military studies. Taylor&Francis Group, LLC
- Williamson Jr. Samuel R. 2011. Napoleon and Russia. Arts and Letters.
- Schmitt, Carl. 1966. Teoría del partisano. Acotación al concepto de lo político. Instituto de Estudios Políticos. Madrid.
- Schnabel, Franz. 1954. La época de Napoleón. Historia Universal dirigida por Walter Goetz. Tomo VII. Espasa-Calpe. Madrid.
- Mousnier, Roland – Labrousse, Ernest. 1975. El siglo XVIII, 1715-1815. Historia general de las civilizaciones. Vol. 5. Ediciones Destino. Barcelona.
- Comellas, José Luis. 1984. El imperio napoleónico. De las revoluciones al liberalismo. Historia Universal. T. X. EUNSA. Universidad de Navarra. Pamplona.

- Parker, Harold T. 1990. Why did Napoleon invade Russia? A study in motivation and the interrelations of personality and social structure. The Journal of Military History. Vol. N° 2. Society of Military History.
- Hartley, Janet. Napoleon in Russia: Savior or Anti-Christ. History today. 19 october 2012.
- Clausewitz, Von, Carl. 1832. De la Guerra. Ediciones Solar. Buenos Aires.
- Romero, Aníbal. 1979. Estrategia y política en la era nuclear. Editorial Tecnos. Madrid.
- Schubart, Walter. 1947. Europa y el alma del Oriente. Editorial Poblet. Buenos Aires.
- Handel, Michael I. 1997. Sun Tsu y Clausewitz. El Arte de la guerra y De la guerra comparados. Centro de Publicaciones Navales. Buenos Aires.
- Sunzi (Sun Tsu). 2005. El arte de la guerra. Trotta. Pliegos de Oriente. Madrid.

ANDREJ FINK

SLIKA SLOVENSTVA IN ZDOMSKE ODSLIKAVE

*Referat na Vseslovenskem srečanju v
Državnem zboru v Ljubljani, 4. julija 2013*

Judje so dolga stoletja diaspore za svojo Veliko noč uporabljali upanja poln pozdrav: »*Na svidenje prihodnje leto v Jeruzalemu!*«.

Slovenci v zdomstvu smo se podobno, čeprav ne nujno s temi besedami a gotovo po čutenju, desetletja poslavljali: Na svidenje prihodnje leto v demokratični Ljubljani! Ta pozdrav in srčna želja sta se nam uresničila pred 22. leti. Danes si moramo ta neizrečen pozdrav nenehno ponavljati, in z Župančičem želeti: »*Več ne zaidi nam, sedaj in vekomaj, beseda, v molka noč zabresti nam ne daj...!*«.

Danes, po dveh desetletjih osamosvojitve, zatopljeni v nove težave se že trinajstič srečujemo v Ljubljani, v prostoru predstavnikov slovenskega naroda Slovenci iz vseh celin in, dokler nam ni dano drugače, (da bomo imeli zamejci in zdomci svoje predstavnike v Državnem zboru), simbolno vsaj enkrat na leto javno v matici izkazujemo svojo pripadnost narodu in državi, ki smo jima življensko zavezani.

To vseslovensko srečanje je letos postavljeno pod naslov: **Odslikave slovenstva**. Že sam naslov, kot je bilo pravilno pričakovano v vabilu, spodbuja veliko zanimivih razmišljanj, ki jih bom tukaj, zaradi skopo odmerjenega časa, podal v skrajšani obliki.

Eno prvih se nanaša na sam naslov. Odslikave. Odslikovati naj bi pomenilo, kot najdemo v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, kazati, izražati, prikazovati. Z drugimi besedami, postaviti pred oči, predstavljati. Lahko bi govorili tudi o odsevu nečesa, kar samo po sebi z neko notranjo močjo sije in se projicira. Lahko bi se spomnili na odtis nečesa. Gre torej za razlikovanje med »*slika*«, podobo, in nje »*odslikavo*«.

Pri odslikavah slovenstva gre torej za dve stvarnosti: Ena je slovenstvo samo, kot izhodišče, druga je pa njega odslikava. Slika naj bi bila torej matica, odlikava te slike in nje odsev je pa njen zdom-

ski del. Pri odslikavi, tako kot pri odtisu je samo po sebi umevna identičnost med eno in drugo, denimo kot med prstom in prstnim odtisom. Identičnost pa spet govori v obeh primerih o enem samem bistvu (id-entis), torej o nujni notranji povezanosti med na videz dvema različnima stvarnostima.

Ob tem se ustavljam zato, ker se sprašujem kakšne so odslikave naše današnje slike slovenstva. Ali odgovarjajo druga drugi? Ali je sicer naravna identičnost med obema, naravna tudi za naše vsakodnevno razumevanje, gledanje in ukrepanje? Ali se pri spraševanju o odslikavah lahko sprašujemo tudi o sliki sami, torej o originalu? Kaj nam danes pomeni sama slika slovenstva, da lahko potem govorimo o njenih odslikavah? Zaradi omenjene identičnosti med obema, se ne moremo spraševati o eni brez druge.

Gre torej zato, da si odgovorimo na vprašanje kako se naše slovenstvo javlja, najprej nam samim, potem pa svetu. Če govorimo najprej o sliki doma, menim, da nam ta slika ni vedno dovolj jasna. To običajno opažamo zdomci, ki od zunaj gledamo nanjo. Doma živeči, pa o zdomcih mnogokrat komaj kaj vedo, kaj šele da bi zaznavali kako odslikavo. Živijo v svojem prelepem vrtičku, v ozkosti brez širine. Pričakujejo od zdomcev takih ali drugačnih koristi in povezav, prave identičnosti med sliko in odslikavami pa ne uvidijo. Širina ni vezana na omejenost ozemlja. Slovenija je lahko ozemeljsko majhna, miselno pa mora biti široka. Z izjemo slovenske Cerkve in nekaterimi častnimi in blestečimi izjemami na slovenskih uradih in ministrstvih, je težko najti simpatijo, v najožjem pomenu besede (sin-pathos), torej, skupno čutenje, med domom in zdomstvom.

In vendar je zdomstvo bistveno zavezano slovenstvu. Dovolite, da preklopim in na kratko naslikam vsakdan slovenskega zdomca. To je lahko druga misel, samo na videz bolj prozaična, ki jo pobujajo današnje odslikave.

Življenje zdomca poteka dnevno v »tujem« okolju. Vse kar je javnega je slovenskemu zdomcu drugojezično in problematika ki ga obdaja je običajno zelo drugačna. Zdomec preživi navadno 12. ur (na delu, na vožnjah, v javnosti) v okolju, ki ni njemu naravno. Šele ko se zvečer vrne domov spet stopi »v Slovenijo«, v domačo zasebnost, kjer ga že ob prihodu nekdo prijazno pozdravi v slovenščini. To seveda v najboljšem primeru, da je njegov življenjski drug Slovenec in da so drugi člani družine slovensko govoreči, kar ni vedno tako. Dan za dnem se ponavlja ta rutina z izjemo slučajnih srečanj s Slovencem na cesti ali telefonskim pogovorom v slovenščini. Taki so tedni zdomca, ki pa se včasih spremenijo v mesece, pač odvisno od daljave od slovenskih društvenih središč.

Šele sobota in nedelja prekineta to rutino, ko se ob prostem času laže posveti slovenskemu delu svojega bivanja. V soboto dopoldan gredo otroci v sobotno slovensko šolo. Popoldan ali zvečer je v društvenem domu lahko slovenska prireditev, igra, ples ali drugo družabno srečanje. V nedeljo je po vseh središčih slovenska maša. Tja zahaja veliko ljudi, tudi če včasih niso globoko verujoči z namenom, da se srečajo s Slovenci. Po maši je drugi del srečanja in sicer ob kavici ali kozarčku prijazen pogovor v gostinskih prostorih, kjer beseda teče o vsem mogočem, slovenskem in ne slovenskem, a v slovenščini, medtem ko je slišati slovensko glasbo.

Tak teden se včasih spremeni tudi v mesec ali več. Krajevno oddaljen Slovenec lahko pride le nekajkrat na leto v skupnost, npr. ob vsakoletnem »Slovenskem dnevu«, ob letnem romanju, ob vsakoletni žalni prireditvi in spominu na padle za domovino, kaki igri, koncertu ali važnem obisku iz Republike Slovenije. Važno povezovalno sredstvo so nedvomno slovenski časopisi in revije, ki jih zdomec vsak teden željno pričakuje.

Sociološko so to zunanje slike iz življenja zdomskega Slovenca. Kaj pa notranje, miselne, ko v tujem okolju, v samoti in včasih tudi v tujem jeziku razmišlja o slovenskih zadevah od tu in tam? Kaj, ko daleč, denimo na južni polobli na avtobusu ali vlaku bere slovensko leposlovno, zgodovinsko ali duhovno knjigo in razmišlja o preteklosti, sedanosti in prihodnosti Slovenije? Do tu še nisem omenil Interneta ali Skypa, a ni dvoma, da se je slovenski prostor z njima nedvomno povečal. Zdomec je z njima na novo in na poseben način zaživel. Do tu torej zdomski vsakdan.

V tem svojevrstnem življenju pa zdomec nujno potrebuje neke glavne referenčne točke in nekaj sekundarnih. To je tretja misel v današnjih odslikavah. Glavna referenčna točka je najprej slovenska država, ki je izhodišče vsega. Toda to izhodiščeje do neke mere, čeprav na daljavo, tudi ognjišče in morda celo, če drugače ne vsaj v skriti želji, tudi zavetišče in zatočišče, kamor se zdomec lahko vsaj duhovno in miselno zateče.

Arhimed je dejal: »Dajte mi oporno točko, pa vam premaknem svet«. Slovenska država, kot matica, mora biti oporna točka, ki bo premikala ne samo slovenski zdomski svet, temveč s tem tudi matico samo. Zdomske ustanove po svetu so transmisijska jermena v kolesju univerzalnega slovenskega stroja. Oboje pa nujno sestavlja celoto. Vsako drugačno gledanje ali kar je isto, ne zadostno polaganje važnosti na to, lahko škoduje celoti.

Četrta in končna misel je pa povezana s smerjo ki jo pobujajo v vabilu dane smernice. Duhovne povezave v preteklosti so neizbrisne. Kako iti mimo sledov, ki jih je v Severni Ameriki pustil Škof Baraga,

ki je svoje življenje posvetil Očipvejcem? Ali je bilo njegovo delo med njimi izguba za Slovenijo ali neizmeren doprinos? Nekaj podobnega se dogaja v sedanosti. Kako ne upoštevati dela misijonarja Petra Opeke v Afriki med Malgaši? Pa ne pozabimo da je on rojen slovenskim zdomcem v Argentini in je iz argentinske Slovenije odšel v svet. Tudi na umetnostnem in znanstvenem področju imamo pomembne dejavnike. Upoštevanje tega in živa zavest teh vidnih in nevidnih vezi šele lahko pobudi sodelovanje med državami, narodi, kulturami in identitetami in šele tako zagotavljamo slovensko prepoznavnost v svetu, s tem pa sodelovanje na najrazličnejših področjih.

Vam, predstavnikom izvršilne in zakonodajne oblasti, ob tej priložnosti ponovno polagam na srce, da posredujete, da bodo v učne načrte v srednjih šolah vključene vsebine, ki bodo bolj jasno govorile o Slovencih in slovenskih skupnostih, ki žive po svetu, in da bodo te vsebine v šolskem letu tudi dejansko podane. Včasih je slišati skoraj neverjetne zgodbe o nepoznavanju že zamejskih Slovencev, ki so od tukaj oddaljeni le dobro uro avtomobilske vožnje, kaj šele o tistih preko oceanov.

Medsebojna zavest krepi vse mogoče povezave. Če včasih menimo, da teh povezav ni dovolj, se moramo najprej vprašati, če je med nami dovolj živa medsebojna zavest. Vsi moramo skrbeti, da bo med nami dovolj prej omenjene simpatije. Samo na ta način bo med sliko in odslikavami resnična korespondenca, ker bomo tako drug drugemu resnično in pravilno odgovarjali.

DANILA ZULJAN KUMAR*

RAZVOJ SLOVENSKE NACIONALNE, REGIONALNIH IN LOKALNIH IDENTITET

Pri veliko ljudstvih in narodih je njihova identiteta povezana z jezikom, ki ga pripadniki skupnosti uporabljajo za medsebojno komunikacijo. Ta vez je izrazita tudi pri Slovencih, zato se avtorica v prispevku posveti odnosu med slovenskim jezikom in slovensko nacionalno identiteto ter razvoju slovenskega jezika in postopnemu oblikovanju nacionalne identitete glede na šest razvojnih stopenj (oziroma časovnih obdobj). V zadnjem delu prispevka je predstavljen razvoj regionalnih in lokalnih identitet na Slovenskem v zadnjem obdobju (to je v obdobju po letu 1991) ter vzroki zanj.

IDENTITETA IN JEZIK

Fishman definira jezik kot sredstvo neke skupnosti (narodne, etnične, plemenske ipd.), potrebno za njen obstoj (Fishman 2010: 522). Jezik, ki ga govorimo, predstavlja pomemben del našega zavedanja, kdo pravzaprav smo, tj., kaj je naša identiteta. Pavlenko in Blackledge vzajemno povezanost jezika in identitete vidita v tem, da jezikovni sistem zagotavlja jezikovna sredstva, s pomočjo katerih se konstruirajo in uveljavljajo identitete skupine in posameznika (Pavlenko, Blackledge; v: Garcia 2010: 524). Že dolgo je znano, da jezik ne omogoča le nastanka in obstoja kulture in z njo povezane identitete ljudi, ki ji pripadajo, ampak jo tudi ustvarja. Jezikovni znak je arbitraren, kar pomeni, da sta njegov pomen in oblika dogovorjena znotraj skupnosti, ki ga uporablja (Preston 1997: 6). Vsaka jezikovna skupnost pa svet, ki jo obdaja, organizira in artikulira drugače, na svoj edinstven način. Vsak jezik ima svoj poseben strukturni sistem

* Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani (Življenjepis ob koncu članka)

(glasovni sistem, morfologijo, skladnjo, leksiko), ki je enkrat in povezan s kulturnim sistemom, v katerem je rabljen. Ali kot pravi Dorian:

»Vsak od jezikov na svetu nosi v sebi človeška izkustva na svoj način in za vsakega od njih lahko rečemo, da nosi v sebi poseben talent v načinih, kako tvori strukture, ki nosijo pomene« (Dorian 2010: 96).

Tesna vez med jezikom in naprednimi ljudstvi je izpričana že daleč v zgodovini. Spolsky, denimo, navaja, kako so izraelski otroci kot sužnji v Egiptu obdržali svojo identiteto tako, da so ohranili jezik, ki so ga govorili in ga kot sužnji niso pozabili (Spolsky 2010: 174). Z razvojem nacionalizmov, ki je v Zahodni Evropi potekal v 16. in 17. stoletju, drugod po Evropi ter na Balkanu pa od 18. stoletja dalje, torej s 100–200-letno zamudo, pa je postala vez med jezikom in nacionalnostjo očitna.

Prebuja nacij je bila povsod po Evropi zapleten socialni, kulturni in politični proces. V Zahodni Evropi je razvoj modernih centraliziranih meščanskih držav pospeševal asimilacijo socialno šibkejših jezikovno-etničnih skupin v večje in sodobnejše socialno-kulturno strukturirane nacije, medtem ko je drugod po Evropi, kjer so bili modernizacijski tokovi počasnejši, osrednja državopolitična moč pa konservativnejša, dopustil in celo omogočil njihovo socialno, kulturno in politično rast ter oblikovanje v samostojne nacije.

Jezik je tako v 19. stoletju postal prevladujoči kriterij za nastanek samostojnih držav, kot je bilo to v primeru Bolgarije in Grčije, ali pa je dobil vlogo osrednjega dejavnika pri utrjevanju nacionalne zavesti, kot je bilo to v primeru Nemčije, Italije in etničnih skupnosti znotraj Avstro-Ogrske, in nacionalna prebuja je bila pogosto povezana s formalnim programom za priznanje jezika, ki je predstavljal sestavni (če ne celo ključni) del tradicije etnične skupnosti. To velja tudi za oblikovanje nacije pri Slovencih.

RAZVOJ SLOVENSKEGA JEZIKA IN NACIONALNE, REGIONALNIH IN LOKALNIH IDENTITET

V grobem bi lahko razvoj slovenske nacionalne in z njo povezanih regionalnih in lokalnih identitet razdelili v šest razvojnih stopenj oziroma časovnih obdobj, v vsakem od katerih je slovenski jezik v družbenem življenju pridobil novo vlogo: prva razvojna stopnja

je trajala od 1768 do 1843/48, druga od 1843/48 do 1861, tretja od 1861 do 1909, četrta od 1909 do 1945, peta od 1945 do 1991 in šesta razvojna stopnja od 1991 naprej.¹

Prva razvojna stopnja (1768-1843/48)

Slovensko nacionalno gibanje je nastalo v približno istem času kot pri mnogih drugih etničnih skupnostih, to je v 2. polovici 18. stoletja. Spodbudile so ga vladarske reforme, posledica katerih je bilo vzpostavljanje kolikor toliko enotnih nacionalnih jezikov, ki jih prej ni bilo (Štih 2011: 15). Uvedba splošne šolske obveznosti leta 1774, pri kateri naj bi pouk na najnižji stopnji potekal v »jeziku ljudstva«, ter potreba po modernizaciji kmetijstva sta zahtevala izdajo šolskih priročnikov in priročnikov za kmeta (Vodopivec 1997: 65), kar je pobudilo izdatno izdajateljsko dejavnost, ki se je razširila tudi na izdajanje slovníc in slovarjev, verske literature, opernih in dramskih besedil, prvega časnika. Toda nacionalno gibanje v času 1768–1843/48 še ni bilo množično gibanje. Sestavljali so ga posamezniki, ki so se navduševali za ustvarjanje v slovenščini. Med njimi je bil tudi baron Žiga Zois,² ki je pomembno pripomogel k začetku nepretrganega razvoja slovenske literature, zgodovinopisja in jezikoslovja (ES 15: 215–216). Srečanje s jezuitom Markom Pohlinom in jezikoslovcem Blažem Kumerdejem³ ga je zbližalo s slovenskimi težnjami (Melik 1997: 42). S Pohlinom in njegovimi sodelavci se je začelo načrtno ustvarjanje v slovenskem jeziku. Njegovo slovnico *Kraynska Grammatika (Die crainerische Grammatik, oder Kunst die crainerische Sprach regelrishtig zu reden und zu schreiben (1768))* štejemo za začetek sloven-

-
1. Časovno zamejitev prvih štirih obdobjev povzemam po Meliku (1997: 41–52).
 2. Baron Žiga (Sigismund) Zois (1747–1819), gospodarstvenik, naravoslovec, tehnik, mecen in literat je bil po prednikih z očetove strani Italijan, po materi pa Slovenec (ES 15: 215–216).
 3. Blaž Kumerdej (1738–1805) je bil šolnik in filolog. Pomembno je bilo njegovo ustanavljanje novih šol, zlasti v celjskem okrožju, kjer je bil položaj slovenščine v primerjavi z nemščino slabši kot na Kranjskem. V Ljubljani si je prizadeval za oživitev jezikoslovno usmerjene Academie operosum, ki naj bi pripravila pravopisna, slovnicihna in slovarska dela. Sam je sestavil poskus pravopisa, spisal kranjsko-slovansko slovnico ter zapustil bogato slovarsko delo (ES 6 1992: 72–73).

skega nacionalnega gibanja.⁴ V njej je Pohlin protestiral proti misli, »naj se kranjščina med učenimi ljudmi popolnoma opusti in zatre, in izrazil željo, da bi se mladina latinskih šol učila kranjščine z isto vnemo, kakor se mora učiti nemščine« (ibid.: 41).

V tem obdobju so se začele slovenske knjige množiti s pesmimi, dramami, opernimi besedili, pa tudi prvim časnikom, ki ga je začel Valentin Vodnik izdajati 4. januarja 1797 pod naslovom *Lublanske novice*. Predvsem pa je druga polovica tega obdobja prinesla pesnika Franceta Prešerna (1800–1849) in jezikoslovca Matijo Čopa (1797–1835), ki sta v 30. letih 19. stol. nedvoumno izrazila željo po spremembi tradicionalne jezikovne hierarhije in dvigu slovenskega jezika na najvišjo raven kulture in umetnosti, kar je kulminiralo v revoluciji 1848, ko je večina tedanjih habsburških etničnih skupnosti protestirala proti absolutističnemu sistemu in fevdalizmu (ES 6 1992: 396).

Druga razvojna stopnja (1843/48⁵–1861)

Na Slovenskem so se zahteve po spremembi obstoječega družbenega sistema izrazile v t.i. Zedinjeni Sloveniji, to je zahtevi političnih programov Slovencev leta 1848, ko so namesto razdrobljenosti na dežele Kranjsko, Štajersko, Primorje in Koroško zahtevali skupno kraljevino Slovenijo, v okviru Avstrijskega cesarstva in enakoprav-

-
4. Začetek slovenske književne in izdajateljske dejavnosti je bil sicer že v 16. stol., in sicer kot rezultat reformacije. Prvi slovenski knjigi, *Abecedarium in Catechismus in der windischen sprach* protestantskega duhovnika Primoža Trubarja (1508–1586), sta izšli leta 1550 v Tübingenu v Nemčiji.
 5. Navadno se začetek drugega obdobja slovenskega nacionalnega preporoda postavlja v revolucionarno leto 1848, vendar Melik meni, da sta bila že v tridesetih letih 19. stol. na Slovenskem dva kazalca, ki sta kazala na nov zagon v nacionalnem gibanju: prvi je bil začetek rednega izhajanja slovenskega časopisa, tednika z naslovom *Kmetijske in rokodelske novice*, ki je bil po koncu izhajanja *Lublanskih novic* prvič spet časopis v slovenščini. Drugi kazalec je bil panslavizem, nacionalno, politično in kulturno gibanje, ki je v 30. letih 19. stol. po slovanskem svetu naglo širilo ideje Jana Kollárja o slovanski vzajemnosti (panslavizmu) (Melik 1997: 43). V istem času je Ljudevit Gaj pod vplivom panslavizma začel s podobnim gibanjem, in sicer idejo o enem južnoslovanskem jeziku, ilirščini. Namen obeh idej je bil okrepiti nacionalno gibanje, obenem pa sta bili izraz nemoči, saj sta se porodili iz občutka manjvrednosti.

Ivan Bukovec
»RESNICA ODREŠUJE« akvarel, 2013.

nost slovenskega jezika v javnosti (ES 15 2001: 146–150). Prvi so zahtevo po »Zedinjeni Sloveniji« izrazili slovenski izobraženci ob etnični meji: Matija Majar v Celovcu ter študentje in akademiki v Gradcu in na Dunaju, ki so bili v stiku z drugimi slovanskimi izobraženci (Vodopivec 1997: 69). Toda tako kot druge avstrijske etnične skupnosti tudi Slovenci v revoluciji 1848–1849 niso mogli v celoti uresničiti svojega političnega programa, ker avstrijsko cesarstvo do svojega konca leta 1918 dežel ni ukinilo. Vendar pa je avstrijska vlada odtlej priznavala Slovence kot enoten narod. Državni uradni list, ki so ga uvedli leta 1849, je namreč v uvodu sporočal, da bo izhajal v desetih izdajah, med njimi tudi »in slovenischer Sprache« (Melik 1997: 46). Obenem z uvedbo slovenščine v uradne liste se je oblast zavzemala tudi za enoten slovenski knjižni jezik in za odpravo različnih lokalnih variant.

Nacionalno delovanje se je nadaljevalo v t.i. čitalnicah, v okviru katerih so se ustanavljali pevski zbori, knjižnice, brali časopisi, kar je pomembno vplivalo na vzpostavljanje ključnih identifikacijskih nacionalnih simbolov, kot sta poleg jezika ples in noša, skozi katera se tudi manifestira nacionalna identiteta (Fakin Bajec 2005: 194). Dotedanje prevladovanje nemščine v javnem življenju se je začelo v tem obdobju spreminjati v obvladovanje obeh jezikov (slovenščine in nemščine), v naslednjih desetletjih pa je slovenščina dobila v zavesti in praksi prvo mesto.

Tretja razvojna stopnja (1861–1909)

Tretje obdobje slovenskega nacionalnega gibanja se je začelo s padcem absolutizma in začetkom ustavnega življenja v letu 1861. To je bil za Slovence čas strmega kulturnega dviga. Slovenščina se je naglo razvijala: nastajala je slovenska terminologija na različnih področjih, v umetnosti in znanosti, pravu, parlamentarnem in političnem življenju. Tako so Slovenci v tem času premostili zaostanek, ki jih je težil od srednjega veka naprej: postali so razvita nacija, s svojim jezikom, ki je bil funkcijsko polnovreden (Melik 1997: 48). Program Zedinjena Slovenija, ki je bil v izhodišču le izražena politična volja nekaj posameznikov, je po volitvah leta 1867 dosegel Slovence in se preoblikoval v vsesplošno slovensko politično zavest.⁶ Toda na dru-

6. Ta se je, med drugim, izrazila v t.i. taborskem gibanju (1868–1871), ki je spodbudilo Slovence h krepitvi slovenske nacionalne zavesti.

gi strani je Slovence pestil šibek gospodarski razvoj, množično izseljevanje in močna germanizacija na Koroškem in Štajerskem. Vse to jih je sililo k iskanju zaveznikov, ki so jih našli – podobno kot že 70 let pred tem v panslavizmu in ilirizmu – v jugoslovanski državi.

Četrta razvojna stopnja (1909–1945)

Naslednje obdobje v razvoju slovenske nacionalne identitete je obdobje jugoslovanstva. Za začetek te razvojne stopnje štejemo leto 1909, ko je kranjski deželni zbor postavil skoraj enak program, kot ga je dala 30. maja 1917 majniška deklaracija slovenskih, hrvaških in srbskih državnih poslancev na Dunaju: združitev vseh ozemelj monarhije, na katerih bivajo Slovenci, Hrvati in Srbi v samostojno državno telo znotraj habsburške monarhije. »Razlika je bila v tem, da je bil leta 1909 to dolgoročen program, leta 1917 sredi vojne, pa nujna zahteva« (Melik 1997: 49). Država Slovencev, Hrvatov in Srbov je bila ustanovljena 29. 10. 1918, ko so se od Avstro-Ogrske odcepili Slovenci, Hrvati in Srbi, in je obstajala do 1. 12. 1918, ko je prišlo do povezave Države SHS in Kraljevine Srbije v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev (Kraljevina SHS) (ES 2: 1988: 385). Na slovenskem delu je postala slovenščina edini in uradni jezik, ni se pa uveljavila v državnem merilu. Poleg tega sta v Kraljevino SHS prišli le dve tretjini Slovencev: Koroška je bila po plebiscitu izgubljena, Primorsko je dobila Italija, edina pridobitev je bilo Prekmurje. Prizadevanja vseh Slovencev po združitvi v eno državo so bila uresničena ob koncu 2. svetovne vojne z vključitvijo Slovenije v FR Jugoslavijo (po letu 1963 SFR Jugoslavija), ki ji je bila leta 1947 priključena tudi Primorska.⁷

Peta razvojna stopnja (1945–1991)

V novi Jugoslaviji je oblast zaradi trenj med posameznimi nacijami začela oblikovati enotno jugoslovansko identiteto, temelječo na geslu o bratstvu in enotnosti. Toda odnosi med razvitimi in nerazvitimi deli države so se slabšali, k čemur so vodile gospodarske težave. Oblast je trenja skušala zmanjševati z zmanjševanjem pomena nacionalne identitete in poudarjanjem pomena razredne identitete, kar

7. Žal sta takrat najpomembnejši primorski mesti Trst in Gorica po Pariški mirovni pogodbi leta 1947 pripadli Italiji in jugoslovanska oblast je morala ob Gorici na jugoslovanski strani zgraditi novo mesto, ki so ga poimenovali Nova Gorica.

naj bi spodbujalo industrializacijo in novo – jugoslovansko – kulturo (Fakin Bajec 2011: 40). Ob pospešeni industrializaciji, ki je povzdigovala delavski razred, so se Slovenci soočili s prehodom iz tradicionalnega ruralnega okolja v urbanizacijo podeželja, katere posledica je bila opuščanje kmečkega načina življenja in izseljevanje v mesta. Pripadnost regionalnemu in lokalnemu podeželskemu okolju je simbolizirala zaostalost, medtem ko naj bi socialistični sistem s svojo modernizacijo simboliziral napredek. To je sicer ljudem omogočalo življenje v ekonomsko in socialno boljših razmerah, hkrati pa se je začelo uničevanje preteklih kulturnih stvaritev (ibid.: 155), kot so tradicionalno kmečko orodje, pohištvo, arhitekturni detajli na hišah, ter spreminjanje tradicionalnih ritualov z novimi.⁸

Toda v 80. letih 20. stoletja se je na Slovenskem začelo kazati odprto nasprotovanje uniformistični jugoslovanski identiteti in težnja po demokratizaciji družbe, kar je pripeljalo do referendumov za odcepitev Slovenije od Jugoslavije in nastanka samostojne nacionalne države leta 1991.

Šesta razvojna stopnja (1991–)

Sredi 80. let 20. stoletja se je na Slovenskem začelo intenzivirati poudarjanje slovenske identitete, kar se je najbolj pokazalo na televiziji v obliki subtilnih oglasov za promocijo slovenskih turističnih krajev,⁹ slovenskega mleka ipd. Ta proces je dosegel vrh v prvih letih samostojne države. Sredi devetdesetih let pa se je začela mlada država soočati s tržnim gospodarstvom ter ekonomskimi in družbenimi posledicami globalizirajoče se družbe, ki so spreminjali pomen in funkcijo nacionalne države. Toda če so raziskave na začetku svarile pred uničujočim globalizacijskim kulturnim zlitjem,¹⁰ pa so novejšje

-
8. Namesto verskega rituala miklavževanja (čaščenja svetnika sv. Miklavža) je bil uveden dedek Mraz, ki so ga praznovali v šoli in podjetjih, medtem ko se v družinah na podeželju večinoma ni uveljavil.
 9. Oglas SLOVENIJA, moja dežela iz leta 1986, na katerem se izpostavlja lepota slovenskih krajev z Logarsko dolino in slovensko Istro v ospredju, velja še danes za enega najboljših slovenskih oglasov. Dostopen je na: http://www.youtube.com/watch?v=jk4ZJ8GDj_I.
 10. To vključuje tudi jezikovno asimilacijo, katere ključna nevarnost ni prevzemanje tujih besed ali struktur, ampak predvsem novih vrednostnih paradigem. Več o tem v Edwards (2009: 73–98).

raziskave pokazale, da poleg homogenizacije kulture prinaša globalizacija tudi nasprotni učinek: prebujo t.i. »spečih identitet«, to je lokalnih in regionalnih pripadnosti (Rizman 2003: 36, Fakin Bajec 2011: 166). Podobno ugotavlja Fishman: »Nekateri procesi globalizacije in postmodernizma, ki naj bi bili daljnosežno najbolj uničujoči za »farne identitete«, so dejansko pripomogli k njihovi oživitvi« (Fishman 2010: 529). Globalizacija je torej po eni strani destabilizirala nacionalne kulture in ogrozila nacionalne jezike (sploh njihovo rabo v mednarodni komunikaciji), toda po drugi strani je sprožila procese poglobljenega zavedanja pripadnosti ne samo nacionalnemu, ampak tudi lokalnemu in regionalnemu prostoru. To zavedanje se je na Slovenskem najprej pokazalo na obrobju, in sicer v šolstvu in umetnosti.

Prve, ki so začele poudarjati pomen lokalnih jezikov (narečij), so bile šole v zamejstvu, saj otroci, ki živijo izven meja Republike Slovenije (praviloma) stik s knjižnim slovenskim jezikom vzpostavljajo preko narečnega jezika, ki ga govorijo v družini. V zadnjih letih pa razveseljuje dejstvo, da tudi šolske oblasti v Sloveniji pri jezikovnem načrtovanju v šolskih učnih načrtih predvidevajo ure, namenjene narečnemu jeziku.¹¹

Prav tako večina sodobnih slovenskih pesnikov, kantavtorjev in pevcev, ki pišejo in/ali pojejo v narečnem jeziku, prihaja predvsem iz obrobnih slovenskih pokrajin (Stanonik 2009: 65–75, Novak Popov 2007: 438). To dejstvo ni presenetljivo, saj se občutljivost za materni jezik na obrobju, kjer govorci v vsakodnevni komunikacijo rabijo dva ali več jezikov, (praviloma) poglobi.

Poleg tega je slovensko umetnost v zadnjih dveh desetletjih obogatil nov, svež pristop, in sicer nadgradnja tradicionalne slovenske »ljudske« umetnosti s sodobnimi umetniškimi prijemi (v glasbi, sli-

11. V četrtem razredu morajo učenci v pogovoru s starejšimi iz vasi spoznati lokalne šege in navade, v šestem razredu pišejo sestavke v svojem narečju in zapis primerjajo z zapisom v knjižnem jeziku ipd. Na OŠ Maksa Pleteršnika, ki leži ob hrvaški meji, so v sodelovanju z Zavodom za šolstvo republike Slovenije v šolskem letu 1998/99 izdelali model za raziskovanje slovenskih narečij, namenjen učencem in učiteljem za pouk slovenščine v sedmem razredu. Na ta način otroci razmišljajo o svojem jeziku, spoznavajo življenje ljudi, ki jih obkrožajo, spoznavajo njihovo delo ter delo in način življenja svojih prednikov, s čimer si gradijo svojo lokalno in regionalno identiteto.

karstvu, filmu ipd.). Posebej se je to pokazalo v glasbi s prodorom skupin, ki ljudsko glasbeno zapuščino slovenskega prostora prireja-jo in izvajajo na sebi lasten način. Temeljna predpostavka teh skupin je, kot so zapisali člani skupine Katalena, »vera v brezčasnost ljudske glasbe, ki je še vedno del mladega človeka«, saj jim ljudska glasba ne pomeni »mrtvega ostanka, ampak vitalno izročilo«. Cilj Katalene in sorodnih skupin je »oživiti to vitalno izročilo, mu vdihniti nove energije, potegniti ga iz zaprašene nacionalne podzavesti in ga obelodaniti na čim bolj sproščen način«. ¹² Poleg glasbenih in drugih skupin so se razvile tudi inštitucije, ki so zrasle iz prepričanja mladih ljudi, da je potrebno ohranjati svojo lokalno identiteto. Za ilustracijo naj omenimo samo dve izmed najbolj prepoznavnih inštitucij na obrobju slovenskega prostora, katerih delo je usmerjeno v regionalno in lokalno okolje, hkrati pa svojo dejavnost razvijata v duhu povezovanja med ljudmi različnih nacionalnih pripadnosti in v duhu povezovanja regij, kar je tudi cilj sodobne Evrope. Prva je Pavlova hiša na Avstrijskem Koroškem. V njej deluje Kulturno društvo člen 7, katerega glavni namen je na začetku bil opominjati avstrijsko državo na neuresničen 7. člen avstrijske državne pogodbe, ki zagotavlja pravice Slovencev v Avstriji. Toda v resnici je Društvo že zdavnaj preseglo te okvire in z razstavami in publicistično dejavnostjo prikazuje življenje Slovencev na Avstrijskem Koroškem, hkrati pa predstavlja tudi Rome v Prekmurju, nemško govoreče v Apačah, prekmurske Jude. Njihovi programi so zasnovani tako, da v njih najdejo dovolj zanimivega tudi nemško govoreči krajanji in meščani.

Druga inštitucija je Postaja Topolove – Stazione di Topolò. Topolove je majhna, skorajda zapuščena vasica v Beneški Sloveniji v Italiji, ki je s sklopom umetniških prireditev, poimenovanih Postaja Topolove, ponovno zaživela. Postaja je prostor umetniškega iskanja in eksperimentiranja v jeziku, glasbi in likovnem ustvarjanju. Prireditve hkrati oblikujejo umetniki iz drugih evropskih držav in širše ter domači ustvarjalci (glasbeniki, slikarji, filmski delavci), ki vsako leto dva tedna v juliju sobivajo in soustvarjajo umetniške stvaritve, s katerimi postaja Beneška Slovenija znana tudi v širšem evropskem prostoru. Organizatorji Postaje tako na nazoren način dokazujejo, da je mogoče identiteto, ki izginja, ponovno obuditi, in sicer tako, da ljudsko umetniško zapuščino sicer majhnega in odmaknjeneega,

12. Citirano iz: <http://www.drugagodba.si/zavod/zastopanje/katalena>.

a duhovno bogatega prostora reinterpreterirajo na načine, ki so blizu današnjemu človeku.

SKLEP

Razvoj slovenske identitete od regionalnih oziroma deželnih (kranjske, goriške, štajerske) do nacionalne in nadalje globalne in z njo povezanih lokalnih identitet kaže dve osnovni značilnosti. Prvič, v vsakem obdobju je razvoj identitete in z njo povezanega jezika sprožilo nekaj osveščenih posameznikov, ki so za seboj potegnili množice (npr. Linhart, Zois, Vodnik, Matija Majer Ziljski, Prešeren in Čop), v novejšem času pa več ljudi, združenih v skupine. Drugič, spodbuda za preboj novega je velikokrat prišla z obrobja (npr. program »Zedinjena Slovenija« so spodbudili slovenski izobraženci v Gradcu in na Dunaju), inovativen spoj tradicionalnega in modernega v umetnosti je vzklik prav na obrobju (npr. Postaja Topolove, Pavlova hiša). To dejstvo je razumljivo, saj je odnos do maternega jezika takrat, ko človek v vsakodnevnih govornih položajih preklaplja med različnimi jeziki ali jezikovnimi različki, gotovo drugačen kot v primerih, ko preklapljanja ni veliko.

Tudi porast ustvarjanja v narečnem jeziku, ki smo mu priča v zadnjih letih, ima svoje vzroke. Eden od glavnih je gotovo zavedanje, da knjižni jezik ob množični produkciji literature, ob neprestanem vsiljevanju oglasnih sporočil v elektronskih medijih izgublja svojo povedno in simbolno moč in zato predstavlja raba lokalnega, narečnega jezika odpor proti uniformiranemu načinu izražanja in mišljenja in simbolizira edinstvenost posameznika in njegovega mišljenja. Z rabo lokalnega jezika v globaliziranem svetu tako poudarjamo svojo edinstvenost in različnost od drugih – to, da nismo pasivna množica potrošnikov, ki jim oglasi usmerjajo način razmišljanja, ampak posamezniki, ki si način razmišljanja skozi rabo jezika in predanost skupini, ki ta jezik govori, ustvarjamo sami. S tem se pravzaprav v pravi smeri nadaljuje proces razvoja slovenske nacionalne in regionalnih in lokalnih identitet, ki so ga začeli že slovenski reformatorji, na višjo raven zavedanja o edinstvenosti slovenskega naroda pa prenesli Marko Pohlin in njegovi nasledniki.

POVZETEK

Jezik, ki ga uporabljamo, predstavlja pomemben del naše identitete. Posebej je povezanost jezika in identitete izrazita pri Slovanih,

kar se je pokazalo s prebujo evropskih narodov, ki se je v Zahodni Evropi začela v 16. in 17. stoletju, drugod po Evropi pa 100–200 let kasneje.

Razvoj slovenskega jezika in z njim povezane identitete lahko razdelimo na šest razvojnih stopenj, tj. časovnih obdobj, v vsakem od katerih je slovenski jezik v družbenem življenju pridobil novo vlogo.

Pospešen razvoj slovenskega jezika in z njim povezana narodna prebuja sta se začela v 2. polovici 18. stoletja. Spodbudile so ju vladarske reforme; tj. uvedba splošne šolske obveznosti in zahteva po modernizaciji kmetijstva, ki sta zahtevali izdajo šolskih priročnikov in priročnikov za kmete (prva stopnja razvoja), nadaljevalo se je ustvarjalci v času romantike, s programom Zedinjena Slovenija (druga razvojna stopnja) in padcem absolutizma in začetkom ustavnega življenja v avstrijski državi (tretja razvojna stopnja). V začetku 20. stol. so Slovenci iz habsburške monarhije prestopili v jugoslovansko državo, ki je razpadla ob nastanku 2. svetovne vojne (četrti razvojna stopnja). Novo obdobje, temelječe na enotni jugoslovanski identiteti, se je začelo z nastankom nove Jugoslavije (peta razvojna stopnja) in končalo z osamosvojitvijo Slovenije leta 1991, ki je prinesla zadnjo, šesto razvojno stopnjo, v kateri je slovenski jezik dobil vlogo državnega jezika. Sredi 90. let. 20. stoletja je poudarjanje slovenske identitete doseglo vrh, sočasno pa se je na Slovenskem začel proces globalizacije, ki je sicer začel ogrožati slovenski knjižni jezik, po drugi strani pa je sprožil proces poglobljenega razmišljanja Slovencev o svoji regionalni in lokalni pripadnosti in svojih lokalnih jezikih (narečjih).

Zavedanje svoje lokalne in regionalne pripadnosti se je na Slovenskem začelo v obmejnem prostoru. Pokazalo se je kot umetniško ustvarjanje v narečnem jeziku in raziskovanje narečnega jezika in z njim povezane kulture ter šeg in navad njegovih govorcev.

Poleg t.i. folklorizma (obujanja življenja iz preteklosti) se je prav v obmejnem slovenskem prostoru razvil nov, inovativen pristop v umetnosti, in sicer spoj tradicionalnega (npr. ljudskih pesmi) na sodobne načine, kar je blizu današnjemu človeku.

Prispevek v sklepnem delu izpostavi dve inštituciji, ki sta na področju inovacij v kulturi naredili velike korake. To sta Postaja Topolove – Stazione di Topolò v Beneški Sloveniji v Italiji in Pavlova hiša oziroma Kulturno društvo člen 7 na Avstrijskem Koroškem.

LITERATURA

- DORIAN, Nancy. C.: Disciplinary and Methodological Approaches: Linguistic and Ethnographic Work. V: Fishman, J. A.; García, O. (ur.) ²2010. 89–106.
- EDWARDS, John 2009: *Language and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- (ES) *Enciklopedija Slovenije* 2, 1988. Mladinska knjiga: Ljubljana.
- (ES) *Enciklopedija Slovenije* 6, 1992. Mladinska knjiga: Ljubljana.
- (ES) *Enciklopedija Slovenije* 15, 2001. Mladinska knjiga: Ljubljana.
- FAKIN BAJEC, Jasna 2005: Globalno v lokalnem: raziskovanje Komenskega Krasa skozi sodobno teorijo identitetne dinamike. V: HUDALES, Jože in VIŠOČNIK, Nataša (ur.): *Dediščina v očeh znanosti*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo. 189–208.
- FAKIN BAJEC, Jasna 2011: *Procesi ustvarjanja kulturne dediščine. Kraševci med tradicijo in izzivi sodobne družbe*. Ljubljana: Založba ZRC in ISN ZRC SAZU.
- FISHMAN, Joshua A.: Sociolinguistics: Language and Ethnic Identity. V: Fishman, Joshua A. and García, Ofelia (eds.) ²2010. xxiii–xxxv.
- GARCIA, Ofelia: Linguaging and Ethnifying. V: Fishman, Joshua A. and García, Ofelia (eds.) ²2010. 519–533.
- MELIK, Vasilij: Problemi v razvoju slovenske narodne identitete (do 1941). V: NEČAK, Dušan 1997. 41–52.
- NEČAK, Dušan 1997: *Avstrija. Jugoslavija. Slovenija. Slovenska narodna identiteta v času*. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske Fakultete.
- NOVAK POPOV, Irena 2009: Razmišljanje o sodobni narečni poeziji. V: SMOLE, Vera (ur.). 435–453.
- PRESTON, Peter Wallace. 1997: *Political/Cultural Identity. Citizens and Nations in a Global Era*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- RIZMAN, Rudi: Globalizacija in kultura: konflikt ali sinergija? V: *Obdobja* 20. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko in Center za slovenščino kot drugi / tuji jezik. 27–42.
- SPOLSKY, Bernard: Second-Language Learning. V: Fishman, Joshua A. and García, Ofelia (eds.) ²2010. 172–184.
- STANONIK, Marija 2007: *Slovenska narečna književnost* (Zora 51). Maribor: Slavistično društvo.
- ŠTIH, Peter: Slovansko, alpskoslovansko ali slovensko? O jeziku slovanskih prebivalcev prostora med Donavo in Jadranom v srednjem veku (pogled zgodovinarja). V: *Zgodovinski časopis* 64 (2011), št. 1–2. 8–51.

VODOPIVEC, Peter: Nekaj opozoril na vzporednice in razlike v narodnem oblikovanju Slovencev in Bretoncev. V: NEČAK, Dušan (ur.) 1997. 62–73.

SPLETNI VIRI

<http://www.stajerska.eu/clani-drustva-clen-7-pavlova-hisa.html>

http://www.kam.si/etno_kmetije/pavlova_hisa.html

<http://www.primorski.it/dossiers/Priloge/6/30/>

<http://www.isolacinema.org/program/filmi-in-sekcije/postajanja-postaja-topolove-2011>

Dr. Danila Zuljan Kumar se je rodila 4. julija 1968 v Šempetru pri Gorici. Leta 1994 je na Oddelku za slovenske jezike in književnosti ljubljanske Filozofske fakultete diplomirala iz slovenskega in angleškega jezika in književnosti. Leta 2001 je na oddelku za slovanske jezike in književnosti ljubljanske Filozofske fakultete magistrirala z nalogo Narečne interference v skladnji beneškoslovenskih besedil. Leta 2006 je na Oddelku za slovenske jezike in književnosti ljubljanske Filozofske fakultete doktorirala z nalogo Govorjena briška narečna besedila z vidika besedilne skladnje.

V letih 1992-1998 je poučevala slovenski jezik na Wall Street Institute v Gorici v Italiji. Leta 1998 se je kot mentorica udeležila raziskovalnega tabora v Kanalski dolini v Italiji, leta 2002 pa je vodila predavanja v okviru tečaja Slovenski jezik in kultura v Špetru v Beneški Sloveniji. Od leta 2002 je zaposlena na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Od leta 2008 je dopolnilno zaposlena na Fakulteti za humanistiko Univerze v Novi Gorici.

Preko programa Erasmus je predavala na univerzah v Pragi, Lodžu in Vilni.

Leta 2009 je predavala študentom slovenskega jezika na Univerzi v Buenos Airesu.

Dr. Danila Zuljan Kumar je vodja Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Gorici in sodelavka Dialektološke sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovška pri ZRC SAZU v Ljubljani. Ukvarja se z zahodnimi slovenskimi narečji, še posebej z ogroženim terskim narečjem, ki se govori v Beneški Sloveniji v Italiji. Je soavtorica prve knjige Slovenskega lingvističnega atlasa in sodeluje pri nastajanju druge knjige.

V zadnjem času se posveča raziskavam odnosa med jezikom in identiteto pri Slovencih v Beneški Sloveniji.

ADRIANA SABO

SKLADATELJI SLOVENSKEGA RODU V SRBIJI

UVOD

Na ozemlju današnje Srbije so, predvsem v 19. in 20. stoletju, ustvarjali številni glasbeniki, ki so pomembno vplivali na tukajšnji razvoj glasbenega profesionalizma. Pričujoči prispevek obravnava dejavnost treh tovrstnih skladateljev, in sicer Davorina Jenka (1835–1914), Mihovila Logarja (1902–1998) in Zlatana Vaude (1923–2010). S svojo dejavnostjo so zarisali opazno sled v zgodovini glasbe v Srbiji. Poleg njih je v tem kontekstu treba omeniti tudi Anico Sabo (1954), sodobno skladateljico in teoretičarko slovenskega rodu, rojeno v Beogradu, ki svojo kariero, tako kot so to počeli njeni trije kolegi, gradi predvsem v Srbiji. Besedilo v tem smislu obravnava ustvarjalnost navedenih avtorjev, v kontekstu raznovrstnih in turbulentnih družbenopolitičnih dogodkov v Srbiji. Drugače povedano, predstavljen bo njihov pomen za zgodovino srbske glasbe, pedagogiko in zapise o glasbi od samih začetkov njihovega dela vse do današnjega dne. Na ta način bo pojasnjen vidik kulturne izmenjave, ki se je udeleževala in se še vedno udeležanja med Srbijo in Slovenijo. Treba je poudariti tudi to, da so avtorji izbrani na podlagi njihovega porekla, kljub temu da za nekatere med njimi ne moremo z gotovostjo trditi, kako so se počutili glede nacionalne pripadnosti. Ta prispevek torej obravnava dela avtorjev slovenskega rodu, ne glede na to, ali jih je v ustvarjanju navdihnili slovenska kultura ali ne. Treba je upoštevati

* Avtorica je bila rojena leta 1989 v Beogradu, kjer je leta 2007 končala srednjo glasbeno šolo »Mokranjac«, 2012 pa tudi master študij muzikologije na Fakulteti glasbene umetnosti v Beogradu. Sodelovala je na znanstvenih simpozijih in seminarjih v Beogradu, Ljubljani, Dubrovniku, Opatiji, Banja Luki in na Dunaju. Ima objavljene prispevke v študentskih zbornikih, reviji »Genero«, podlistku »Beton«, biltenu Društva Slovencev »Sava« v Beogradu, in v okviru oddaje »Kronika« III. Programa Radio Beograda.

tudi dejstvo, da so se državne meje na teh prostorih spreminjale in da sta pojma »slovenska« ali »srbska« kultura tudi spreminjala svoj pomen, kar se je odražalo pri omenjenih avtorjih.

Sabljo moja, dimiščijo:

Davorin Jenko in glasbeni romantizem v Srbiji

O slovenskih skladateljih se na ta način lahko govori predvsem zahvaljujoč koncepcijam narodnosti in narodnostnega, oblikovanim na področju Evrope v 19. stoletju. Prvi skladatelj, ki ga predstavljamo v tem prispevku je Davorin Jenko, po rodu Slovenec, ki je s svojo vključenostjo v glasbeno življenje Srbije na prehodu dveh stoletij, zelo pomembno prispeval k oblikovanju in zasnovi srbskega kulturnega izročila. Jenko je rojen leta 1835 v Dvorju pri Kranju, največji del poklicnega življenja pa je preživel v Beogradu in se je šele neposredno pred smrtjo vrnil v Slovenijo, kjer je tudi umrl leta 1914. Prva znanja s področja glasbe je pridobil v Ljubljani in Trstu, nato je pričel študirati pravo na Dunaju. Tam se je spoznal s panslavistično usmerjenimi kolegi in je vstopil v njihove kroge. V 19. stoletju se je namreč pričelo narodnostno ozaveščanje mnogih slovanskih narodov, ki so svojo identiteto oblikovali po vzgledu tedaj najmočnejših evropskih dežel, kot sta bili Avstro-Ogrska ali Francija. Precejšnje število balkanskih dežel je v drugi polovici 19. stoletja še vedno bilo pod turško oblastjo in zato so mladi intelektualci s teh področij odhajali v večje evropske centre, kot so Dunaj, Pariz ali Rim, da bi pridobili univerzitetno izobrazbo. V tem smislu se je pomemben del srbske kulture ustvaril ravno zunaj Srbije, predvsem v avstro-ogrskih mestih.

Davorin Jenko je skladatelj, čigar življenjska pot izjemno dobro priča o ideoloških hrepenenjih, ki so zaznamovala drugo polovico 19. in prvo polovico 20. stoletja. Jenko se je v prestolnici današnje Avstrije najprej vključil v delo Slovenskega pevskega društva, čigar zborovodja je bil od 1859. do 1862. in za katerega je napisal nekaj svojih prvih zborovskih skladb. Med njimi izstopa *Naprej zastave slave*, ki je kmalu postala zelo popularna. Ko je leta 1863 zapustil Dunaj, se je skladatelj zaposlil kot zborovodja srbskega cerkvenega pevskega društva iz Pančeva, po smrti Kornelija Stankovića pa kot dirigent Beograjskega pevskega društva. Jenko je prispeval k razvoju glasbenega in kulturnega življenja Beograda tudi kot kapelnik Narodnega gledališča v Beogradu ter kot član Srbskega učenega društva

(od leta 1865 naprej) in član Srbske kraljevske akademije (od leta 1887).¹ Velja poudariti, da so v 19. stoletju pevska društva imela zelo pomembno politično vlogo pri oblikovanju nacionalne identitete Srbov, Slovencev, Hrvatov itn. Zato so »dobesedno vsi pomembni družbeni ali politični dogodki zajemali (...) nastope pevskih društev, tudi ob ustanovitvi Združene srbske mladine leta 1866 v Novem Sadu, uradne turške predaje ključev srbskih mest knezu Mihailu leta 1867 v Beogradu ali proslave petsto let od kosovskega boja leta 1889 v Kruševcu« (Marković, 2005: 63). Skratka, pevska društva so imela zelo pomembno vlogo v oblikovanju suverenosti dežele, ki se je šele osvobodila turške oblasti, pa tudi v definiranju in ohranjanju srbske identitete. V pevskih društvih so se zbirali pripadniki tedaj novoustanovljenega meščanskega razreda, pevska društva so predstavljala zelo popularno obliko zabave in so nudila raznolike aktivnosti, v okviru katerih so ljudje radi preživljali svoj prosti čas. Na ta način so imela tudi pomembno vlogo v oblikovanju meščanske identitete najpremožnejših in najuglednejših prebivalcev območij, na katerih so živeli Srbi. Glede na to, da so člani pevskih društev bili predvsem amaterji, so skladbe, ki so nastajale za njihove potrebe pogosto temeljile na enostavnih harmonijah z jasno in pregledno zgradbo. Takšna glasba, uglasbena, da bo razumljiva in enostavna za izvajanje, je imela za cilj sluшатeljem približati predvsem domoljubno sporočilo, ki ga je imelo besedilo zborovske pesmi. Tovrstne skladbe so pogosto temeljile na folklori, ki je v času romantizma bila eden od temeljev, na katerem se je gradila nacionalna zavest. Tako so v njih pogosto citirane narodne melodije ali pa so uglasbene po zgledu folklornih napevov. V tem smislu so zborovske skladbe med najpomembnejšimi vidiki Jenkovega opusa. Za potrebe različnih pevskih društev so nastale pomembne stvaritve, kot so *Strunam, Sabljo moja dimišćijo, Što ćutiš Srbine tužni, Dvori Davorovi, Dun'te vetri* itn.

Ko je svojo kariero povezal z Narodnim gledališčem, se je Jenko osredotočil na gledališko glasbo. Komponiral je glasbo za številne predstave s petjem ter operete, vodvile in druge gledališke forme.

1. O pomenu Davorina Jenka za srbsko kulturo priča tudi dejstvo, da je, kot član Društva za umetnost, čigar cilj je bil negovanje srbske kulture, ta skladatelj uvrščen med najpomembnejše kulturne delavce tedanjega Beograda, skupaj z Josifom Marinkovićem in Stevanom Stojanovićem Mokranjcem. (Marković, 2005: 108).

Med temi odrskimi stvaritvami izstopajo: *Markova Sablja* (na besedilo J. Đorđevića), *Pribislav i Božana* (besedilo D. Ilić), *Seoba Srbalja* (Đ. Jakšića) in *Đido* (besedilo J. Veselinović, D. Brzak), ki vse temeljijo na tematiki iz srbske zgodovine ali folklornega izročila. Kot posebno popularne so se pokazale uverture in posamezne zborovske numere iz teh del, ki so pogosto izvajane kot posebne skladbe. Med njimi je pomembna zborovska skladba *Bože pravde* iz predstave *Markova sablja*, izbrana za himno Kraljevine Jugoslavije, potem pa za himno Republike Srbije. Jenko je dal poseben doprinos srbski glasbi tudi na področju orkestrskih skladb. Komponiral je uverture *Kosovo*, *Srpkinja*, *Milan* in *Aleksandar* posvečene nacionalnim temam oziroma srbskim kraljem, ki sodijo med prva pomembna orkestrska dela iz zgodovine srbske glasbe.

Glasbeni jezik Davorina Jenka je treba razumeti v skladu z namenom nastanka njegovih skladb. Jenko je namreč skladatelj, ki izhaja iz romantizma, za njegove skladbe je torej bistvenega pomena diskurz domoljublja, ki na njih temelji in s katerim so njegove skladbe v nenehnem dialogu. Skladatelj je k ustvarjanju nacionalne identitete prispeval ne samo skozi tematiko, ki ga je navdihovala, ampak tudi skozi različne glasbene izraze, ki so sčasoma pridobili status simbola srbstva. Tako so, na primer, citati posameznih melodij postali »razpoznavni znaki«, simboli srbske kulture – kot je tema himne *Bože pravde*. Poleg tega je »domoljubno sporočilo skladbe« (Marković, 2005: 182) posredovano predvsem z uporabo glasbenih sredstev, značilnih za koračnice ali začetke bojnih klicev, kot je 4/4 takt, punktirani ritem, menjava tonične in dominantne funkcije, vztrajanje na kvintno-kvartnih skokih ipd. Na ta način so njegova dela postala nujen del repoertoarja številnih koncertov, ki so organizirani v Srbiji. S komponiranjem melodije, ki bo postala »utelešanje tistih ciljev, ki so ustvarili ideološko os romantizma« (Marković, 2005: 183), in sicer srbske himne, ta avtor sodi, skupaj s Kornelijem Stakovićem, Josifom Marikovićem ali Stevanom Mokranjcem, med najpomembnejše skladatelje, ki so s svojim delom zarisali pot za nadaljnji razvoj glasbenega ustvarjanja in izvajanja v Srbiji.

Šestnajst žarečih pomladi:

slovensko-hrvaško-srbski Mihovil Logar

Avtor, ki je sicer na popolnoma drugačen način kot Jenko pomembno vplival na srbsko glasbo, je Mihovil Logar. Skladatelj, rojen na

samem začetku 20. stoletja, je sodeloval v glasbenem življenju Srbije v obdobju po drugi svetovni vojni. Rojen je bil na Reki, iz katere se je, ko so Mussolinijevi fašisti anektirali mesto, preselil v Jugoslavijo. Tako kot Jenko pol stoletja prej, je tudi Logar glasbeno izobrazbo pridobil v tujini. Ta avtor sodi med tiste naše skladatelje, ki se ob Mihailu Vukdragoviću, Ljubici Marić, Milanu Ristiću, Stanojlu Rajičiću in drugimi, uvrščajo v t. i. praško skladateljsko skupino. Ta naziv so dobili zato, ker so izobrazbo pridobili predvsem na mojstrski šoli ali državnem konservatoriju v Pragi. Med dvema svetovnima vojnama je to mesto za številne glasbenike iz Srbije bilo okno v svet in jim je omogočalo vpogled v sodobne skladateljske smeri, aktualne v tedanjih glasbenih centrih v Avstro-Ogrski, Franciji ali Italiji. Logar je v skupini K. B. Jiraka končal študij kompozicije na konservatoriju, potem pa tudi mojstrsko šolo leta 1927 v skupini prof. Jozefa Suka. V tem smislu sodi med avtorje, ki so se iz Prage vrnili v Jugoslavijo pred začetkom vojne in dali svoj doprinos predvojni srbski glasbi.² Po končani mojstrski šoli je Logar prišel v Beograd in začel z delom v tedanji Glasbeni šoli (danes šoli »Mokranjac«) kot profesor teoretičnih predmetov in klavirja, kasneje pa je dobil službo tudi v glasbeni šoli v okviru glasbene akademije. Takoj po vojni je bil izvoljen za izrednega, potem pa tudi rednega profesorja na glasbeni akademiji v Beogradu, kar priča o izjemnem angažmaju tega avtorja na področju pedagogike. Poleg profesorskih dejavnosti je opravljal tudi funkcijo predsednika Združenja skladateljev Srbije, pogosto pa je nastopal tudi kot pianist. Je nosilec odlikovanja Reda dela z rdečo zvezdo.

Tako kot drugi praški učenci, se je Logar na Češkem srečal s tedaj aktualnimi glasbenimi idejami, ki so zajemale širjenje tonalitete z bogato uporabo kromatike, komponiranje atonalnih in atematskih stvaritev, ter »sproščanje« forme od strogih okvirov fiksiranih obrazcev. Tako se to najzgodnejše obdobje njegovega ustvarjanja

2. V Prago so glasbeniki iz Srbije odhajali vsa leta medvojnega obdobja. Tam so se izšolali skladatelji različnih letnikov. Tisti starejši, med katerimi je bil tudi Logar, so se v Srbijo vrnili pred začetkom druge svetovne vojne, nekateri od mlajših, kot sta na primer Milan Ristić ali Ljubica Marić, pa so se morali vrniti domov pred zaključkom študija, ko se je pričela vojna.

pogosto opisuje kot ekspresionistično.³ Zaznamovano je z značilnimi eksperimenti s harmonskim jezikom in formo, ki so bili del kurikula izobraževalnih inštitucij v Pragi. V tem obdobju so nastale opere *Četiri scene iz Šekspira* (1931) in *Sablazen v dolini Šentflorjanski* (1938), simfonijska poema *Vesna* (1931), kantata *Plava grobnica* in druga dela. V obdobju po vrnitvi s študija je Logar postopoma ustvaril svoj umetniški *credo*, ki je zajemal predvsem izjemno ljubezen do odrskih del, humor in veselje, ki sta, kot pričajo tisti, ki so ga osebno poznali, bila tudi značilna za njegovo osebnost. Tisto, kar zaznamuje njegov skladateljski opus je to, da se v njem ne more prepoznati veliko konstant. Logarjeva dela so namreč zelo različna po obliki, skladateljskih postopkih in glasbenem jeziku, kar poudarja tudi Marija Bergamo, ko sklepa, da je veliko število njegovih skladb nastalo v kratkem časovnem obdobju, ki so izjemno različna po strukturi, glasbenem jeziku, formi v drugih elementih. Tako sta groteska in parodija glavna in konstantna vidika njegovega ustvarjanja, ki sta v različnih skladbah uresničena z različnimi sredstvi. Tudi pogosta uporaba izvenakordskih tonov in kromatike sodi med temeljne značilnosti njegovega opusa. Ravno zaradi takšne raznolikosti njegovega dela muzikologinja Marija Masnikosa navaja, da je »težko [...] v okviru Logarjeve ustvarjalne poti zaznati jasne etape, še težje pa je določiti, katere smernice so ga vodile v umetniškem razvoju« (Masnikosa, 2008: 10). Treba je poudariti tudi dejstvo, da je bil Logar, za razliko od mnogih njegovih sodobnikov, zelo redko navdihnjen s folklornimi napevi ali pa da je skladal v folklornem duhu. V tem smislu se ne more govoriti o eksplicitnem povezovanju slovenske in srbske kulture v njegovem ustvarjanju. Ampak, glede na to, da je bil Slovenec, rojen na Hrvaškem, s stalnim prebivališčem v Srbiji, se lahko reče, da je ta skladatelj na zelo dober način odražal stike med temi narodi, ki so v tem zgodovinskem trenutku živeli v skupni državi.

Za razumevanje skladateljske poetike tega avtorja je treba razsvetliti odnos, ki ga je tedanja država imela do glasbe in umetnosti nasploh. Po drugi svetovni vojni, po prihodu Komunistične parti-

3. Več informacij v: Peričić, Vlastimir (1969): *Muzički stvaraoци u Srbiji*, Beograd: Prosveta ali Стојановић-Новичић, Драгана, Марија Масникоса, „Оркестарска музика“, у: Историја српске музике, Завод за уџбенике, Београд, 2007.

je Jugoslavije na oblast, se v kulturi nove države lahko opazi želja po definiranju glasbenega kanona in po redefiniranju pojma srbske glasbe nasploh. Državne strukture so si v tem obdobju prizadevale, da, kot je to običajno v trenutkih utemeljitve novih političnih idej, določijo in vplivajo na vse segmente človeškega delovanja, tako tudi na glasbo. Definiran je odnos, ki naj bi ga umetniki imeli do folklore in nacionalnih tem, ki so zaznamovale predvojno obdobje v srbski glasbi, pa tudi do tedaj aktualnih modernističnih tendenc v evropski glasbi (Mikić, 2009: 105). Tako so, do konca štiridesetih let, po zgledu na ZSSR, v FNRJ koncipirane značilnosti socrealistične umetnosti, ki bo ob določenih modifikacijah ostala »uradna« vse do razpada SFRJ. Med drugim je popularizirana tudi ideja izgradnje »zdrave umetnosti na zdravih temeljih«, ki bo razumljiva ljudstvu, njene teme pa bodo usmerjene na NOB, obnovo in izgradnjo, prevzete iz bogate preteklosti jugoslovanskih narodov ali pa bodo prevzete iz ljudskega izročila. Takšne zahteve so povzročile nastanek velikega števila skladb napisanih v tonalnem glasbenem jeziku, enostavnih faktor, množičnih pesmi in kantat ali pa krajših instrumentalnih skladb s pogostimi citati folklornih napevov, ki temeljijo na zvočnosti, značilni za ljudske pesmi. Pogosto je v rabi punktiran ritem in ritem koračnice, nepravilen meter, interval čiste kvarte ali kvinte in prekomerne sekunde, značilne za ljudsko petje na Balkanu. Glasba naj bi odražala svetlejšo prihodnost, v katero stopa novoustanovljena država, zahvaljujoč naporom njenih borcev in delavcev. Z njo naj bi se poudarjalo kolektivno in načelo skupnega, množičnega, ki ima prednost pred posamičnim. Na ta način so določeni umetniški koncepti – poleg tistih najbolj radikalnih modernističnih idej – zaznamovani kot »dekadentni in nezaželeni«. Kljub temu so se te, na prvi pogled jasne in rigorozne zahteve pozneje izkazale kot veliko bolj prepustne, kot je to bilo videti na prvi pogled. Po prekinitvi s Stalinom, išoč lastno pot v socializem, so v Jugoslaviji te, do tedaj rigorozne zahteve, »ublažene«, kar je kot rezultat imelo prodor različnih modernističnih elementov v glasbo, ustvarjeno v SFRJ. To odpiranje jugoslovanske in s tem tudi srbske glasbe za zahodne vplive, je kot rezultat imelo pojav koncepta estetizma. V tem obdobju namreč nastanejo številna dela, ki se s tematiko in glasbenim jezikom oddaljijo od zahtev socrealistične umetnosti, ki pa v nikakršnem smislu niso koncipirana kot kritika uradne ideologije. Ustvarjalci se osredotočajo na specifično glasbene probleme v zvezi z obliko, kompozicijske tehnike, strukturo ipd. Tako nastanejo dela, ki po eni strani niso navdihnjena z ljudsko ali vojaško tematiko, čigar glasbeni jezik ni

poenostavljen, da bi bil razumljiv širšim množicam, ki pa po drugi strani na nikakršen način »ne motijo«. Tako se pravzaprav zgodi določena subverzija »nekaterih 'priljubljenih' socrealističnih žanrov skozi enostavnost, ki je bližja 'absolutni' glasbi, kot pa simplifikaciji razumljivi ljudskim množicam, folklori premeščeni iz 'množičnega' in obrnjeni k arhaičnem, tematiki, ki je nacionalna, a je lahko tudi internacionalna« (Mikić, 2009: 111). Na ta način skladatelji v Srbiji sprejmejo različne glasbene ideje, ki bi jih lahko, uporabljajoč besede tedanjih političnih uradnikov, zaznamovali kot proizvod »dekadentnega zahoda«, toda »odenejo« jih v sprejemljivo, »ublaženo« obleko.

V tem kontekstu je treba razumeti dela Mihovila Logarja, ki, čeprav večinoma niso ustrezala zahtevam socrealistične umetnosti, pravzaprav predstavljajo paradigmatičen primer glasbene prakse v SFRJ oziroma v Srbiji. V času njegove bogate skladateljske aktivnosti, poleg že navedenih del nastanejo tudi opere *Pokondirena tikva* (1954) in *Četrdeset prva* (1959), koncertna uvertira *Kosmonauti* (1962), *Cedurska simfonijeta* (1962), *Sinfonia Italiana* (1964), balet *Zlatna ribica* (1950), koncerti za različna glasbila, *Razmišljanje i odluka* za fagot in klavir (1945), *Vez na svili* za violino in klavir (1985), zborovska dela kot so *Žal za volovima*, *Aerodinamika*, *Himna Beogradu* in številne druge skladbe. Dela so komponirana v tipično modernističnem duhu, ob osredotočenosti avtorja na specifično glasbena vprašanja, kljub programski vsebini posameznih skladb. Večina jih odraža vedrino in razigranost tipično za ustvarjalnost tega avtorja, o naklonjenosti k humoresknim temam pa pričajo tudi naslovi nekaterih skladb.

Mihovil Logar je napisal več kot 200 del skoraj vseh žanrov. Tako se je kot Slovenec, rojen na Reki, uvrstil med najpomembnejše skladatelje v zgodovini srbske glasbe.

Mladinski zbori Zlatana Vaude

V takšnem družbenem kontekstu je ustvarjal tudi Zlatan Vauda, skladatelj slovenskega rodu, šolan takoj po vojni na beograjski glasbeni akademiji. Rojen je bil leta 1923 v Šmarjetni blizu Maribora, kjer je pridobil tudi prva znanja o glasbi. Leta 1941 je z družino zapustil Slovenijo in je živel najprej v Gruži, potem pa v vasi Stanovo blizu Kragujevca. Na študij skladateljstva in dirigiranja na glasbeni akademiji se je vpisal leta 1947, v skupino prof. Marka Tajčevića. Po končanem študiju se je izpopolnjeval na poletnih tečajih pri avstrij-

skem dirigentu Hansu Svarovskemu (Swarowski) in češkem skladatelju Hansu Jelineku (Jelinek), ki ga je seznanil, med drugim, z dekafonsko tehniko, integralnim serijalizmom in različnimi načini uporabe klasterja. V obdobju od 1952. do 1986. je bil dirigent otroškega zbora Radiotelevizije Beograd, kar je kot rezultat dalo veliko število del v njegovem opusu, posvečenih temu mediju. V teh letih je zbor dosegel izjemno visoko kakovost izvajanja, ki je šla preko standardnih okvirov glasbenega ustvarjanja otroških ansamblov. S tem zborom je nastopal na številnih festivalih doma in v sosednjih deželah, kot so Dubrovniške poletne igre, BEMUS, Zmajeve igre, *Veliki školski čas* v Kragujevcu itn. Izvedli so tudi številna dela domačih avtorjev, s čimer je ansambel dal pomemben doprinos umetniškemu in glasbenemu življenju dežele ter promociji in afirmaciji domačega skladateljskega ustvarjanja. Zlatan Vauda je prejel številne nagrade, med katerimi izstopajo: nagrada Združenja skladateljev Srbije, Vukova nagrada za celotno življenjsko delo, posebno priznanje Ministrstva za kulturo Republike Srbije za umetniške zasluge, odlikovanje reda dela z zlatim vencem, odlikovanje reda zasluge za narod s srebrnimi zraki in nagrada za najuspešnejšega umetnika Radiotelevizije Beograd. Bil je aktiven tudi kot sodelavec Prosvetno-pedagoškega zavoda mesta Beograd, Združenja glasbenih pedagogov, Glasbene mladine Jugoslavije, velik del življenja pa je usmeril na delo z najmlajšimi. Kot član Društva Slovencev »Sava« iz Beograda se je posvetil promociji slovenske kulture in folklore. V okviru društva je vodil vokalni kvartet *Sava*, s katerim je izvedel veliko število skladb slovenskih avtorjev, in zanj je tudi priredil številne slovenske ljudske pesmi.

V svoji dolgi in bogati poklicni karieri je ta avtor uglasbil več kot 300 del, med katerimi po številnosti in pomenu izstopajo zborovske in komorne skladbe. Velja omeniti, da je Vauda eden najpomembnejših skladateljev glasbe, namenjene otrokom, kot so glasbene zgodbe, male kantate, radijske igre, pesmi, zborovske pesmi itn. V tem smislu je treba omeniti opero *Ježeva kuća* iz leta 1957, ki jo je uglasbil na besedilo Branka Ćopića, ter zbirke otroških pesmi *Gugalice* in *Mladinski zbori*. Za razliko od Mihovila Logarja je bil Vauda pogosto navdihnjen s folkloro, spominjal je nanjo in jo citiral v svojih skladbah, pomemben vidik njegove skladateljske dejavnosti pa je predstavljala tudi harmonizacija narodnih pesmi. Tako je nastala zbirka obdelav folklornih melodij z naslovom *Zvuci moga zavičaja*, ki slikovito govori o pomenu ljudskega izročila za ustvarjanje tega skladatelja. Obdelal je veliko število pesmi iz NOB, ki so kot pesmi

internacionalnih brigad objavljene leta 1986 na plošči z naslovom *Španija moje mladosti*. Je avtor domoljubnih pesmi in himn. Na področju komorne glasbe je pomembnih šest godalnih kvartetov, *Minijaturne varijacije*, *Sonatina* in *Dva preludija* za klavir. *Pastele I* in *II* za pihalni kvintet, *Seanse I, II* in *III* za klavirski trio, med katerimi je zadnja z glasom, *Dijalog* za oboo in violončelo, številne solo skladbe in več ciklov za glas ter klavir. Skladba *Pokošeni osmesi* na verze iz kitajske poezije za glas in pihalni kvintet je zelo atraktivno in zanimivo glasbeno delo. Zelo pomembno mesto v njegovem opusu zajemajo dela za klarinet, med katerimi so posebno uspešna *Sonata brevis* in *Aforizmi* ter *Koncert za klarinet i orkestar*, ki ga je leta 1960 z orkestrom Beograjske filharmonije izvedel Ernest Ačkun pod dirigentsko palico Zubina Mehte.

Glasbeni jezik Zlatana Vaude bi lahko opisali kot enostaven, pregleden, z jasno utemeljitvijo v klasičnih vzorih. Ta skladatelj v svojih delih ni uporabil skladateljskih postopkov, značilnih za bolj »zaostrene« oblike modernizma, kot je atonalnost, dodekafonija, klaster, mikropolifonija itn., temveč so njegova dela tonalno centrirana, z začasnimi razširitvami tonalitete z uporabo kromatike. Njegova skladateljska poetika se lahko okarakterizira s sintagmo zgodovinarski modernizem. Zdi se namreč, da je s svojo skladateljsko aktivnostjo Vauda spoštoval obstoječi glasbeni kanon, ki si ga je prizadeval obogatiti in razširiti z lastnimi deli. V tem smislu ni izpodrival ali raziskoval tradicije, temveč jo je sprejemal in na njenih osnovah gradil lastno skladateljsko poetiko, kar je ena osnovnih lastnosti zgodovinarskega modernizma. Ta je tako dejansko bila v skladu z omenjenimi socrealističnimi zahtevami, dostopna in razumljiva široki publiki, pogosto utemeljena v bogatem ljudskem izročilu.

Skladateljsko in teoretično Sanjališče Anice Sabo

Najmlajša med navedenimi avtorji je Anica Sabo (rojena Kolavčič), še vedno aktivna na glasbeni sceni Srbije. Sodi v srednjo generacijo skladateljev, ki ustvarjajo na področju te države. Rojena je v Beogradu, kjer je pridobila prva znanja s področja glasbe. Leta 1980 je končala študij skladateljstva na fakulteti glasbene umetnosti v skupini profesorja Srđana Hofmana, v tej skupini pa je leta 1986 tudi magistrirala. Anica Sabo je torej skladateljica, šolana v času socializma, po kurikulumu oddelka za kompozicijo, ki je ustanovljen neposredno po drugi svetovni vojni in ki je zajemal afirmacijo modernističnih dojemanj glasbe, o katerih je že bilo govora. Ta skladateljica je v študentskih letih ustvarila poetiko, ki temelji na modernističnih idejah

o avtonomiji umetnosti, kateri ostane zvesta v celotni karieri. Glede na to, da je delo usmerila na teoretično in skladateljsko delo, opus te avtorice šteje manj del, kot jih imajo prej omenjeni skladatelji. Njena usmerjenost na področje glasbene teorije je v kontekstu Srbije in družbenopolitičnih zbivanj, ki so zaznamovala zadnja tri desetletja njene zgodovine, zelo paradigmatična. Na tukajšnji glasbeni sceni je namreč v zadnjih dveh desetletjih, če primerjamo z obdobjem socializma, opazna vedno večja zastopanost avtoric, ki aktivno komponirajo in katerih dela se (redno) izvajajo.⁴ To kvantitativno povečanje števila aktivnih skladateljic sovpada z razpadom SFRJ in globoko ekonomsko krizo, v katero Srbija zapade v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Skupaj z ekonomskim kolapsom v Srbiji pride tudi do radikalnega upadanja pomena umetnosti in kulture v društvu, kar je pojav, pogojen z zelo majhno zainteresiranostjo vodilnih struktur za to področje. V zvezi s tem se opaža, da na tistih področjih, ki, tako kot umetnost 90-ih let, izgubljajo na družbenem pomenu, pogosto narašča število žensk. Lahko torej potegnemo vzporednico med statusom, ki ga določeno področje ima v družbi, in zastopanostjo žensk v njej, kar se imenuje feminizacija poklica. Torej, ko »družbeni status poklica upada, ko ga moški zapuščajo in narašča število žensk v tem poklicu, le-ta izgublja ne samo družbeni status temveč [...] tudi ekonomsko moč« (Popović, 2009: 684). Ravno to se je zgodilo s skladateljsko prakso v Srbiji, katere del je Anica Sabo. Kljub vedno večji prisotnosti žensk v srbskem glasbenem svetu imajo skladatelji na tem področju še vedno privilegirano mesto, o čemer priča tudi veliko število avtoric, ki so tako kot Anica Sabo, svojo kariero posvetile tudi obravnavanju teorije. Centri moči v svetu glasbe so v Srbiji še vedno rezervirani za skladatelje, kljub relativni izenačenosti števila skladateljic in skladateljev, ki ustvarjajo v Srbiji. V takšnem kontekstu so se v osmem in devetem desetletju 20. stoletja številne izšolane skladateljice preusmerile k vprašanju

4. Na primer, na seznamu rednih članov Združenja skladateljev Srbije, objavljenem l. 1965 v strokovni reviji *Istorijski pregled razvoja Udruženja kompozitora Srbije* Roksande Pejović, se nahaja pet skladateljic (Mirjana Živković, Ljubica Marić, Nadežda Mosusova, Lida Frajt in Mirjana Đorđević Šistek) ter sedem glasbenih pisateljic. Poleg njihovih je na seznamu navedenih še 74 imen skladateljev (Pejović, 1965: 62). Za razliko od tedanjega se na aktualnem seznamu članov Združenja skladateljev Srbije v „sekciji skladateljev resne glasbe“ lahko najdejo imena 45 skladateljic in 79 skladateljev, kar je vsekakor opazna sprememba, glede na zastopanost skladateljic v članstvu ZKS v času socializma.

glasbene teorije in analize, določeno število avtoric pa je zapustilo državo in svojo kariero gradi v tujini.

Med pomembnimi značilnostmi skladateljskega ustvarjanja avtorjev, ki so aktivni zadnjih dvajset let, je njihova osredotočenost na specifična glasbena vprašanja. Estetistični koncepti, prisotni v modernistični glasbi in nastali v času socializma, so se pokazali kot vitalni in uporabni tudi po razpadu SFRJ. Obdobje krize in recesije, ki sta zaznamovali zadnji dve desetletji, je kot posledico imelo, pogojno rečeno, zapiranje glasbe vase in usmerjanje njenih ustvarjalcev k vprašanjem glasbene forme, sintakse, skladateljske tehnike itn. Tako se je »sredi poplave turbo-, estradne in/ali kvaziumetnosti«
negoval »reducirani jezik forme, duh visoke in elitne umetnosti, obrnjene predvsem vase, v etičnost, v odgovornost [...]«
(Čubrilo, 1998: 26). Skozi glasbo se je hotelo ohraniti nacionalno in kulturno identiteto, obdržati status quo in formirati »novi srednji sloj sprejemljivih vrednosti«
(Šuvaković, 2005: 644). Obrnjenost k avtonomno glasbenim idejam skladateljev, aktivnih v zadnjih dveh desetletjih, se lahko pojasni tudi s koncepcijo kurikula študija kompozicije, ki temelji na idejah značilnih za povojno skladateljsko ustvarjalnost.

V takšnem kontekstu se lahko obravnava tudi ustvarjalnost Anice Sabo. Po končanem študiju postane aktivna na področju teorije in se v okviru nje zanima predvsem za vprašanja oblike, simetrije in glasbenega toka. Od leta 1982 je zaposlena na Oddelku za glasbeno teorijo Fakultete za glasbeno umetnost, kot izredna profesorica v tej ustanovi pa je trenutno v funkciji vodje oddelka. Prispevke v srbsčini in angleščini je objavljala v strokovnih revijah *Novi zvuk*, *Mokranjac*, *Razvitak*, *Muzikologija* in v okviru zbornikov, kot so *Folklor i njegova umetniška transpozicija*, *Izuzetnost i sapostojanje*, *Muzika i mediji*, *Muzička teorija i analiza* itn. V teh publikacijah je objavila prispevke, ki obravnavajo analizo skladb Bele Bartoka, Petra Konjovića, Stevana Mokranjca, Aleksandra Obradovića, Stanojla Rajičića, Milutina Radenkovića ter Zlatana Vaude, Mihovila Logarja, Davorina Jenka in številnih drugih skladateljev, ki so zaznamovali zgodovino srbske glasbe. V okviru njenega teoretičnega opusa izstopa delo z naslovom *Slovenački kompozitori u Srbiji - Davorin Jenko, Mihovil Logar, Zlatan Vauda*, predstavljen na Prvi srbsko-slovenski konferenci »Srbi u Sloveniji, Slovenci u Srbiji«, ki jo je organiziral Etnografski inštitut SANU v Sirogojnu. Tako kot Zlatan Vauda je Anica Sabo pomemben del svoje kariere usmerila v pedagoško delo. Kot profesorica teoretičnih predmetov je predavala ne samo v Beogradu, temveč

tudi na številnih univerzah v Srbiji in sosednjih deželah, imela je vrsto predavanj in tečajev za izpopolnjevanje. Anica Sabo ni aktivna samo v uradnih kulturnih inštitucijah v Srbiji, ampak tudi v okviru dejavnosti narodnih manjšin. Od leta 2001, ko smo se Slovenci v Beogradu institucionalno organizirali v okviru Društva »Sava«, se je namreč angažirala kot predsednica društva, s čimer je prispevala k ustvarjanju okvira za ohranjanje in širjenje slovenske kulture, umetnosti in jezika. V tem smislu je posebno opazno njeno prizadevanje v organiziranju in realizaciji številnih proslav slovenskih kulturnih praznikov, kjer so predstavljeni slovenski običaji, glasba, književnost in poezija. Je tudi aktivna članica Nacionalnega sveta slovenske manjšine od njegove ustanovitve leta 2010. V okviru te organizacije je posvečena afirmaciji in ohranjanju slovenske kulture in umetnosti v Srbiji, poseben poudarek v teh dejavnostih pa je namenjen glasbenikom slovenskega rodu. S prof. Majo Đukanović je leta 2012 načrtovala in realizirala projekt z naslovom *Zvok besed* (*Zvuk reči*), posvečen predstavitvi Antologije sodobne slovenske poezije, tiskane v okviru Nacionalnega sveta in predstavitvi dejavnosti slovenskih glasbenikov v Srbiji.

V skladateljskem opusu te avtorice prevladujejo dela, ustvarjena v skladu z modernističnimi idejami o glasbenem delu kot o avtonomni, zaprti in zaključeni celoti. Tako se v njenem opusu najdejo skladbe kot so *Gudački kvartet* (1987), *Igre kapi* za sopran in simfonični orkester (1982), *Impresije* za dva klavirja (1989), *Akvarela* za pihalni trio (1992), *Kazivanje* za godalni orkester (1993), *Lutanja* za violino in klavir (1995), *Diantusa* za klavir v štirih rokah (2000), *Sanjališča* za recitatorja, flavto, violino in violo (2010) ali *Besede strah ni več v slovarju* za violo/recitatorja in flavto (2012). Skladbe so ustvarjene z glasbenim jezikom utemeljenim v razširjeni tonalnosti. V zadnjih letih je skladateljica navdihnjena z deli sodobnih slovenskih pesnikov in jih na ta način približa strokovni javnosti v Srbiji. V njenem opusu najdemo tudi aranžmaje skladb slovenskih avtorjev (kot je na primer Jenkova zborovska skladba *Strunam*, ki jo je priredila za različne inštrumentalne in vokalno inštrumentalne ansamble). Čeprav njen navdih ne izhaja iz folklornih melodij in izročila, se je brez uporabe citatov ali asociacij na ljudske melodije večkrat za namen izvajanja v okviru Društva »Sava« angažirala kot aranžerka ljudskih melodij, ki jih je priredila za zbor ali inštrumentalni ansambel.

Lahko povzamemo, da ta skladateljica s postzgodovinske pozicije, v kateri ustvarja, sprejema in povezuje dosežke svojih predhodni-

kov z željo, da s svojim delom in skladateljskim opusom nadaljuje z bogatitvijo srbskega glasbenega sveta ter ohranjanjem slovenske kulture in umetnosti v tej deželi.

* * *

Glasbeniki slovenskega rodu so zaznamovali kulturno in umetniško sceno Srbije od njenih začetkov 19. stoletju vse do današnjih dni. Zaradi velikih političnih sprememb in dogodkov so si mnogi med njimi kot svoje stalno prebivališče izbrali glavno mesto Srbije, v katerem so delali na vzpostavljanju glasbenega profesionalizma, pedagogike pa tudi na dvigovanju kakovosti glasbenega življenja dežele. S svojim doprinosom skladateljskem ustvarjanju so obravnavani avtorji v različnih zgodovinskih obdobjih svojo dejavnost vpletli v glasbeni kanon zgodovine srbske glasbe, s čimer so na poseben način prispevali h kulturni izmenjavi, ki se dogaja med državami balkanskega polotoka, in - v tem primeru - med Slovenijo in Srbijo.

NAVEDENA LITERATURA:

1. Bergamo Marija (1980): *Elementi ekspresionističke orijentacije u srbskoj muzici*, Beograd: Univerzitet umetnosti.
2. Čubrilo, Jasmina (1998): *Beogradska umetnička scena devedesetih*, Beograd: Radio B92
3. Marković, Tatjana (2005): *Transfiguracije srbskog romantizma*, Beograd: Univerzitet umetnosti
4. Peričić, Vlastimir (1968): *Muzički stvaraoci u Srbiji*, Beograd: Prosveta
5. Popović, Dragana, Duhaček, Daša (2009): „Od Ciriškog kruga do studija roda: rodna ravnopravnost i visoko obrazovanje u Srbiji“, *Godišnjak FPN*, III/3, 697–713.
6. Šuvaković, Miško (2005): *Pojmovnik suvremene umjetnosti*, Zagreb: Horetzky
7. Пејовић Роксанда, (ур), (2008), *Allegretto giocoso: Стваралачки пут Миховила Логара*, Београд: Факултет музичке уметности, Катедра за музикологију.

PARAGVAJSKE REDUKCIJE

UVOD

S španskimi osvajalci so prišli v Južno Ameriko tudi katoliški misijonarji. Med prvimi sejanci božje besede v novem svetu so bili jezuiti. V Ameriko so bili poslani z nalogo, da bi ustanavljali univerze za sinove osvajalcev, vendar so se posvetili misijonskemu delu med zatiranimi Indijanci, zlasti med plemeni Maynas v Perúju, Moxos na severu Bolivije, Chiquitos vzhodno od Bolivije, Pampas na jugu Argentine in med Paragvajci; Ta misijon je znan kot Gvaranijska republika.

Nekateri pisatelji negativno ocenjujejo delo jezuitov, tako na primer Argentinec Leopoldo Lugones v knjigi »El Imperio Jesuítico« Verodostojnost njegovih trditev, ki se opirajo na paragvajskega novinarja Blasa Garaya, vsekakor ni neoporečna, kajti Blas Garayu je služil kot vir Bernard Ibáñez de Echeverría, jezuit iz XVIII. stoletja, dvakrat izločen iz redovne skupnosti. Trditve, da je bila v redukcijah vse, celo izvrševanje zakonske dolžnosti, podvrženo udarcu zvona, so popolnoma nedokazane in jim ne kaže nasedati.

Ta spis sloni na znanem delu jezuitskega zgodovinarja Guillerna Furlonga, *Misiones y sus pueblos de Guaraníes, Posadas 1978*, II; le – ta pa se sklicuje na priznane verodostojne zgodovinarje kot so na primer: Pablo Pastells (1841 – 1932), Antonio Astrain (1857 – 1928), Pablo Hernández (1852 – 1921) in še takrat živeča Francisco Mateos in Guillermo Kratz.

Delo obsega 9 poglavij, ki obravnavajo začetke, potek in zaton jezuitskih redukcij v Paragvaju, njihove organizacije, šolstvo in kulturo od leta 1610, ko so bile ustanovljene prve redukcije pa do leta 1818, ko so le-te prenehale obstajati.

I. RAZMERE PRED USTANOVITVIJO REDUKCIJ

a) Domačini

Coriaes ali Guaraníes - ime je izpeljanka besede guaraní, kar pomeni bojevnik - so bili skupnost indijanskih plemen, ki so živeli

raztreseni na ozemlju današnjih držav Brazilije, Bolivije, Paragvaja, Urugvaja in Argentine. Ta plemena je družil skupni jezik sicer pa so živeli povsem samostojno. Vsako pleme je imelo svojega poglavarja, tako imenovanega Rubichá. Naziv je bil praviloma deden, mogel pa se je pridobiti tudi z junaškim nastopanjem v boju.

Hranili so se z lovom in nabiranjem sadežev. Bivališča so bila zelo skromna. Cardiel, ki jih je videl, pravi: »Zgrajena so iz bambusovih vej, obložena z blatom, strehe so slamnate, kamnitih zgradb niso poznali«.

Sanches Labrador opisuje te Indijance kot dokaj otročje. Kot otroci se ne razlikujejo od Evropejcev, toda zdi se, da se njihov duševni razvoj ustavi, ko dosežejo starost dvajset let. Kljub tej umski zaostalosti so se prilagodili španski omiki, česar pri drugih ameriških Indijancih ni opaziti.

Včasih so se zaradi lakote vdajali ljudožerstvu. Vdani so bili pijači, tako imenovani chicha¹; vinjeni so počeli vsakršne neumnosti. Jezuiti so se zelo trudili, da bi izkoreninili to razvado.

Zelo razširjeno je bilo med njimi vraževerstvo. Verovali so v nadzemeljsko bitje, kateremu so pravili Tupá, in v neumrljivost duše. Po božje so častili celo nekatere člane plemena. Templjev in duhovnikov niso imeli, pač pa čarovnike, ki so se imenovali Payés, in so bili po zatrjevanju jezuitov obsedenci: »Enega od njih smo imeli priprtega, zvedeli smo, da je pojedel svojo ženo in svoja dva sinova. Ko so ga zgrabili je jedel svojega očeta, v obnašanju je bil podoben tigru«.

Kot vsi stari narodi so imeli obrede uvajanja, pri katerih so morali pubertetniki prestati težke preizkušnje.

Za družinsko življenje so imeli nekaj smisla, vendar sta bila mnogoženstvo in ločitev nekaj vsakdanjega. Po drugi strani pa se je prešuštvo kaznovalo z usmrtitvijo. Izjema pri tem so bili poglavarji, ki so svojim gostom, ponujali svoje žene kot izraz vljudnosti in spoštovanja. Starši so zelo ljubili sinove; predvsem so želeli, da bi se le-ti odlikovali v spretnem ravnanju z lokom.

b) Prva osvajanja in prvi misijonarji

Leta 1515 so Španci odkrili široko rečno ustje Río de la Platte. Prva naselbina Špancev ob reki Paraná je bila vojaška utrdba

1. Chicha: alkoholna pijača po navadi iz koruze, korenin ali meda.

Sancti-Spiritus, osnovana leta 1527; kasneje so jo Indijanci požgali. Leta 1536 je Pedro de Mendoza ustanovil Buenos Aires. Istega leta je na ozemlju Guaranijev ustanovljena Asunción. Od leta 1544 do 1557 je bil guverner Asuncióna Domingo de Irala. Osnoval je več mest v Paragvaju, lotil se je osvajanja Gvairá (s tem so zaznavali področje, ki je vzhodno od reke Paraná, med rekami Paranapanema in Igvazú) in Matta Grossa; iskal je pot, ki bi povezala Paragvaj s Perújem. Uvedel je tako imenovane »encomiendas«, ki so obvezovale Indijance k plačevanju kraljevega davka, bodisi v denarju ali pa s tlako. Gospodar je bil dolžan ščititi Indijance in njihovo premoženje pred možnimi napadi. Odgovorni so bili tudi za krščansko vzgojo Indijancev. Te encomiende so se delile v dve skupini: 1) Yanaconas: to so bili premaganci v boju, ki so sestavljale »večje« encomiende in so morali delati vse življenje, 2) Mitayos: pa so bili tisti Indijanci, ki so se vdali prostovoljno; delali so samo moški; v starosti od dvanajst do petdeset let; delovni čas ni smel biti daljši od dveh mesecev letno. Po dveh generacijah služenja so bili prosti. Zamisel te institucije nikakor ni bila slaba, če pomislimo, da so tedaj Portugalci trgovali s sužnji. Vendar pa so se razmere tudi v encomiendah izrodile. Indijanci so postali pravi sužnji, ki so jih nezaslišano zatirali. Proti takim zlorabam so se bojevali jezuiti.

Omenimo še mesta Santa Fe, ki je bilo ustanovljeno leta 1573 in Corrientes osnovano leta 1568, z obema mestoma so imeli jezuiti intenzivne ekonomske zveze.

Komaj deset let po ustanovitvi Jezusove družbe so prišli v Brazilijo prvi jezuiti. Kaj kmalu leta 1553 so že imeli samostojno provinco; njihov prvi provincial je bil Manuel Nobrega (1517-1570). Ta neutrudni misijonar je kaj hitro spoznal potrebo po duhovnikih v območju Paragvaja. Toda zaradi političnih spletk med Španijo in Portugalsko, mu ni uspelo ustanoviti jezuitske hiše. Kljub trenju med obema državama je trem jezuitom uspelo, da so od leta 1587 delovali v Paragvaju.

Leta 1567 so prišli prvi jezuiti tudi v Perú; med njimi je bil Marciel de Lorenzana, ki se mu pripisujejo prva dela pri ustanovitvi redukcij. Leta 1603 j bila ustanovljena viceprovinca v Tucumánu, štiri leta nato pa paragvajska provinca, katere prvi vizitator je bil Diego de Torres. Z njim je prišlo trinajst misijonarjev, med njimi José Cataldino in Antonio Ruiz Montoya, ki je bil tedaj še študent. Istega leta je prišla skupina osmih misijonarjev med njimi Simón Masseta, o katerem bomo še kasneje pisali.

Provinca Paragvaj je leta 1551 segala od reke Paranapanema do Magallanovega prekopa in od Andov do Brazilske obale. Na tem področju je v XVII. stoletju živelo štirideset tisoč belcev in petsto

tisoč Indijancev. Lahko si prestavimo, kolikšna je bil nevarnost, ki je pretela popotniku, bodisi s strani divjih zveri, bodisi od domačinov. Doktor Lamas nam pravi o prvih jezuitskih misijonarjih: »Nič ni tako lepega, veličastnega in konstruktivnega v zgodovini osvajanj, kot podoba jezuitov, ki so se s križem in brevirjem v roki in z ednim namenom, da pridobe Indijance za vero, spuščali v tako divjo naravo, polno nevarnosti«. Nasprotno pa pravi Blas Garay, da so jezuiti vsaj na začetku svojih potovanj med Indijanci imeli s seboj stražo. Res je, da je v najbolj nevarna področja spremljala misijonarje straža. Celo kraljevi odlok z dne 21. marca 1684 je dovoljeval misijonarjem, da prosijo za vojaško spremstvo. Tako so jezuiti prosili za vojaško pomoč, 5. novembra 1741, ko so se podali med plemeni Pampas in Serranos na jugu današnje province Buenos Aires. Včasih so se misijonarji poslužili metode, ki jo morejo opravičiti le tedanje razmere. Organizirali so lov na Indijance in jih po intenzivni vzgoji obložene z darili pošiljali v njihov domači kraj, kjer naj bi svoje prepričali k vodenju »bolj racionalnega življenja«.

Toda to so bili le izjemni primeri. V letih 1610-1768 so jezuiti podvzeli tri tisoč odprav med Indijance, pa so le v tridesetih primerih uporabili vojaško stražo. Céspedes, naslednik guvernerja Hernandariasa je 17. julija 1627 pisal kralju, da so jezuiti, tako v Urugvaju kot v Tapeju in Biazi, osvojili trideset tisoč nevernikov, ne da uporabili kakršnokoli orožje. Znano je, da so Španci jezuitom odklonili vojaško pomoč za obrambo pred portugalskimi roparji, zato je malo verjetno, da bi ustregli podobni prošnji za odpravo k Indijancem.

Veliko je storil za paragvajsko ljudstvo, tako na duhovnem kot materialnem področju Hernando Arias de Saavedra okrajšano Hernandarias, ki je bil štirikrat izvoljen za asunciónskega guvernerja in to v letih 1692-93, 1597-99, 1602-9, 1615-21. Do upornih Indijancev je bil neizprosen, z drugimi, pa je ravnal očetovsko. Ni odobral encomiende, jih je pa toleriral. Leta 1603 jih je prenovil. Odpravil je yanacone; dečkom do starosti 12 let, deklicam pa do starosti petnajst ni bilo treba delati v encomiendah, prav tako ne starejšim od šestdesetih let. Sestavil je tudi nova pravila za mito². Vsaka izmena je smela šteti le tretjino prebivalcev določenega kraja. Indijanski poglavarji so bili prosti dela. Poroke med Indijanci so morale biti

2. Mita: Inska institucija; delo v rudnikih po izmenah.

svobodne. Žena, ki se poroči, mora bivati z možem, njuni otroci ostanejo pri njunem gospodarju. Praviloma si belci niso smeli jemati Indijanke za priležnice, vendar pa se je to dogajalo. Krščanska vzgoja, ki je bila zaupana laikom, ni rodila sadov. To se je spremenilo, ko so prispeli v Río de la Plata prvi redovniki, ki so bili Frančiškovi sinovi. Leta 1575 je prišel v Paragvaj frančiškan Luis de Bolaños, imenovan apostol Paragvaja. Prve redukcije so delo Hernandariasa in Bolañosa; skupaj z Alonsom de San Benaventuro sta leta 1581 vzgajala skupino tristo Indijancev. V Ytá, trideset kilometrov južno od Asuncióna, je Bolaños imel skupino petsto Indijancev. Oba misijonarja sta ustanovila redukcije Yaguarón Pitum, Guarambaré in Atyrá. Te redukcije so bile konec XVI. stoletja v rokah škofijskih duhovnikov, kajti primanjkovalo je redovnikov. Sinoda v Asunciónu je leta 1603 odobrila Bolañosov katekizem pisan v guaranijščini. Bolaños je ustanovil tudi redukcijo Itatí blizu Corrientesa.

Kot smo že omenili, so v tem času delovali med Paragvajci trije jezuiti, Barazana, Saloni in Fields. Prvi je kaj hitro umrl, drugega so zaprli in odvedli v Limo. Ostal je samo Tomás Fields, ki je obdržal postojanko v Asunciónu. Umrl je leta 1613, ko so že nastale prve jezuitske redukcije.

II. USTANAVLJANJE REDUKCIJ

a) Začetki

Paragvajski guverner Hernandarias, ki se je zelo zavzemal za domačine in milo ravnal z njimi, se je z jezuitskim provincialom Diegom de Torresom dogovoril za ustanovitev redukcij. Zakaj jih je zaupal prav jezuitom, ko so prav v tem času imeli frančiškani že svoje redukcije, ni popolnoma jasno. Morda je guverner spoznal pri jezuitih poleg dobrote in odpovedi svetu, tudi organizacijske sposobnosti, tisto prilagodljivost in razumevanje za domačine, ki so za uspeh takega podviga nujne.

Ko je leta 1609 indijanski poglavar Arapizandú prosil za misijonarje, mu jih asunciónski škof ni mogel dati, zaradi pomanjkanja duhovnikov. Hernandarias je to sporočil provincialu Torresu, ki mu je obljubil misijonarja San Martína in Lorenzono. Ta dva sta se podala v Arapizandújevo deželo, na jug Asuncióna, kjer se je več poglavarjev dalo krstiti. Ker se Lorenzanu to področje ni zdelo primerno za ustanovitev redukcije, je odšel še bolj na jug proti današnjemu mestu Corrientes. Na tem potovanju je srečal frančiškana Luisa Bolañoso, ki ga je z navdušenjem sprejel. Pri njem sta se Lorenzana in San Martín izpopolnila v gvaranijščini, kajti Bolaños je ta jezik perfektno obvladal.

Sto kilometrov vzhodno od Bolañosove frančiškanske redukcije sta jezuitska misijonarja pričela z gradnjo prvih hiš. Uspelo jima je, da sta zbrala kakih tisoč domačinov. Ta bodoča redukcija San Ignacio Guazú je postala kamen spotike med jezuiti in frančiškani, kajti bila je preblizu frančiškanskih redukcij. Zato so jezuiti sklenili, da se bodo ogibali frančiškanskega področja redukcij in so se lotili evangelizacije vzhodno od sporne redukcije, ki pa so jo obdržali. Prve načrte zanje je naredil Lorenzana, zgradil pa jo je Roque de San Cruz, ki se je lotil kmetovanja in to gospodarsko panogo posredoval Indijancem. Leta 1613 so v redukciji gojili 40 krav, prav toliko ovac in 14 koz. Tega leta so zgradili tudi šolo. Ob prvi obletnici obstoja je bilo v njej 230 krščenih Indijancev. Lorenzana je o tem zapisal: »Krščujemo le v sili. Sicer bi bili vsi radi krščeni, vendar tej želji brez predhodnega pouka ne ustrezemo. Velika ovira za evangelizacijo je pijančevanje; ti ljudje zaradi alkohola vstajajo že ob treh ponoči in popivajo tudi po tri dni zaporedoma«.

b) Misijon v Guayri

Istočasno, ko sta Lorenzana in San Martín snovala redukcijo San Ignacio Guazú, sta Cataldi in Masseta delovala v Guayri, v današnji Braziliji, severno od argentinske province Misiones. Pred njima sta tu misijonarila portugalska jezuita iz Brazilije Fields in Ortega, toda takrat še ni bilo govora o kakšni redukciji.

Ko so Španci v mestu Jérez v Guayri zvedeli, da prihajata dva misijonarja, so prišli naj najprej obiščeta njih, kajti zelo so ju potrebovali. Tako sta priskočila na pomoč temu razuzdanemu mestu. Nato sta se misijonarja napotila proti severu, do reke Paranapanema. Tam sta leta 1610 ustanovila prvo jezuitsko redukcijo na območju tedanje province Paraguay, Loreto, takoj nato pa San Ignacio Miní. Istega leta je provincial poslal dva misijonarja Ruiza de Montoya in Urtesuno, ki pa je umrl star komaj 26 let. O omenjenih redukcijah je vizitator Pedro de Onate zapisal leta 1620: »Obe redukciji skupaj štejeta osem tisoč ljudi, živita kot država zase; tu imajo gospodje vinograd in sladkorni trs. Zgradili so hiše in cerkev, njih petje je čudovito«.

Sledile so leta 1622 redukcija San Javier, leta 1625 San José, nato: Encarnación, San Miguel, San Pablo, Siete Arcángeles, Santo Tomás in Jesús María. V vseh redukcijah je deloval Antonio Ruiz de Montoya. Na žalost so bile vse redukcije razen Loreta in San Igancio Miní, ki sta se leta 1631 izselili v današnjo argentinsko provinco Misionesa, požgane, njihovo prebivalstvo pa odpeljano v sužnost v Brazilijo.

c) Misijon med Guaycurúji

Guaycurúji so prebivali onstran reke Paraguay nasproti mesta Asuncióna. Več kot šestdeset let je to mesto trpelo pred guaycurújskimi napadi. Že samo ime guaycurú je vzbujalo strah. Nekoč so Guaycurúji ugrabili celo Hernandarijevo sestro.

Med te Indijance sta bila poslana jezuita Vincente Griffi in Roque de Santa Cruz, vendar nista mogla ustanoviti nobene redukcije, kajti Guaycurúji so bili prebojeviti in predivji, ukvarjali so se pretežno z lovom in niso bili navajeni stalnega bivališča. »Ko mu je umrl sin, je glavar ukazal pobiti nekaj moških in žensk različne starosti, da bi delali njegovemu sinu družbo na onem svetu. Misijonarji so komaj preprečili izvršitev tega ukaza«.

Ker Indijanci niso pustili misijonarjem neoviranega delovanja, so le-ti po dveh letih brezuspešnih naporov misijon opustili. Eden od vzrokov za neuspeh je bil nedvomno, da je bil misijon preblizu španskega mesta.

Leta 1613 sta dva misijonarja ustanovila redukcijo Santa María de los Reyes, toda leta 1617 sta jo bila prisiljena zapustiti. Poskušali so še leta 1626, tudi brez uspeha. V XVII. stoletju so se še večkrat prizadevali pokristjaniti to področje, a zaman.

d) Redukcije na območju Tape in Itatines

El Tape – s tem imenom je mišljeno področje vzhodno od reke Urugvaj in severno od reke Ibicuy – je danes del Brazilske province Río Grande do Sul.

Proti koncu leta 1619 je eden od največjih poglavarjev Urugvaja Nicolás Ñeenguirú prosil tedanjega jezuitskega vizitatorja Diega de Boroa, naj mu pošlje nekaj misijonarjev. Dne 25. oktobra istega leta je blaženi Roque González de Santa Cruz ustanovil prvo redukcijo na tem območju in sicer Concepción v današnji Argentini. Blizu reke Ibicuy in 250 km od reke Urugvaj je González ustanovil redukcijo Nuestra Señora de la Candelaria. Indijanci so jo kar kmalu porušili. Dne 3. marca je isti misijonar ustanovil redukcije San Nicolás de Piratiní; ki je postala izhodiščna točka za evangelizacijo Indijancev. Nastale so redukcije: Asunción del Caaró, San Carlos de Caspí, Apóstoles, Santo Tomé, San Miguel, San José, San Cosme in San Damián, Santa Teresa, Santa Ana, San Joaquín, Natividad, San Cristóbal in Jesús María, ki je ležala najbolj na vzhodu; od Atlantika je bila oddaljena le 200 km.

Na tem področju so jezuiti ustanovili dvanajst redukcij, ki pa so jih prav tako kot redukcije med plemenom Itines neprestano na-

padali paulisti, kajti Španci se zanje niso zanimali. Ozemlja onstran reke Urugvaj Špancem ni bilo mar, privlačila so jih ležišča srebra v Potosíju v Boliviji. O paulističnih napadih na jezuitske redukcije govorimo v naslednjem poglavju.

e) Navali paulistov

Mesto San Pablo de Piratinga v Braziliji je oddaljeno od Paragvaja 800 milj. Ustanovil ga je jezuit Anchieta; prvi naseljenci so bili portugalski in holandski kriminalci. Bilo je piratsko gnezdo, zatočišče vseh brazilskih in paragvajskih malopridnežev. V začetku XVII. stoletja je štelo 15.000 prebivalcev, ki se še malo niso menili za upravo v oddaljenem Ríu de Janeiru. Ker so bile redukcije na mejnem območju med španskimi in portugalskimi kolonijami, so bili jezuiti izpostavljeni neprestanim napadom Portugalcev; primerjali bi jih lahko s turškimi udori pri nas v Evropi. Ti paulisti, mamelucos ali bandeirantes, kot so jih imenovali, so se pri lovu na ljudi posluževali vseh mogočih zvijač. »Pri zvijačah so jim pomagali pokvarjeni frančiškani in svetni duhovniki, tako so lažje Indijance prepričali o svojih čistih namenih: med njimi sta bila tudi en kartuzijan in en benediktinec«

Najhujši so bili napadi leta 1627, 1628, 1630 in 1631. Oskrunili so cerkve. Požigali so vse, kar jim je prišlo pod roko, in odpeljali v sužnost okoli tristo tisoč Indijancev. Jezuiti so bili v teh bojih osamljeni, kajti paragvajski guverner Luis de Céspedes Jeria je podpiral pauliste pri njihovih pohodih na špansko območje. Za vlade tega izdajalca je leta 1629, 400 mamelukov in 2000 Indijancev požgalo redukcije San Antonio in San Miguel. O grozodejstvih napadalcev poroča takratni vodja redukcije San Miguel Masseta: »Cerkev so razdejali, z omarami so zakurili grmado in vanjo metali ostarele Indijance, ker ti niso bili sposobni za pot; če so se izvlekli iz plamenov, so jih zopet vrgli nazaj v ogenj«.

Masseta in Van Such, ki ju paulisti niso ubili, sta sledila roparjem, da bi na nek način rešila Indijance. Po poti sta srečavala umirajoče.

Masseta in Van Such sta iskala pomoči najprej v Sao Paulu. Ker sta tu naletela na gluha ušesa, sta se napotila v Río de Janeiro k guvernerju Diegu Luisu de Oliveiru, ki je po štirih mesecih obotavljaje ukazal, naj se redukcija spoštuje in celo, naj se vrnejo vsi ujeti Indijanci. Vse to je bilo zaman. Ko so misijonarji leta 1630 sporočili asunciónskemu guvernerju Céspedesi, da se pripravlja nov val nasilja, je ta odgovoril: »Pustite, naj vrag vzame vse Indijance«. Napad leta 1630 je bil najhujši: uničili so vse redukcije v Guayri

razen San Ignacia in Lorete, ki pa sta bili tudi prisiljeni oditi na varnejša tla. O ponovnem napadu paulistov na redukcijo José María leta 1638 poroča oče Montoya. »Prebivalci so se junaško branili; po šestih urah boja so se izčrpani zatekli v cerkev; vdali so se, ko so paulisti cerkev zažgali; da bi se rešili iz žgočega ognja so Indijanci odprli cerkvena vrata in šli skozi nje, kot čreda ovac: zunaj so jih pričakovali divji mameluki, ki so jim z meči in mačetami sekali glave, lomili roke, prebadali noge in telesa. Nikdar še ni bilo videti takega pokola. Isto so storili z redukcijo San Cristóbal, kjer so se domačini upirali štiri ure«.

Leta 1637 je provincial Diego de Boroa pisal o teh dogodkih kralju Filipu IV. Poslal je v Španijo Antonia Ruiza de Montoyo z namenom, da izprosi od kralja naj Indijancem v redukcijah dovoli nositi strelno orožje. To dovoljenje so dobili šele leta 1640. Odlok je prepuščal presojo o tem kraljevemu poveljniku v Limi. Montoya je leta 1643 šel v Limo in tu je leta 1646 končno dobil dovoljenje o uporabi strelnega orožja. Jezuiti so svoje Indijance s privolitvijo guvernerja v Buenos Airesu oboroževali že od leta 1639 dalje.

Paulisti so sklenili, da se bodo maščevali jezuitom zaradi njihovih pritožb pri kralju Filipu IV. in pri papežu Urbanu VIII.

Zbrali so 450 do zob oboroženih Portugalcev ter 2.700 s sulicami oboroženih Indijancev. Še slutili niso, da jih pričakuje 4.200 dobro izvežbanih Gvaranijev, katerim je poveljeval Nicolás Neenguirú. Spopadli so se leta 1641 pri Mbororé. Po osemdnevnih bojih so misijonski Indijanci zmagali. Zaplenili so Portugalcem šeststo kanujev in štiristo mušket. Še dvakrat so Portugalci hoteli zavzeti Paragvaj, toda redukcijski Indijanci so jih zaustavili.

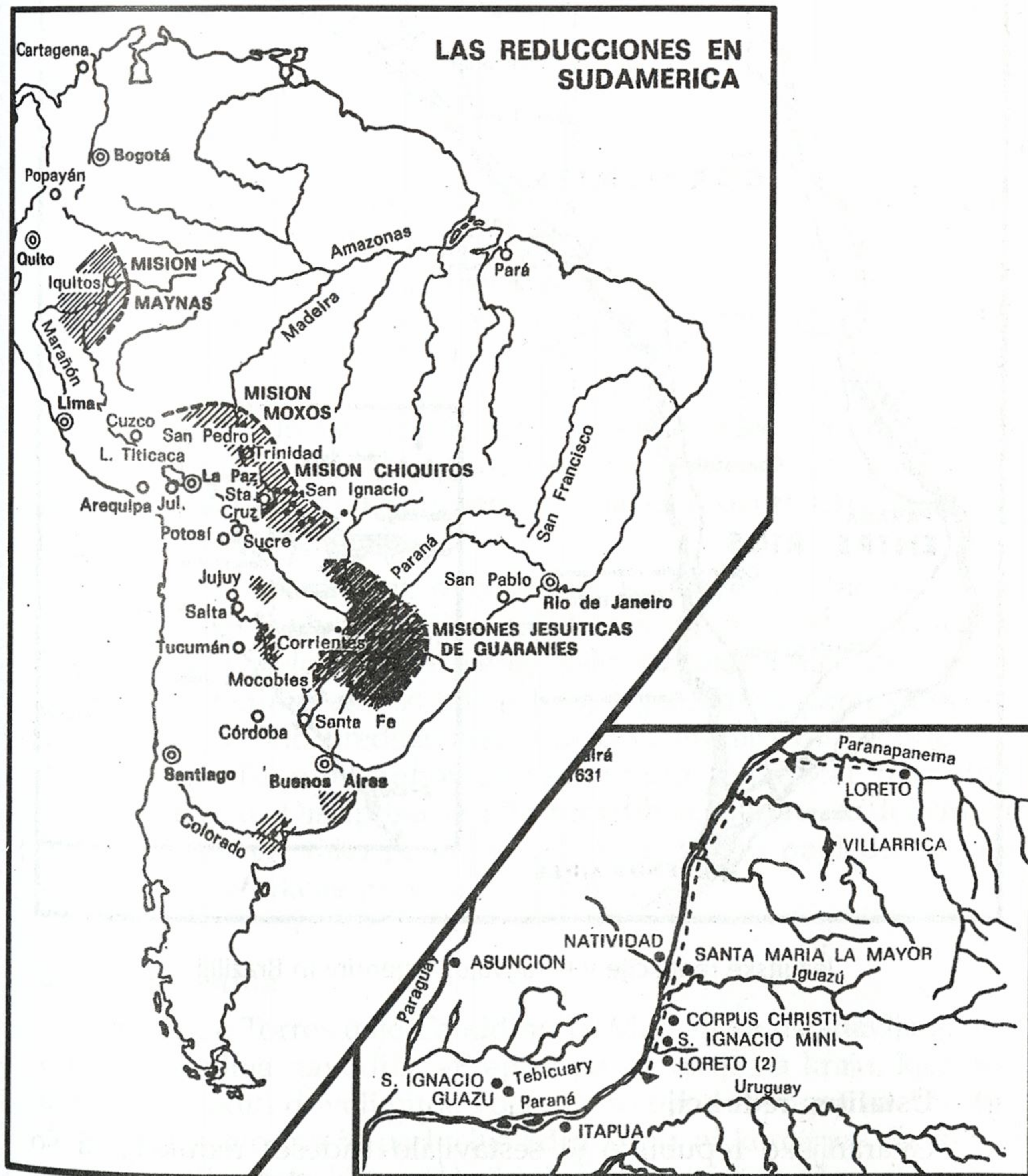
O teh zaslužnih bojovníkih se zelo malo govori, čeprav Indijanci niso branili le svoje domove temveč tudi špansko suverenost na teh ozemljih.

f) Preselitev redukcij v letih 1631-1638

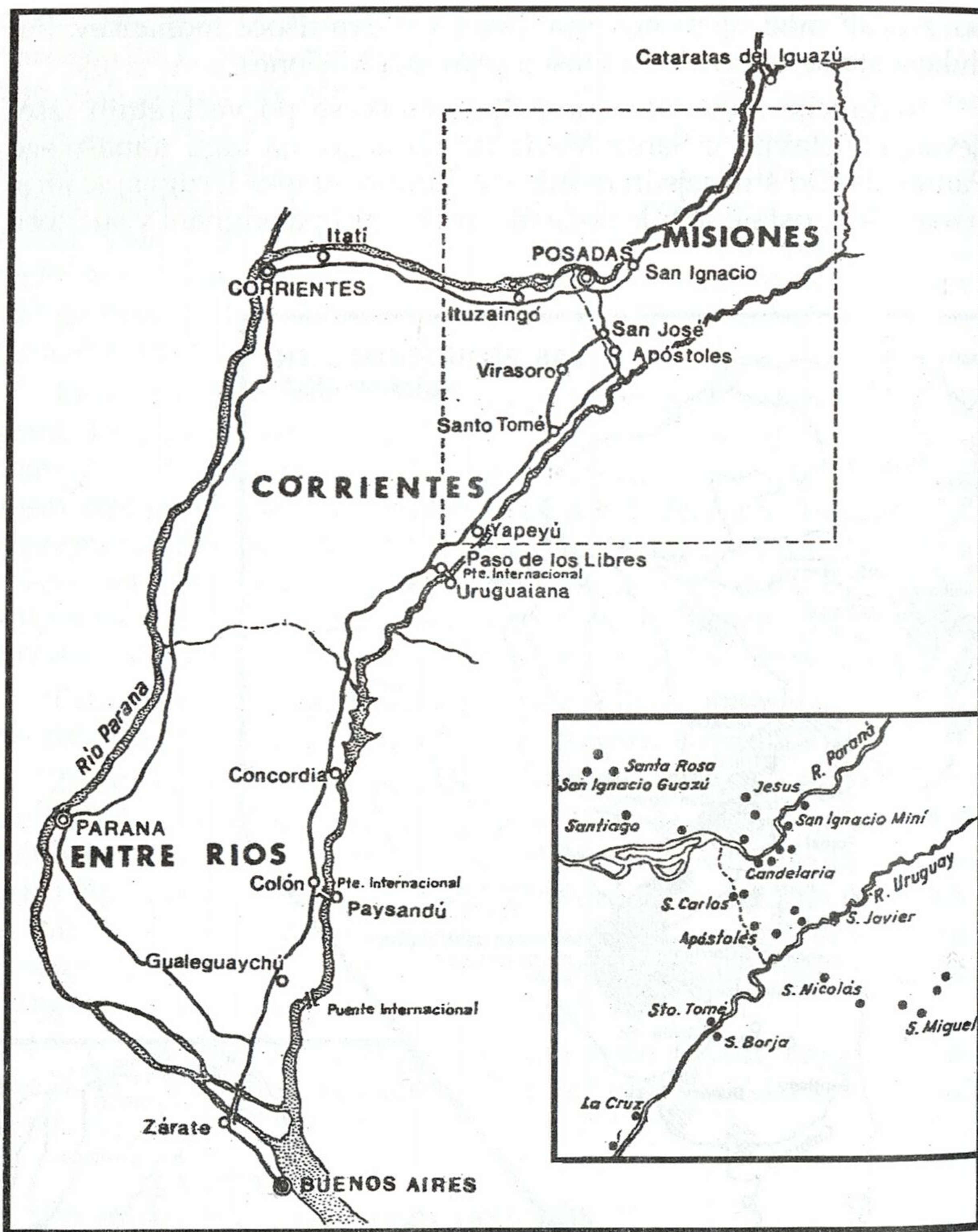
Do leta 1630 so imeli jezuiti svoje redukcije na štirih točkah tedanjega Paragvaja, in to med plemeni Guayra, Tape, Itatines in tiste ob rekah Paraná in Urugvaj. Prve tri skupine in vzhodna od reke Uruguay so se morale zaradi paulinskih napadov izseliti in prehoditi divje gozdove, močvirja in mogočne reke. V Guayri so bile uničene vse redukcije razen San Ignacia in Loreta, ki sta se izselili. Izselsevanje je vodil Ruiz de Montoya. Pričelo se je leta 1631. Dvanajst tisoč Indijancev je odplulo v sedemsto kanujih. V guayrskih slapovih so izgubili tristo kanujev. Mnoge Indijance sta pobrali lakota in kuge, ali pa so jih raztrgale divje zveri. Vse te težave so

povzročali med njimi neslogo. Umrlo je dva tisoče Indijancev. Redukciji sta se ustavili v današnji provinci Misiones.

Redukcije med plemenom Itatines so se po večkratnih izseljevanjih ustavile v Santa María in Santiago, na jugu današnjega Paragvaja. Od štirinajstih redukcij vzhodno od reke Urugvaj se jih je izselilo šest, ostale so bile požgane, prebivalci pa odgnani v sužnost.

Redukcije v Južni Ameriki (zgoraj) in pot izselitve patra Montoye s 1200 Guaranijev iz Guayre ob reki Parani navzdol, leta 1631 (desno spodaj)

Jezujske redukcije v Paragvaju, Argentini in Braziliji

g) Ustalitev redukcij

Gvaranijsko republiko je sestavljalo trideset redukcij, ki so cvetele do ukinitve jezuitskega reda 1773. Iz priloženega zemljevida je razvidna razvrstitev redukcij; seznam pa posreduje ime, leto nastanka in število prebivalstva posamezne redukcije v času od 1702 do 1750. Znak – pred imenom redukcije pomeni, da je bila

le-ta ustanovljena znatno prej in se je morala izseliti zaradi paulinskih napadov. Hiter porast prebivalstva v nekaterih redukcijah je bilo rezultat združenja redukcij, upadanja prebivalstva pa je bila posledica stalnih preseljevanj in epidemij. V današnji Argentini je bila središčna redukcija Candelaria. Posameznih misijonarjev, ki so delovali v redukcijah, tu ne omenjamo: pomembnejše med njimi obravnava poglavje V.

III. ZUNANJA OBLIKA REDUKCIJ

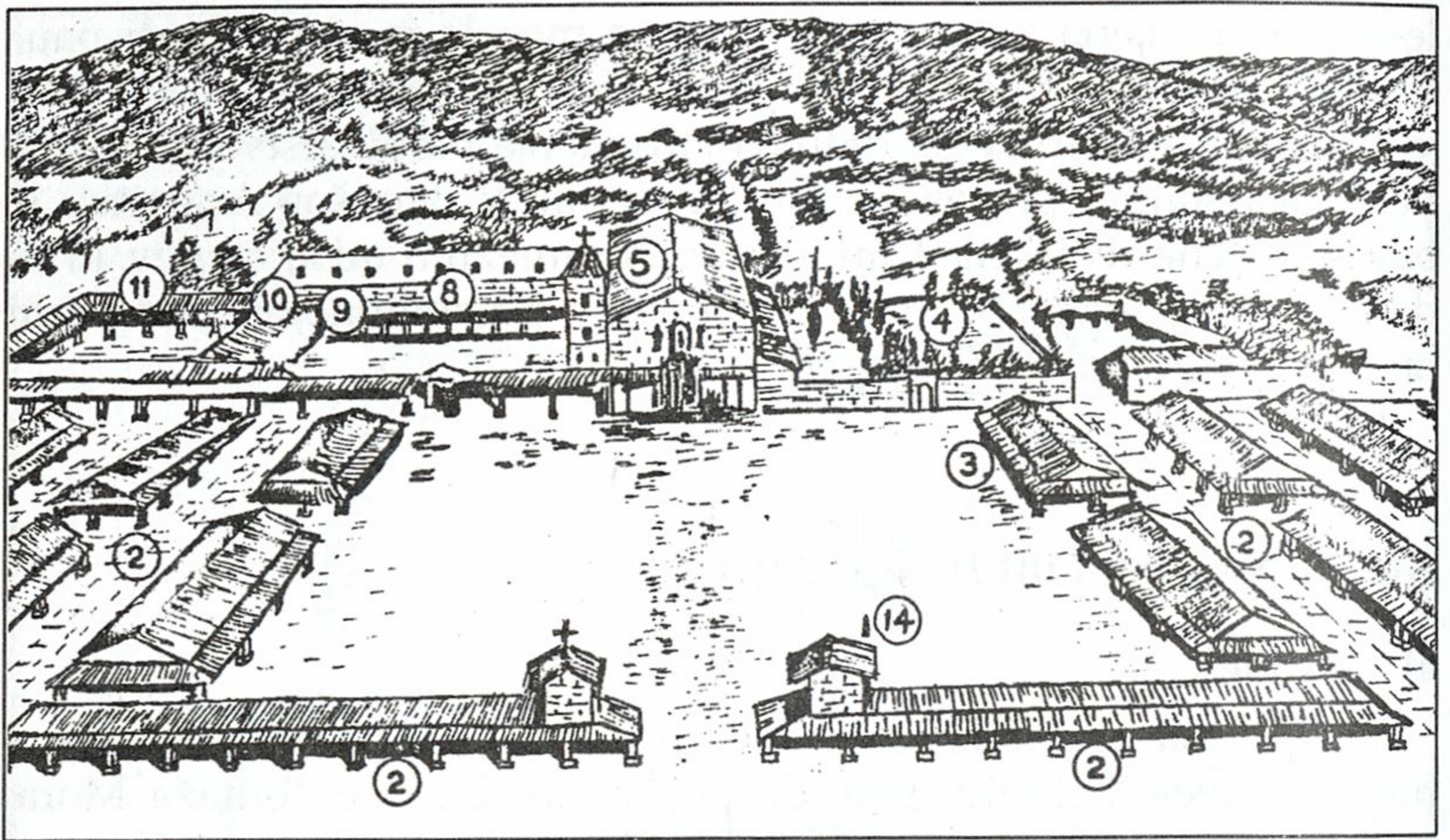
a) Model

Espinosa pravi, da so bile redukcije urejene po zgledu »Platonove države«, Schmidt trdi, da po zgledu Utopije Tomaža Mora, spet tretji pa menijo, da po zamisli dominikanca Tomasa Campanella, ki jo je podal v knjigi »Mesto sonca«. Res je, da so bili jezuiti s tem seznanjeni, utegnili so celo uporabiti kako misel, izraženo v delih, niso pa se mogli v celoti naslanjati na te vse preveč idealizirane sheme. Malo verjetno je tudi, da so se zgledovali po vzorcu frančiškanskih redukcij, kajti nobena od le-teh ni bila niti v socialnem, ekonomskem, kulturnem in vojaškem oziru tako dosledno organizirana kot jezuitske.

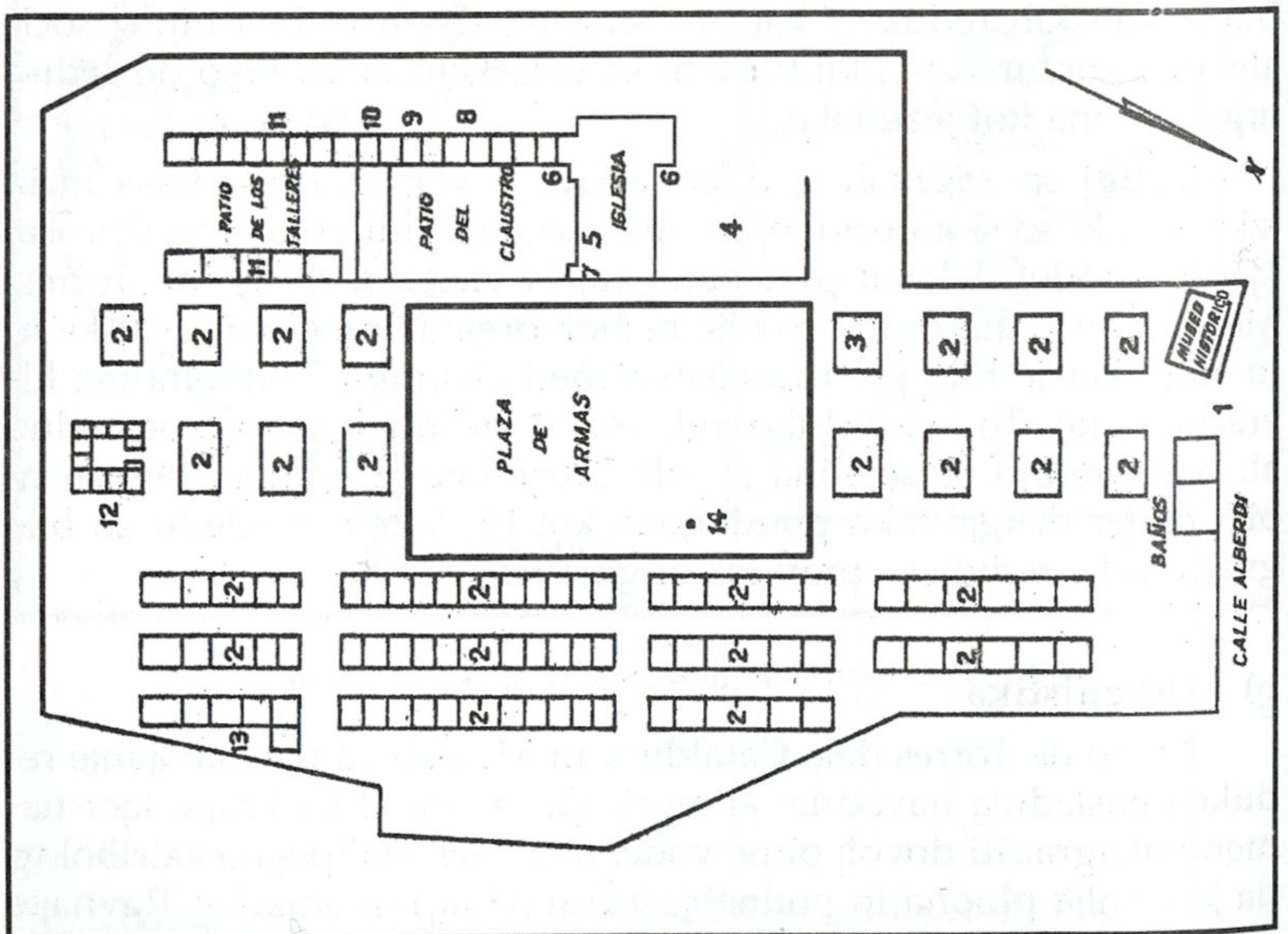
Jezuiti so zajemali iz dveh virov: iz »Leyes de Indias« in iz izkušenj, ki so si jih pridobili v redukcijah v Juli ob jezeru Titicaca, kjer je šest let deloval prvi paragvajski vizitator Diego de Torres. Med vsemi redukcijami so bile najbolj organizirane paragvajske in to zato, ker je bilo predstavništvo med Gvaranijci popolnoma hierarhizirano. Tu je bil duhovnik vse, o vsem je odločal, posredno ali neposredno. Disciplina je bila brezhibna. Skupnost dobrin ni bila nikjer drugje tako poudarjena kot tu. V tem pogledu so bile gvaranijske redukcije prav res originalne.

b) Urbanistika

Diego de Torres daje Cataldinu in Masseti za ustanavljanje redukcij naslednja navodila: »Prepričajte se, da je na kraju, kjer nameravate graditi dovolj pitne vode, da so ugodni pogoji za ribolov, da je zemlja plodna in podnebje zdravo, da ni komarjev. Ravnajte se po načrtih perujskih redukcij in upoštevajte želje domačinov. V vsakem bloku naj stanujejo po štiri družine; vsaka hiša naj ima svoj zelenjavni vrt, ob osrednjem trgu naj bo cerkev v njeni neposredni bližini pa vaše (misijonarske) hiše in pokopališče«.

Naris redukcije San Ignacio Miní. 2. indijanska stanovanja; 3. cabildo; 4. pokopališče; 5. cerkev; 8. učilnice; 9. jedilnica; 10. kuhinja; 11. delavnice in skladišča; 14. sončna ura.

Floris redukcije San Ignacio Miní. 1. današnji vhod; 2. indijanska stanovanja; 3. cabildo; 4. pokopališče; 5. cerkev; 6. zakristija; 7. krstilnica; 8. učilnice; 9. jedilnica; 10. kuhinja; 11. delavnice in skladišča; 12. zapori; 13. prenočišča za goste; 14. sončna ura.

Indijanska stanovanja so bila v prvih petnajstih letih do 1660 dokaj preprosta; zgrajena so bila iz ilovice pomešane s trsom in krita s slamo. Od leta 1660 do 1725 so bila kamnita, slamnato streho pa je nadomestila strešna opeka. Po letu 1725 so bivališča posodobili. Vsako bivališče je merilo trideset kvadratnih metrov, imelo je dvoje vrat, ki se niso zaklepala in dvoje oken; vsa so bila pobeljena.

Misijonska hiša je bila podobna indijanski, le nekatere so bile nekoliko višje. Nikakor se niso tako razlikovale od domačinskih, kot si predstavlja novinar Blas Garay. Zgrajena so bila ob cerkvi, obdajal jih je velik obzidan vrt.

Cerkev je bila središče vsega duhovnega in materialnega življenja v redukciji. Božja hiša se je arhitektonsko razlikovala od ostalih. Bila je edina vertikalna zgradba, zelo prostorna in lepa tako, da je vzbujala občudovanje obiskovalcev. Za cerkev v redukciji San Miguel pravi Cardiel, da jo je gradilo tisoč Indijancev deset let.

Trg, tako imenovani »plaza de armas« je bil vsakodnevno zbirališče ljudstva, tu so prirejali plese in gledališke igre, tu so bile tudi vojaške vaje.

Ob trgu poleg cerkve in misijonske hiše je stal Cabildo, kjer se je sestajal mestni svet.

Vsaka redukcija je imela tik ob cerkvi lepo urejeno pokopališče. Zunaj vasi so imeli drugo **pokopališče**, kjer so pokopavali v primeru epidemij. Poglavarje in misijonarje so polagali k zadnjemu počitku v cerkev. Ob pokopališču je stal »cotiguazú«, kar pomeni »hiša device«, kjer so stanovale vdove ali žene pobeglih mož. Poleg misijonske hiše so bile delavnice z razsežnim dvoriščem. Čisto na robu redukcije je bil »tambo«, ki je nudil streho mimojdočim vendar ne več kot tri dni. Vse stavbe v redukciji so bile povezane s tri metre širokimi pokritimi hodniki, da je mogel človek hoditi po mestu ne da bi ga premočil dež. Redukcije niso imele bolnišnic; zgradili so jih zunaj redukcij le v primeru epidemij.

Po obisku v eni teh redukcij je Don Joaquín de Viana, guverner v Montevideju, izjavil: »In te vasi naj bi dali Portugalcem? Ti ljudje v Madridu morajo biti nori, ko se odpovedujejo takim vasem kakršnih ne premore ves Paragvaj«

IV. NOTRANJA ORGANIZACIJA REDUKCIJ

a) Uprava

Po navadi sta bila v vsaki redukciji po dva duhovnika, predstojnik in njegov pomočnik, ki je v primeru odsotnosti predstoj-

nika prevzel vodstvo redukcije. Za svoje delo sta bila odgovorna neposredno superiorju misijonarjev, ki je imel sedež v Candelariji, posredno pa provincialu, ki je stanoval v Córdobi. Superiorja je imenoval provincial. Od leta 1724 dalje sta bila imenovana dva vicesuperiorja, eden za področje Paraná drugi za področje Urugvaja, podrejena sta bila superiorju v Candelariji. Vsi ti cerkveni dostojanstveniki so imeli svoje konzultorje. Sodstvo za prekrške so v redukcijah izvrševali misijonarji, ki so bili podrejeni vrhovnemu sodniku - misijonarju, pristojnemu za vse gvaranijske redukcije.

V obrambnem pogledu so bile redukcije razdeljene v štiri skupine; vsaki od njih je načeloval višji vojaški nadzornik, ki so mu stali ob strani konzultorji. Vsaka redukcija je skrbela za svoje gospodarstvo; za gospodarski položaj vseh redukcij pa je bil odgovoren prokurator, kateremu so pomagali dva ali trije sobratje. Po navadi so vsi stanovali pri vice-superiorju. Ti prokuratorji so imeli stike s prokuratorji v Buenos Airesu, Asunciónu in Santa Fe-ju. Razen prokuratorjev so se vsi uradniki menjali vsaka tri leta, ali pa vsaj vsakih šest let. Konzultorji so morali najmanj dvakrat letno poročati provincialu o stanju duhovnikov.

Poleg misijonarja in njegovega pomočnika, je imel najvišjo oblast v redukciji višji sodnik (corregidor) oziroma njegov namestnik (teniente). Corregidor je predsedoval Cabildu, vsi prebivalci redukcije razen misijonarja so se mu morali pokoravati. Po pomenu v službi sta mu sledila dva župana (alcalde), zastavonoša, štirje svetniki (regidores), dva orožnika (alguaciles) in en oskrbnik (mayordomo) s tremi pomočniki; računovodjem, pravnikom in skladiščnikom. Vsi ti so sestavljali Cabildo, katerega člane so domačini volili vsako leto iz lastnih vrst.

Glavni sodnik je bil po navadi indijanski poglavar. Imenoval ga je guverner in mu podelil višjo sodno oblast. Ostale člane je moral guverner potrditi. Župan je skrbel za pravilno ravnanje pri delu, smel je izrekati kazni. Mestni svetniki so skrbeli za čistočo svoje četrti, nadzorovali so obisk šol. Oskrbnik je bil prokurator vasi in odgovoren za njeno imetje.

V okviru svoje pristojnosti je bil Cabildo polnopraven in neodvisen; nadzoroval ga je misijonar. Indijanci so se zavedali, da te službe niso zgolj neka formalnost, ampak, da imajo dejansko oblast.

Člani Cabilda so bili redno voljeni iz vrst poglavarjev tako imenovani »Tubichás«; navadni Indijanci so se imenovali »mboyás«. V vsaki redukciji je bilo kakih petdeset poglavarjev. Teh niso nikdar kaznovali, kajti od dobrega sožitja med misijonarji in »Tubichási«, je bil odvisen napredek redukcije.

Vsako delo je imelo pečat duhovnosti; redukcije so bile izrazito teocentrična družba. Gibalo vsega je bil krščanski nauk. Znano je, da so bili Gvaraniji pobožen narod.

b) Družina - otroci

Domačini so sprva živeli v rodovni skupnosti; v običaju je bila poligamija. Proti temu so se jezuiti borili dolga leta. Najtežje je bilo s poglavarji, kajti veljali so za poglavarje nad hčerami podložnikov. Gvaranijska žena je morala veliko delati; sejala je mandioko, krompir, koruzo in mani, poleg tega je kuhala svoji družini. Ko je dekle dopolnilo petnajsto leto je bilo sposobno za poroko. Sanches Labrador pripoveduje, da so matere zelo ljubile svoje otroke. Vsaka družina je imela od tri do pet otrok. Edino znanje, ki so ga starši posredovali otrokom, je bila spretnost v ravnanju z lokom.

Misijonarji so se trudili, da bi spremenili to pojmovanje družine in vzgoje. Dosegli so, da so otroci bivali pri svojih starših. Od tretjega leta dalje je moral otrok k sveti maši, pred mašo so imeli verouk. Po maši so zajtrkovali v župnišču, za tem je vsak šel na svoje delo. Popoldne so otroci zopet prisostvovali verouku, in to vedno deklice in dečki posebej; zmolili so rožni venec, južinali in šli domov. V cerkvi je vsak imel svoj prostor tako fantje kot dekleta. Tudi vstopali so v cerkev vsak pri drugih vratih.

V. MISIJONARJI V PARAGVAJU

Misijonar, ki se je napotil med Gvaranijce, je moral imeti sledeče lastnosti: moral je biti kreposten, izobražen, fizično zdrav in močan, navajen premagovanj. Misijonsko delo v redukciji je bilo res naporno. Primerilo se je, vendar zelo redko, da so se misijonarji naveličali rutinskega življenja v redukcijah; domačini so jih s svojo klepetavostjo in lažnivostjo tako potrli, da so prosili za premestitev. Nikakor ne drži, kar je pravil Voltaire, da so jezuiti imeli misijone le zato, da so tja pošiljali tiste sobrate, ki v Evropi niso bili zaželeni. Prav nasprotno v misijone so odhajali le najboljši misijonarji, ki so morali vsaj malo poznati indijansko psiho, in znati gvaranijski jezik. Morali so nadzorovati domačine pri njihovem delu, kajti Gvaranijci so bili dokaj neodgovorni in so neprestano potrebovali spodbude.

Domačini so misijonarja vzljubili; imenovali so ga »sveti oče«; zanje je bil res pravi oče. Celo če je bil kaznovan, je Indijanec misijonarju poljubil roko in rekel: »Bog ti povrne oče, ker si mi dal

spoznanje«. Marsikdo, na primer Lugones, se je ob tem pohujševal, vendar brez potrebe, kajti v vsem tem ravnanju ni bilo nič ponižujočega temveč le spodbuda.

Precejšnjo popestritev je pomenilo za življenje redukcij dejstvo, da so bili misijonarji različnega porekla. Že prvi trije paragvajski misijonarji so bili Španec Saloni, Anglež Fields in Portugalec Ortega. Španska krona ni bila nikdar navdušena nad misijonarji, ki niso bili španskega izvora. Nikakor pa ni dovoljevala, da bi v redukcijah delovali Portugalci. Leta 1650 je bilo naročeno naj se vsi misijonarji, ki niso španskega rodu, vrnejo v svoje dežele. Leta 1672 je španski kralj dovolil, da sme biti v vsaki skupini misijonarjev četrtnina nešpanskih, leta 1707 pa je kralj Filip V. dopustil dve tretjini tujcev, ki pa niso smeli biti Angleži ali Portugalci.

Poleg Špancev je bilo med jezuitskimi misijonarji tudi precej Francozov, Nemcev, Italijanov, Avstrijcev, nekaj Angležev, Švedov, Dancev, Švicarjev, Grkov, Madžarov, Poljakov in Slovencev. Misijonarji so bili po večini odlični možje, tako na primer Montoya, Masseta in še drugi; nekaj jih je bilo celo mučencev. Zavzemali so se za Indijance in njihove pravice, izgorevali so v vdanosti Kristusovemu evangeliju ter vneto oznanjali božjo besedo.

Koliko je bilo misijonarjev? Leta 1608 jih je bilo 48, leta 1616 - 116, leta 1717 - 269 in leta 1767 - 457.

Provincial v Córdobi je moral vsaj enkrat letno obiskati vse jezuitske hiše in njihove člane. O tem je moral poročati generalu v Rim. Vsakih šest let so se v Ameriki sestali lokalni superiorji na tako imenovanih provincialnih kongregacijah, kjer so izvolili dva prokuratorja, ki sta odpotovala v Evropo ter posredovala prošnje tega zbora generalu in španskemu kralju. Poskrbela sta tudi za nove misijonarje, ki naj bi prišli v Ameriko.

VI. PRAVNA ORGANIZACIJA

a) Podrejenost redukcij civilni in cerkveni oblasti

Pombal označuje redukcije kot republiko; prav tako tudi Garray leta 1863; bivši jezuit Bernard Ibáñez de Echeverria jih imenuje kraljestvo; Lugones pa celo trdi, da so bili imperij. Danes je za gvaranijske redukcije zelo v rabi ime država; tako jih leta 1883 imenuje Gothein, leta 1928 Juan Sebastián Geer in leta 1934 Otto Quelle.

So bile redukcije res samostojen fevd ali republika, povsem neodvisna od Španije ali je bilo prav obratno?

Da so bile redukcije odvisne od kralja, nedvomno, saj so od leta 1610 do 1767 španski kralji izdali več kot trideset odlokov, ki so se

nanašali na organizacijo in razvoj redukcij. Znane so tudi peticije jezuitskih prokuratorjev španskim kraljem, v katerih so prosili za olajšavo pri obveznostih, ki so jih imele redukcije do španske krone.

Da so guvernerji Paragvaja in Buenos Airesa imeli jurisdikcijo nad redukcijami dokazuje spor, ki je nastal ob razdelitvi redukcij med dve civilni provinci Paragvaj in Río del Plata.

Jezuiti so vzgajali Indijance v strogi pokorščini guvernerju kot kraljevemu namestniku, kar izpričuje več dokumentov in tudi zelo slovesen sprejem, ki so ga v redukcijah prirejali guvernerju.

Cabildo, ki je deloval v redukciji, je moral biti potrjen od guvernerja. Višji sodniki so se morali osebno predstaviti guvernerju, in so bili njegovi namestniki. Mnogokrat so morali Indijanci sodelovati s španskimi legijami v boju proti Portugalcem. Ko so jezuiti hoteli ustanoviti tiskarno, so morali dobiti kraljevo privolitev. Da ne govorimo o kraljevem davku, ki je bil naložen Indijancem. V redukcijah je veljal kraljevi zakonik, tudi za Indijance. Izvzeti pa so bili prebivalci redukcij od službe v »encomiendah«; ta privilegij je bil odobren leta 1633 ter potrjen leta 1647.

V cerkvenem oziru so bile redukcije podrejene škofom. To dokazujejo številni obiski škofov. Nekoč je Montoya poslal osemdeset Indijancev v tisoč kilometrov oddaljeni Buenos Airesu, da so spremljali škofa na njegovem potovanju v redukcije. Od trideset redukcij, jih je dvajset spadalo pod jurisdikcijo škofa v Buenos Airesu, deset pa pod paragvajskega škofa.

b) Policija in sodstvo v misijonu

Vsaka redukcija se je delila na šest do osem območij, katerim so predsedovali člani Cabilda, ki so bili odgovorni misijonarju in so mu poročali običajno po nedeljski maši. Vsako območje je obsegalo pet poglavarstev; poglavar je bil odgovoren predsedniku svojega območja.

Policijsko nadzorstvo so izvrševali nočni čuvaji, ki so delali v treh izmenah: od 21. do 24., od 24. do 3. in od 3. do 6.

Kazni so nalagali glavni sodniki in župani, vedno pod nadzorstvom misijonarja, ki je preprečeval zlorabe.

Večje prekrške so po navadi kaznovali z bičanjem od pasu navzdol. Število udarcev je bilo odvisno od velikosti prekrška; najhujša kazen je bila osemdeset do 130 udarcev in zapor do deset let. Smrtna kazen ni bila uvedena, ker so Indijance šteli za nedoletne. Od trideset do šestdeset udarcev je bilo določenih za javna nečistovanja,

nekaj manj pa za čaranje in pijančevanje. Kaznovanje je bilo javno sredi trga, da so se preprečile morebitne zlorabe župana ali sodnika.

Gotovo Elías Garay pretirava, ko opisuje zlorabo misijonarjev ob pretepanju žrtev; pravi namreč, da so misijonarji slačili moške in ženske, da je zaradi udarcev marsikatera splavila ali celo umrla. Nadalje pravi: bič je moral biti krvav; da bi Indijanci bolj trpeli, so jim po ramah vlivali vročo smolo. Morda je res, da se je kakšen misijonar prenaglil, toda takih zlorab ni zagrešil.

Tako Cardiel, kot Permas, Escandón in Muriel trdijo, da so Indijanci z radostjo sprejemali kazni, ker so vedeli, da jih misijonarji kaznujejo iz ljubezni.

c) Vojaška služba in pomoč španski kroni

Zaradi neustrezne oborožitve Indijancev, jih je bilo v letih 1614-1638, odpeljanih v sužnost tristo tisoč. Leta 1638 je Montoya dosegel, da je kralj Filip IV., dovolil Indijancem nositi strelno orožje. Zaradi mnogih natolcevanj proti jezuitom, je kraljevi odlok iz leta 1661 določil, naj misijonarji vrnejo Špancem vse orožje, kar ga imajo. Toda leta 1668 je guverner Rege Corbalán dovolil Indijancem nošnjo strelnega orožja. Ta privilegij so imeli do leta 1768. Vsak Indijanec, ki se spolnil šesto leto, se je moral udeleževati orožnih vaj. Nekateri redukcije so bile prave vojaške utrdbe.

Misijonski Indijanci so bili branik španskih mej proti Portugalcem v vsej Južni Ameriki. V začetku XVIII. stoletja je bilo v Buenos Airesu samo 4.000 prebivalcev, ki so se komaj otepali indijanskih napadov, kaj šele, da bi se ustavljali portugalskim navalom na špansko ozemlje. Mesta kot so Asunción, Corrientes in Santa Fe so dolgovala svoj obstoj misijonskim Indijancem.

Leta 1644 se je paragvajski guverner Hinestorosa poslužil 600 misijonskih Indijancev, da je zadušil upor, ki je izbruhnil v provinci. Bruno Mauricio de Zabala je k svojim akcijam v letih 1732-1733, pritegnil 7.000 misijonskih Indijancev za čas devetnajstih mesecev, leta 1734 6.000 in leta 1735 12.000, in to ne da bi imel kakršnekoli stroške z njimi. Večkrat so branili mesto Buenos Aires, tako leta 1697, ko je bilo poslanih tja 2.000 Indijancev zaradi možnega francoskega napada; leta 1702 so poslali 2.000 Indijancev proti danskemu brodovju, ki je bilo dalj časa zasidrano v Coloniji. S seboj so imeli 6.000 konj, 2.000 mul in 30.000 krav za prehrano; pohod je trajal osem mesecev. Takih uslug je bilo še več.

Za vse to niso dobili nobenega plačila. Tudi zgodovinarji jih ne omenjajo; Indijance obravnavajo le kot delovno silo.

VII. GOSPODARSTVO MISIJONOV

a) Gospodarski sistem

Vsako gospodarstvo živi iz preteklih izkušenj. Prav tega niso dojeli Indijanci; v tem so bili res pravi otroci.

Živeli so le za sedanost, niso se ozirali na prihodnost. Skoraj vedno so jih trgovci ogoljufali, dajali so jim nepomembne predmete v zameno za velike dragocenosti. Po ukinitvi Jezusove družbe je Bucareli dal Indijancem proste roke v trgovanju; takoj je moral to privolitev preklicati, kajti Španci so pripravili Indijance malone na beraško palico, tako so jih odirali.

Med redukcijami je bilo trgovanje zelo živahno; trgovina je bila izrazito menjalna, kajti v redukcijah denar ni bil v obtoku. Zanimiva je trgovina s Španci. Posebno dejavne so bile pri tem redukcije: La Cruz, Santo Tomé, Yapeyú in vse paragvajске, kajti mimo njih so vodila glavna trgovska pota. V španskih mestih so te redukcije imeli svoje prokuratorje, ki naj bi pospeševali trgovske posle. Poleg mate čaja (yerba mate) so prodajali največ sladkor, tobak, usnjene izdelke, les, platno in umetnine.

Obdelovalna zemlja se je delila v tako imenovano »Gospodovo posestvo« (= tupambae) in v privatno last poedinih Indijancev (a-bambae). Dohodki od Gospodove zemlje so bili namenjeni za vzdrževanje misijonarja, cerkve in šole.

Vsak Indijance si je izbral delo ustrezno njegovim nagnjenjem, kajti v redukciji je bilo nad sto različnih opravil.

Veliki razvoj je doživela živinoreja. Sprva je imela vsaka redukcija le hleve, sčasoma so uredili ogromne farme; kot na primer »Vaquería del Mar« in »Vaquería de los Pinares«, obe so uničili paulisti. Za 100.000 Indijancev so vsak dan zaklali 5.000 krav, torej je bilo meso glavna prehrana Indijancev; poljski pridelki so bili dokaj negotovi, ker so jih mnogokrat uničile kobilice.

Gospodarstvo v redukcijah je bilo avtarktično, in ni stremelo za dobičkom. Jezuiti so z njim zasledovali verske cilje.

b) Yerba mate

Redukcije živine niso izvažale, čeprav so jo imeli v izobilju, ker jo je bilo dovolj povsod. Glavno izvozno blago in s tem tudi največji vir dohodkov je bil mate. Z mate-čajem so skušali jezuiti med Indijanci izpodriniti alkohol, ki je povzročal veliko zla. Prizadevali so se, da bi navadili na to pijačo že otroke, kar ni šlo brez težav, kajti misijonarji so v začetku zelo nasprotovali mateju; smatrali so ga za mamilo.

Najboljša kvaliteta mateja je uspevala na področju Naracayú, ki je bilo od redukcijah oddaljeno petsto kilometrov. Tja so hodili ponj Indijanci in se mudili tam po kar nekaj dni. Yerbo mate so gojili tudi Španci; pridelovali so jo sužnji, s katerimi so zelo okrutno ravnali; dajali so jim premalo hrane in jim nalagali pretežka bremena tako, da jih je mnogo pomrlo. Misijonski Indijanci, ki so bili neprimerno manj obremenjeni, so dosegli enake uspehe. Od začetka XVIII. stoletja dalje so imele redukcije svoje lastne plantaže, kjer so pridelovale enako kakovosten mate, kot v Maracayú. Misijonski Indijanci so pridelali toliko, da so uspešno tekmovali s Španci, zlasti ker je bil njihov pridelek cenejši.

Redukcijam je dal španski kralj pravico, da prodajo v mestih Buenos Aires in Santa Fe 132 ton yerba mate. S to količino so lahko poravnali kraljevi davek, ki so ga bili dolžni plačevati kot neposredni kraljevi podložniki. Po odloku iz leta 1661 je bil vsak Indijanec od 14. do 50. leta starosti dolžan prispevati v kraljevo blagajno.

c) Bogastvo misijonov

Nekateri starejši pisci kot na primer Barúa in Anglés, v novejši dobi pa Blas Garay in Leopoldo Lugones trdijo, da so jezuiti zelo bogateli na račun Indijancev. Blas Garay zatrjuje, da so znašali letni dohodki misijonarjev 1.000.000 pesov, za vzdrževanje redukcij pa so porabili le 200.000 pesov; presežek naj bi pošiljali v Rim za vzdrževanje družbe in njenega prestiža v Evropi.

Na prvi pogled se je res zdelo, da so redukcije bogatele; ta vtis je vzbujala bogato okrašena cerkev, urejenost naselja z njegovimi obsežnimi skladišči in velikimi čredami živine. Dejansko pa v redukcijah ni bilo pretiranega bogastva, pa tudi ne pomanjkanja. Ljudje so živeli skromno a zadovoljni, oblečeni so bili in siti.

Letni dohodek od trgovine je v vseh redukcijah skupno znašal 100.000 pesov; vsaka redukcija je bila pri tem dohodku udeležena z 2000 pesi; prav toliko je znašal kraljevi davek. Res je, da bi lahko vsaka redukcija prodala 100.000 kosov usnja na leto, vse skupaj torej 3.000.000 kosov. Ker se je v Buenos Airesu komad prodajal po tri pese, bi mogle redukcije iztržiti 9.000.000 pesov samo s prodajo usnja. Toda v Buenos Airesu je bil trg s tem blagom prenasičen: redukcijam je uspelo prodati kvečjemu 3.000 kosov letno.

Misijonarjem je bilo pod smrtnim grehom prepovedano pošiljati denar v Evropo. Edino leta 1735 je oče Turbini dovolil, da se ustanovi v Evropi poseben sklad v znesku 60.000 pesov za potrebne stroške novih misijonarjev. Ti stroški so za enega misijonarja znašali toliko kot je bilo vrednih 150 glav živine. Ker so pošiljali v

redukcije tudi po 44 misijonarjev hkrati, so bili izdatki za njihovo potovanje izredni. Velikokrat so morali jezuitski kolegiji finančno podpreti redukcije.

S premoženjem Indijancev ni smel razpolagati niti general družbe. Denarna pomoč redukcij za postavitev oltarja in ureditev groba sv. Ignacija v Rimu leta 1698 je bila izjema.

Povsem neresnične so govorice, da so bila v redukcijah velika nahajališča zlata in srebra. Raznašali so jih španski trgovci, ki so jezuite sovražili. Tako cerkvene kot svetne oblasti so lažem nasedale. Asuncionski škof don Bernardino de Cárdenas je tožil jezuite Avdienciji v Charcasu. Guverner Don Jacinto de Láriz (1645-1653) je osebno preiskal vse redukcije, pa zlata ni odkril. Prav tako brezuspešno je bilo pregledovanje redukcij, ki ga je nekaj let pozneje povzel drug guverner. Celó še leta 1953 je Anglež George Veritas trdil, da je pod zidovi redukcije San Ignacio 3.200 kg. zlata in srebra. Sodobne geološke raziskave so nespodbitno dokazale, da na tem področju nikoli ni bilo zlatih in srebrnih nahajališč.

VIII. VZGOJA V MISIJONIH: Umetnost in znanost

a) Vzgoja z delom

Jezuiti so odvadili Indijance: pijančevanja, izkoreninili so poligamijo, in zatrli v precejšnji meri delomrznost, ki je tako značilna za Gvaranijce. Indijanec nikakor ni mogel doumeti, zakaj naj bi delal; predvsem mu je manjkalo vztrajnosti. Seveda pa so obstajale izjeme, ki potrjujejo pravilo. Oče Sepp pripoveduje: »Skoraj neverjetno se zdi, pa je res; tu v San Miguelu živi Indijanec z imenom Ignacio Paicá; je nadarjen muzik, zna izdelovati glasbila kot so na pr. rog, klarinet, tromba; na vse zna igrati, poleg tega je spreten kovač, bruslač, livar in strugar. Je moj zvesti organist. Paicá ni edini take vrste. V vsaki redukciji lahko najdemo enega ali več takih«.

Oče José Peramás pravi o Indijancih: »Zelo so spretni: rezljajo na tisoče zanimivih predmetov iz lesa in kosti. Zelo dobro posnemajo barve in gobeline. Najbolj jim gre od rok prepisovanje tiskanih knjig. Sicer pa kar naredi Španec brez naglice v eni uri, dela Indijanec tri ure«.

V redukcijah je od pet tisoč ljudi delalo komaj tri tisoče. Dela je bilo veliko in to raznovrstnega; samo pri živini jih je bilo zaposlenih dvesto. Po sto ljudi je vsak dan odganjalo papagaje, ki so bila velika nadloga za polja. Veliko jih je bilo zaposlenih na obsežnih nasadih yerbe mate, ki so šteli tudi sto tisoč dreves. Oskrbovati je

bilo treba velike sadovnjake, graditi ali obnavljati poslopja, pločnike, ulice. Nekaj jih je delalo v klavnici, kjer so vsak dan delili meso in kruh. Zopet drugi so se ukvarjali s kovaštvom, mizarstvom, strugarstvom, kiparstvom, slikanjem, šivanjem pod vodstvom bratov-strokovnjakov, ki so prišli iz Evrope.

Vsaka delavnica je imela svojega predstojnika, ki se je imenoval *alcalde* (sodnik). Le-ta je imel seznam vseh podrejenih delavcev. Bil je odgovoren za potek dela, skrbeti je moral za material in za razdelitev dela.

Kot nam je znano so redukcije prodajale predvsem mate, manj pa usnje, bombaž, glasbila, kiparske in slikarske izdelke. Tovrstni izdelki so se kopičili v redukcijah, kar je pri misijonarjih vzbujalo bojazen, da se ne bi razpaslo razkošje. Vendar je bilo treba ljudi zaposliti, ker bi bilo brezdelje še hujše zlo kot razkošje. Marsikdaj so Indijanci opravljali povsem nepotrebno delo, da le niso lenarili. Vsak Indijanec je bil tri dni v tednu dolžan delati za skupnost, tri dni pa na svojem posestvu.

Delovni dan se je pričel z mašo, ki je bila obvezna le za otroke, vendar pa so radi prihajali tudi odrasli, ki so z vnemo prepevali nabožne pesmi. Po maši so zajtrkovali, ob devetih pa pričeli z delom. Ob dvanajstih je bilo kosilo, sledil je počitek, nato zopet delo do večera. Delovni dan je trajal od šest do sedem ur.

b) Osnovnošolska izobrazba in španski jezik

Španski kralji so določili, da morajo biti Indijanci deležni vero-uka, naučijo pa naj se tudi branja in pisanja. Tovrstne šole so cvetele prav v gvaranijskih redukcijah, zlasti v razdobju od leta 1610 do 1767, pa tudi pozneje.

Že leta 1613 nam oče Diego de Torres sporoča, da so za ministrante izbirali dečke, ki so znali brati in pisati. Oče Lorenzana piše, da so bili leta 1621 v dveh redukcijah na področju Gvayre šole s štiristo učenci.

Redukcija San Igancio Miní je imela leta 1617 štiristo petdeset šolarjev, Santo Tomé pa leta 1652 - 900; če upoštevamo, da je ta redukcija štela samo tisoč štiristo družin, je bilo število učencev dokaj veliko.

Cardiel nam poroča: »V šolah se otroci učijo brati v domačem, španskem in latinskem jeziku; učijo se tudi pisati in to ležečo pisavo ter tiskane črke; poučuje se glasba, ples in računstvo.«

V šolo so sprejemali otroke v starosti od pet do dvanajst let. Deklice in dečki so bili v razredih ločeni. V navadi so bili tudi domači učitelji.

Blas Garay zatrjuje: »Vsaka redukcija je imela šole, v katero so hodili le izbranci«. Zgodaj navedeni podatki dokazujejo, da Garayeva trditev ne drži. Drugi nasprotnik jezuitov dr. Alberto Rojas trdi: »Te šole so vzgajale k lakajstvu. Jezuiti niso civilizirali, temveč ustvarjali nek avtomatizem. Povsem drugače pa prikazuje te šole misijonar iz argentinske province Misiones, Anton Monzón, ki meni, da so bile najbolj uspešne tiste šole, ki so jih vodili jezuiti v redukcijah od leta 1610 do 1768. Isti misijonar nam poroča, da so te šole po letu 1768, ko so bili jezuiti izgnani, propadale, ker učitelji niso poznali miselnosti Indijancev in niso bili vešči njihovega jezika. Po letu 1768, so učitelji začeli zapuščati misijonske kraje, ker niso redno prejeli plač. Velika napaka je bila, da šolske oblasti niso zaupale učiteljem-domačinom, ki so jih vzgojili jezuiti. Vse preveč je raslo število uslužbencev. Na mestu enega ali dveh nekdanjih misijonarjev, se je trlo dvajset do petdeset nameščencev. Izjema v usodi, ki je doletela misijonske šole po letu 1768, je bila šola v Yapeyúju. Tu so poleg osnovne ustanovili tudi srednjo šolo in uvedli visokošolske tečaje.

Odredba kralja Filipa II. z dne 7. julija 1596, naroča, naj misijonarji pri poučevanju španščine postopajo z domačini prizanesljivo, učenje tega jezika naj bo prostovoljno, pač pa morajo vsi misijonarji obvladati jezik domačinov zaradi oznanjanja božje besede. Tudi nasledniki kralja Filipa so zavzemali enako stališče, kar dokazuje, da so španski vladarji upoštevali in cenili Indijance. Kraljevi koncil v Mehiki in Perúju, sinode v misijonskih področjih na primer v Asunciónu, niso zahtevale od Indijancev znanja španščine, pač pa so poudarile, da morajo misijonarji obvladati indijanska narečja. V tem duhu je IV. Limski koncil izdal katekizem v jeziku Quichua in Aymará. Posnemali so ga mehiški koncili. Na sinodi v Asunciónu so naročili, naj frančiškan Luis Bolaños sestavi kratek katekizem v gvaranijščini; oče Ruiz Montoya pa je izdal še popolnejšega.

Dne 22. junija 1726 je general jezuitov naročil paragvajskemu provincialu, naj ne posveča za duhovnike bogoslovce, ki ne obvladajo domačega jezika.

Jezuiti so v redukcijah učili španski jezik, ki so ga nekateri Indijanci dobro obvladali, ni pa bil obvezen občevalni jezik. Seveda ne manjka ljudi, ki trdijo, da so jezuiti s tem, da niso uveljavljali španskega jezika, prelamljali kraljeve ukaze. Navajamo pismo škofa v Asunciónu Joséja Cayetana Paravicia španskemu kralju: »Sporočam, da tu rojeni Španci prav tako, kot črnci in mulati govorijo edino le gvaranijščino; jezuiti se trudijo, da bi (otroke, ki se šolajo v Asunciónu) naučili španski jezik, kot to naroča Vaše veličastvo, da pa je to za Indijance bolj pokora kot pa korist«. Če je v Asunciónu,

ki je bil špansko mesto prevladovala gvaranijščina, je pa še bolj v redukcijah. Domačini so se vedno upirali španskemu jeziku. Velike težave je povzročil misijonarjem ukaz kralja Filipa V. iz leta 1743, da se mora španščina brez izjeme poučevati v vseh redukcijah.

Povsem neutemeljena je torej Garayeva trditev, da jezuiti Indijancev niso hoteli naučiti španščine, da bi jim onemogočili stik s Španci, saj so le-ti dobro obvladali gvaranijščino in so velikokrat Indijancem, če so jih ti ogovorili po špansko, odgovarjali v njihovem jeziku. Že po izgonu jezuitov, je bila s kraljevim ukazom z dne 28. januarja 1778 španščina uvedena kot obvezen učni jezik v vse šole.

c) Glasba in petje

Charlevoix je zapisal, da imajo Gvaranijci izvrsten posluš in izreden smisel za harmonijo. Pojo kot ptice. Misijonar Antonio Sepp, ki je bil zaslužen pospeševalec misijonske glasbe, pravi, da je onemel od osuplosti, spričo izjemne nadarjenosti Indijancev za glasbo.

Že leta 1609, ko je bila ustanovljena prva redukcija, je oče Diego de Torres zahteval od ustanoviteljev, naj otroke poučujejo v krščanski veri, branju in petju. Vzgoje naj tudi nekaj učiteljev.

Že leta 1640, komaj trideset let po ustanovitvi redukcij, so bili izvežbani odlični zbori, ki bi se mogli po zatrjevanju sodobnikov meriti z zbori v španskih stolnicah.

Prvi omembe vreden glasbenik, ki je deloval med Gvaranijci, je bil Belgijec, oče Jean Vaisseau ali Vaseo, kot so ga preimenovali Španci. Nastopal je v gledališču Alberta Avstrijskega in Izabele Klare Evgenije ter je bil dirigent v kapeli kralja Karla Velikega. Njegova prva postojanka je bila Loreto, kjer je zelo povzdignil petje. Njemu gre hvala za prve glasbene šole v Paragvaju. Sepp pravi o njem, da je prvi uvedel homofonsko muziko na območje Río de la Plata.

Drugi pobudnik glasbe na tem področju je bil brat Louis Berger, ki je priplul v Buenos Aires skupaj z Vaisseaujem. Deloval je v San Ignacio Guazú, kjer se je odlikoval kot slikar in kot glasbenik. Njegov sloves je segel prav do Chila; odzval se je povabilu, se preselil tja in tam tudi umrl.

Največji glasbenik med Gvaranijci je bil v prvih desetletjih XVIII. stoletja je bil Tirolec Anton Sepp. Mnogo Indijancev je poučil v glasbeni umetnosti, v njihovem jeziku je zložil več cerkvenih skladb, kar je spodbudilo domačine k večji gorečnosti za krščansko vero. Edmund Verniche pravi o Seppu: da je obvladal flavto, rog, klavir, klarinet in trombo. Veliko zaslug je imel Sepp za ustanovitev glasbene šole in delavnice glasbil v Yapeyúju, ki je bila, takrat najboljša

v Ríu de la Plata. Tu so izdelovali harmonije, harfe, violine, trombe roge, chirimias in še druga glasbila. Chirimias je pihalni inštrument iz lesa; ima obliko klarineta, dolg je kakih 70 cm, ima deset lukenj z trstnim jezičkom. Na ta inštrumente so igrali v stari Španiji, morda je arabskega izvora. Calderón de la Barca ga omenja: »Tocan chirimias y los juglares del rey Juan I. las usaban«.

Druge redukcije v glasbenem življenju niso dosti zaostajale. Konec XVII. stoletja je imela vsaka redukcija svoj pevski zbor in godalni orkester. Leta 1747 je zapisal Cardiel, da ima vsaka cerkev trideset do štirideset glasbenikov, in da se že osemletni otroci ukvarjajo z glasbo.

Cerkveno petje je bilo čudovito. Peli so na začetku maše, med berili so zapeli špansko, italijansko ali pa portugalsko skladbo, po povzdigovanju pa španski motet. Za tem je do konca maše sledilo še nekaj pesmi.

Nekateri Indijanci so s svojo nadarjenostjo in znanjem na področju glasbe zelo zasloveli, tako na primer Cristóbal Pirioby iz San Carlosa.

č) Ples in drama

Poleg petja so gojili tudi ples in dramsko igro, ki sta bili močno povezani med seboj. Dočim je bilo petje nekaj vsakodnevnega, so plesali in uprizarjali drame le ob nedeljah in slovesnih praznikih. Na tem področju se je odlikoval francoski jezuit Louis Berger.

O tej zvrsti umetnosti je zelo veliko poročil, iz katerih je razvidno, da je bila garderoba nastopajočih zelo bogata. Prva znana uprizoritev je iz leta 1596, ko še ni bilo redukcij. Že leta 1640 pa so izpričane gledališke igre v vseh redukcijah.

d) Slikarstvo in kiparstvo

V obeh upodabljavajočih umetnostih se prepletajo vplivi raznih evropskih šol, precej pa je bilo tudi originalnega. Dejavnost na tem področju je bila več kot bujna. Cerkev San Igancio Guazú je krasilo kar 1.400 slik. O cerkvi v Santa Rosa nam ve povedati De Mousy: »Njen kor je od vrha do tal pokrit z lesenimi kipci svetnikov, kupola je okrašena z rdečimi in zlato pobarvanimi rezbarijami, ladijski strop sloni na dvanajstih stebrih, ki imajo podobo dvanajstih apostolov. Spovednice so umetniško izrezljane. V zakristiji sta prečudovit oltar, obložen s štirimi kipci, ter velika prav tako bogato okrašena omara«.

Najuglednejši slikarji so bili Peruanec Bernardo Rodríguez ter Belgica Louis Berger in Louis de la Croix. Rodríguez je poslikal stranski ladji stolnice v Quito. Berger je zaslužen zaradi vneme, s katero je svoje znanje posredoval domačinom. De la Croix, ki je prišel v Buenos Aires leta 1640 je deloval tudi v Santa Fe, v Córdoba in v redukcijah. Zgradil je drugo cerkev v Loreto in jo okrasil s svojimi slikami na platnu. Nobena od umetnin, ki so ustvarili navedeni slikarji, se ni ohranila.

V obdobju od leta 1610 do 1767 je bilo ustvarjenih na tisoče platen in tudi nekaj fresk; ena se je ohranila na mestu bivše redukcije Santa Rosa. Večina teh umetnin se je izgubila, to malo, kar je ohranjenega, pa je anonimno in raztreseno v stotih muzejih in privatnih zbirkah.

Kot kipar se je udeleževal Tirolec Anton Sepp. Mnogi ohranjeni kipi so prejkone iz njegove šole, ker kažejo nemški vpliv in so močno barokizirani.

Levo: glava ležečega Kristusa, shranjena v Porto Alegru. Desno: Kristus v Getsemanijskem vrtu. Obdelan v lesu, 120 cm. Shranjen v muzeju Julio de Gasihos v Porto Alegru.

Kraljevi namestnik Toledo je pisal Filipu II., da se marsikatero indijansko platno iz Quita more primerjati z evropskimi, prav to velja tudi za gvaranijske.

Za vse te kipe so značilne sočne barve in vsi so polni miline,

Jezuiti so odobraval vsako pobudo domačinov; toda španska mesta so bila do te ustvarjalnosti ravnodušna tako, da so bile prodane redke umetnine.

e) Arhitektura

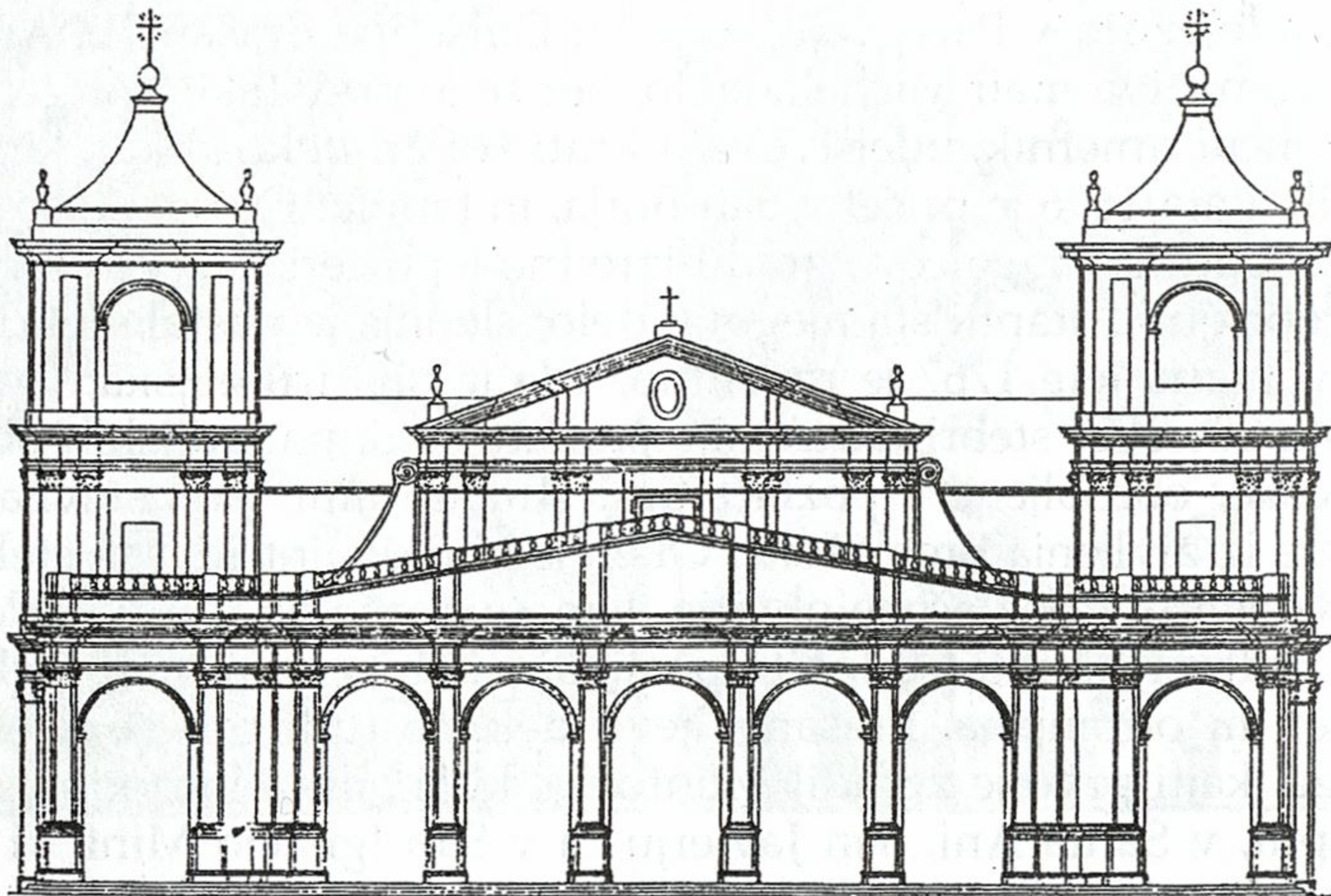
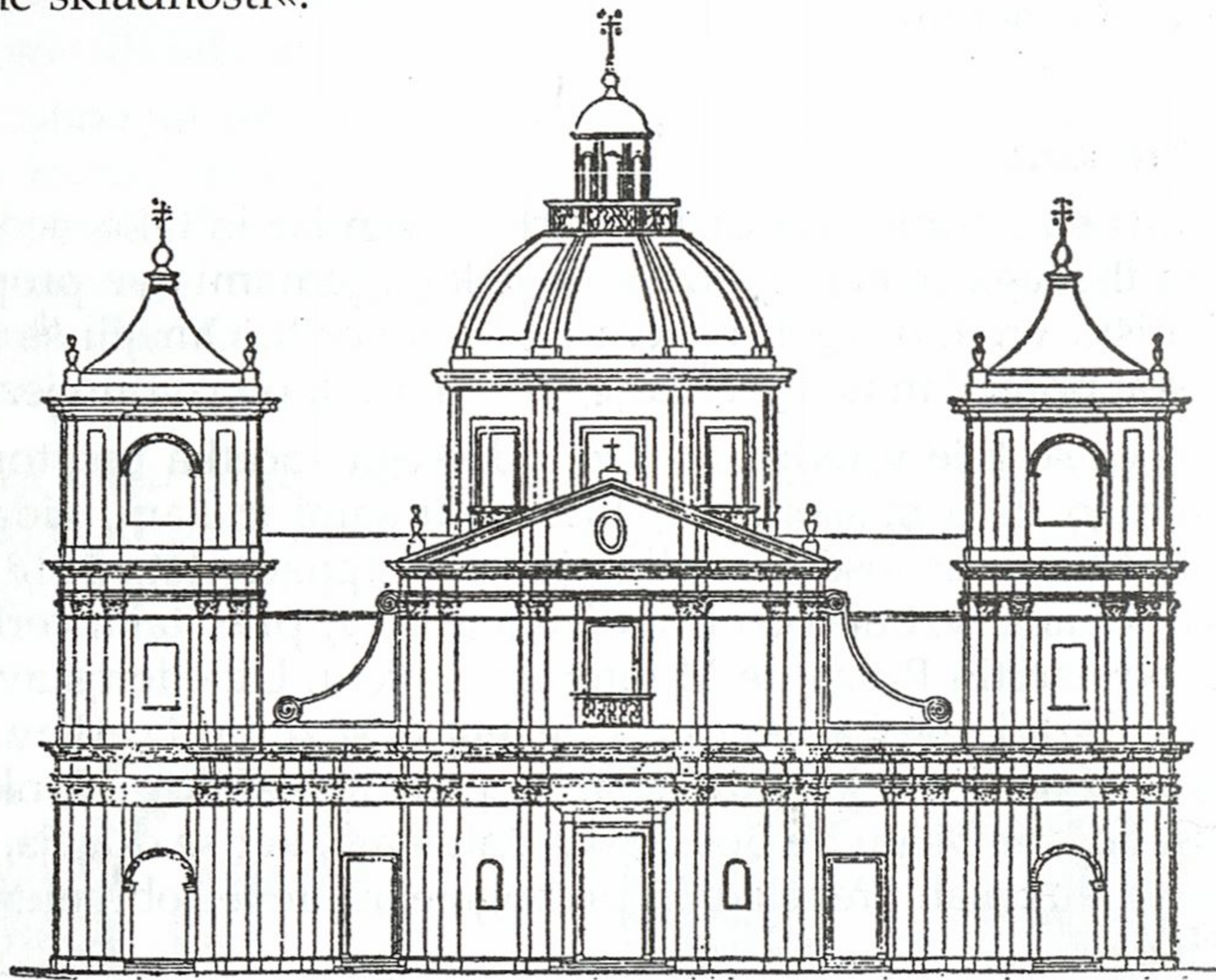
Jezuiti so zgradili veličastne cerkve, vendar iz tako neodpornega gradbenega materiala, da so z nekaj izjemami vse propadle. O umetniški vrednosti teh cerkva ne bi govorili. Omejili se bomo le na nekaj poročil in na inventarje, ki so nastali ob izgonu jezuitov.

Cerkve so bile v redukcijah že od vsega začetka prostorne in lepe. Bile so delo misijonarjev, ki so bili sami mizarji, zidarji in arhitekti. Misijonar José Cataldina je v San Ignacio leta 1618 zgradil občudovanja vzbujajočo triladijsko cerkev; prav taka cerkev je nastala po načrtih Ruiza de Montoya v Loretu. Ugleden stavbenik je bil brat Bartolomé Cardenosa, ki je leta 1634 zgradil cerkev v San Nicolasu. O njegovih konstrukcijah je general jezuitov 30. oktobra 1637 pisal očetu Diegu de Boroa: »Obžalujemo, ker se dogaja, da so cerkve v redukcijah prevelike in prebogate in preveč obremenjujejo domačine«

Leta 1690 je prispel v Río de la Plata najboljši arhitekt, kar so ga premogli jezuiti v Paragvaju, to je bil Guiseppe Brasanelli. Aurelio Poto ga naziva mali Michelangelo, ker se je prav tako kot genialni renesančni umetnik, udeleževal hkrati kot arhitekt, slikar, kipar in pesnik. Leta 1696 je prišel v San Borja, in tam leta 1705, ko so pojejnali napadi Portugalcev zgradil izredno lepo cerkev. Tudi cerkvi v Concepción in Itapui sta njegovo delo; slednja je nastala leta 1718. Iz inventarja leta 1767 je razvidno, »da je bila triladijska; ladje so ločili med seboj stebri okrašeni s štukaturami, na ladijskih obokih so freske, obrobljene s pozlačenimi štukaturami, predstavljale so prizore iz življenja Preblažene. Oken je bilo dvaintrideset; steklo je bilo vdelano v pozlačene okvirje. Umetniška je bila tudi obdelava vseh sedmerih vrat. Čudovito poslikana je bila lopa pred cerkvijo. Cerkev ni ohranjena. Brasanellijevo delo so tudi cerkve v Loreto (druga, kajti prvo je zgradil Montoya), ki je bila zelo podobna oni v Itapui, v Santa Ani, San Javierju in v San Ignacio Miní, ki je še delno ohranjena in na voljo za ogled.

Cerkev v San Miguelu je zgradil brat Giovanni Baptista Primoli, ki je sodeloval pri gradnjah cerkva v La Cruzu, Buenos Airesu

in Córdoba. O cerkvi v San Miguelu nam poroča Cardiel: »Njen stil je grško-romanski. Lopa pred cerkvijo ima pet arkad, ki se lahko vidijo na starih slikah. Imela je tri ladje in kupolo, dolga je bila 73m, široka pa 25m. Imela je pet izrezljanih oltarjev, »vsi zidovi« pravi Ambrosetti so tri metre debeli, tako da so vanje vsekane stopnice. Notranja okna so narejena iz klesanega kamna. Vse vzbuja vtis popoldne skladnosti«.

Naris pročelja, arhitekta Lucasa Mayerhoferja; cerkev San Miguel, s kupolo in brez nje, z arkadami in brez njih.

»Cerkev v Trinidad«, pripoveduje oče Oliver, »je bila največja in najlepša v misijonu. Vsa je bila iz kamna, učinkovala je harmonično in proporcionalno. Notranjost te cerkve je bila poslikana; lahko se kosa z vsako cerkvijo v Ameriki in z marsikatero v Evropi«

O gradnji cerkva poroča Cardiel: »V zimskem času se posekajo drevesa, ki jih Indijanci imenujejo »tajivos« in urunday; ta les je trši in odpornejši kot cedra v Španiji; ko se les posuši ga pripeljejo iz gozda s petindvajsetimi pari volov. Izkopljejo jame, v katere postavijo drevesna debla s koreninami in te oblijejo s smolo, da jih zavarujejo pred vlago.«

Ko je ogrodje postavljeno, ga obdajo z zidom iz trdega kamna, ki ga povežejo z malto.

Kot smo že omenili, so te cerkve le malo ohranjene; deloma so bile porušene zaradi sodelovanja redukcijskih Indijancev v tako imenovani majski revoluciji leta 1810, deloma pa jih je uničil zob časa.

Že leta 1609 je naročal oče Diego de Torres, naj se cerkve grade po okusu Indijancev.

f) Tisk v redukcijah

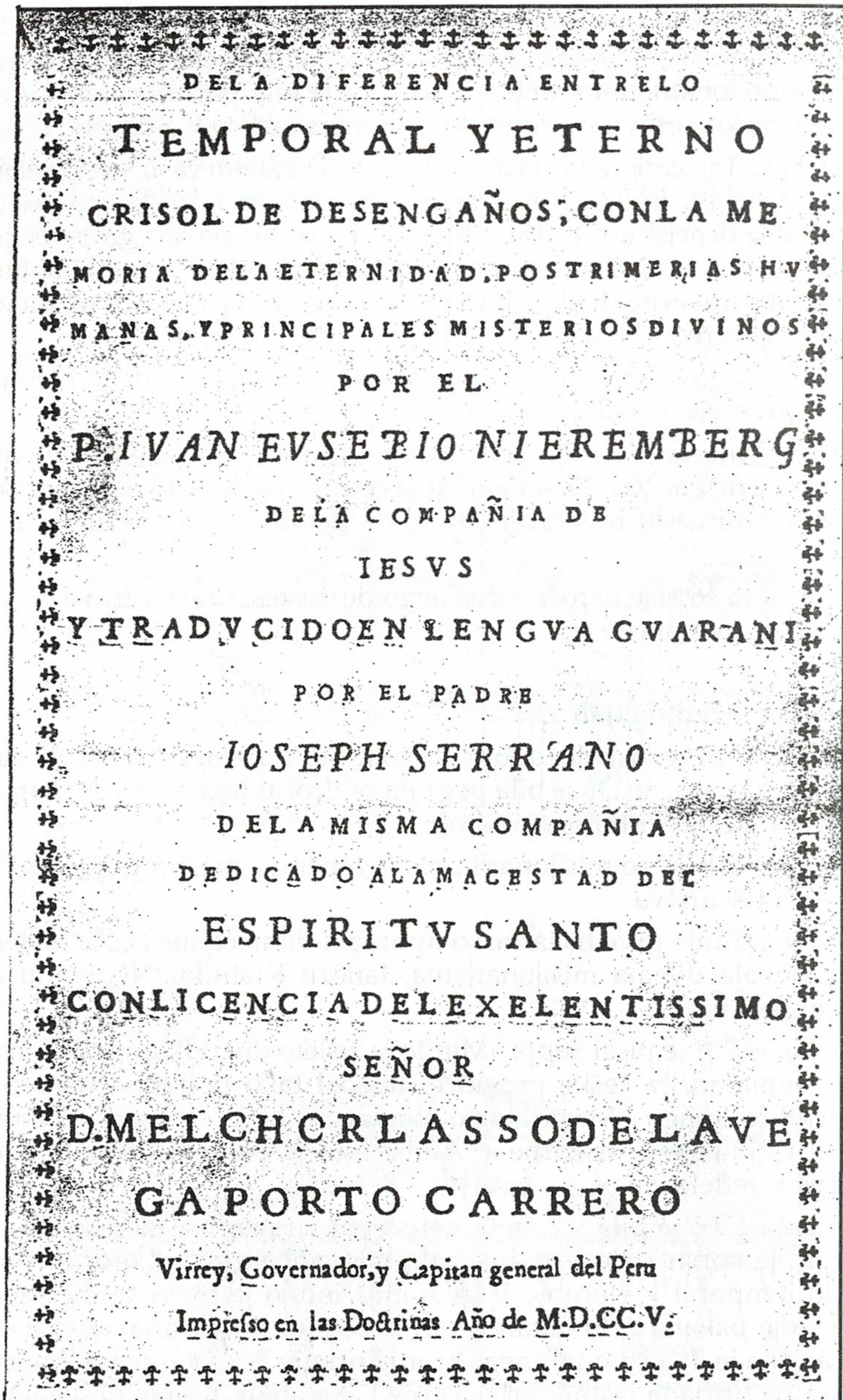
Jezuitom je uspelo dobiti dovoljenje, da smejo v redukcijah ustanoviti tiskarno. Ta je bila prva na področju tega sveta. Nekatero knjige so sestavili Indijanci sami.

Že leta 1632 so misijonarji prosili generala, naj jim pošlje brata, veččega tiskarstva.

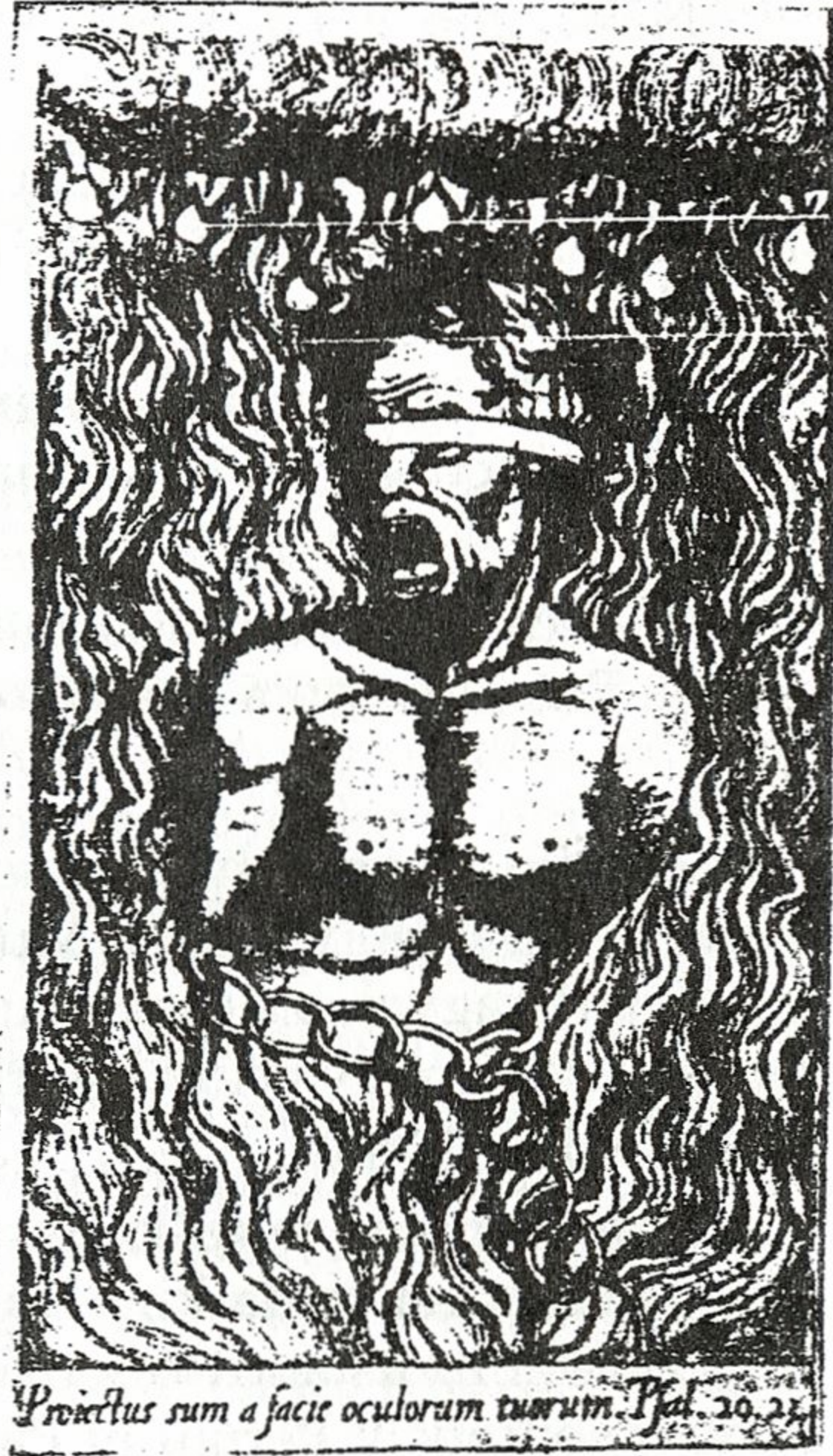
Za gradnjo prve tiskarne so uporabili domače snovi. Za to delo gre zahvala dvema misijonarjema, Janezu Krstniku Neumanu in Joséju Serranu.

Leta 1701 je pisal Sepp: »Minilo je že leto dni odkar je oče Janez K. Neumann, iz češke province, uvedel tako potrebno tiskarno; natisnil je knjigo »Martirologio Romano«, ki je sicer ne moremo meriti s knjigami, tiskarne v Amberesu, je pa zelo uporabna za branje v reflektoriju«.

Leta 1705 je bila v Loreto natisnjena druga in najlepša knjiga, kar jih je sploh izšlo v redukcijah, Nierembergova »La diferencia de lo temporal y eterno«. V gvaraniščino jo je prevedel Serrano. Knjiga je tiskana zelo natančno in je bogato ilustrirana; od nje sta ohranjena le dva izvoda; enega hrani Enrique Peña v Buenos Airesu; drugi pa pripada lastnikom tiskarne L Amateur. Knjiga obsega 438 strani. Razen papirja je ves material, ki je bil uporabljen pri izdaji te knjige domačega izvora.

Tisk Nierembergove knjige »La diferencia entre lo temporal y eterno«.
Tiskana v redukcijah 1705.

Navajamo nekaj knjig, ki so bile natisnjene v paragvajskem misijonu.

Leta 1713: P. Antonio Garriga, »Instrucción práctica para ordenar santamente la vida«. En izvod te knjige se še hrani v Santigo de Čile. Ima 120 strani.

Leta 1721: P. Laureti, »Manuale ad usum Patrum Societatis Jesu qui in Reductionibus Paraquiae versantur«. Knjiga je obsegala 266 strani.

V redukciji Santa María La Mayor je izšla leta 1722 čudovita knjiga: Patra Antonia Ruiza, »Vocabulario de la lengua Guaraní«

Zadnjo od znanih knjig so natisnili leta 1728 v San Javierju, en izvod je shranjen v British Museum. Z gotovostjo lahko trdimo, da je bilo v Paragvaju za časa jezuitov natisnjenih dvajset del. Devet od teh je ohranjenih v celoti, za tri pa je znan naslov in nekaj podatkov o njihovih avtorjih.

Zelo verjetno je izšlo nekaj knjig tudi po letu 1728, kar izpričujejo naslednji podatki; »Ko so jezuiti v Santa Fe v Bogoti leta 1749 prosili za ustanovitev tiskarne, so se sklicevali na to, da imajo njihovi sobratje v Perúju in Paragvaju svoje tiskarne. Leta 1743 poroča kraljevi vizitator Vásquez de Aguirre, da obstajajo v redukcijah slikarji, tiskarji in urarji. Leta 1747 je Cardiel pisal nekemu prijatelju v Španijo: »Celo tiskarno imajo v neki redukciji; v njej tiskajo knjige v latinskem in španskem jeziku. Če delo vodi misijonar, se morejo njihovi tiski primerjati z najboljšimi v Španiji«.

Koliko je bilo tiskarn? Do leta 1919 so mislili, da so obstajale tri in to v Loretu, San Javierju in Santa Mariji La Mayor. Toda danes je dognano, da je obstajala samo ena, ki so je selili iz kraja v kraj. Gotovo bi bilo ugodnejše, če bi vsaka od naštetih redukcij imela svojo tiskarno. Toda jezuiti so imeli dovoljenje le za eno, in so se verjetno strogo ravnali po tem, da ne bi imeli težav.

Še par besed o indijanskih pisateljih. Seveda to niso bili pisatelji v strogem pomenu besede. Niso imeli lastnega stila, izoblikovanega jezika, plodovite fantazije. Temu se ni čuditi, saj so celo med izobraženimi narodi pisatelji bili izjema. Vendar pa se je nekaj domačinov povzpelo na višjo kulturno raven tako, da so bili sposobni izraziti svoje bolj ali manj originalne misli.

Najbolj znan pisatelj domačin je bil Nicolás Yapuguay, ohranjeni sta dve njegovi knjigi, ki sta bili tiskani v redukcijah. Več je kronik, ki obravnavajo zgodovino kake redukcije ali pa opisujejo vojaške dogodke.

Poleg omenjenih so jezuiti razvili med Indijanci v Paragvaju še razne druge dejavnosti. Ukvarjali so se na primer z astronomijo. Znani zvezdoslovec, kreolec Buenaventura Suárez, doma iz Santa Fe, je že od leta 1703 sodeloval v San Cosmeju in San Damjanu. Leta 1740 je napisal znano knjigo: »Lunario de un Siglo«, ki je bila izdana leta 1748 v Lisboni, nato v Barceloni, leta 1787 v Quitu in leta 1856 v Corrientesu. V tej knjigi so natančni podatki o luninem mrku za dobo sto let. Ta knjiga je služila kot univerzitetni učbenik. Cartas Anuas iz leta 1750 nam povedo: da je imel Suárez stik z znameniti matematiki v Limi, Ingolstadt, Braziliji in Londonu. Večina inštrumentov, ki jih je uporabljal v svojem observatoriju, je izdelal sam, celo leče. Ta misijonar je izdeloval tudi harmonije, ukvarjal se je z vlivanjem zvonov in je to znanje posredoval domačinom. Obvladal je nekaj medicine, vodil je slikarje in kiparje pri njihovem ustvarjalnem delu; lotil se je celo proizvodnje čokolade.

Veliko so misijonarji storili tudi na področju medicine. Ko so začeli ustanavljati redukcije, je bilo pomanjkanje zdravnikov občuteno. Šele v XVIII. stoletju je njihovo število naraslo. Borili so se proti koleri in kozam, ki jih pred prihodom Špancev v Ameriki niso poznali. Najuglednejši zdravnik je bil gotovo brat Pedro Montenegro, ki je leta 1775, ob zavzetju kolonije Sacramento, reševal ranjence. Napisal je več knjig o medicini.

Ne smemo pozabiti na organizacijo »Nuestra Señora«, ki je skrbelo za bolnike v redukcijah. Nič ni bilo govora o higieni, o vzdrževanju snage v vasi, o posebnem sistemu kanalizacije. V podrobnosti se tu ne kaže spuščati, želimo le opozoriti na humano dejavnost, ki so jo razvijali jezuiti v Paragvaju.

IX. ZATON REDUKCIJ

a) Prvi poskusi uničenja redukcij v letih 1610-1750

Redukcije so bile mnogim v napoto iz več razlogov. Že v letih 1610-1632 so jih napadali Portugalci, ker so se hoteli polastiti tega ozemlja.

Leta 1640 je izbruhnil spor med jezuiti in škofom v Asunciónu Bernardinom de Cárdenasom, ki se je samovoljno proglasil tudi za guvernerja. Jezuiti so Cárdenasu očitali, da je njegova škofovska oblast nezakonita, ker ga papež ni potrdil. Cárdenas je obtožil jezuite, da kopičijo v redukcijah zlato in vzdržujejo vojsko le za obrambo svojih zakladov in ne zaradi portugalskih napadov. Ukazal je zapleniti jezuitsko hišo v Asunciónu, vse člane te hiše pa je zaprl. Raztrosil je lažne govorice, da jezuiti ne obvladajo gvaranijščine in

da širijo med Indijanci heretične nauke. Jezuitom je s tem povzročil več preiskav, ki pa so dognale, da so vse Cárdenasove obtožbe popolno obrekovanje. Jezuiti so bolj kot kdorkoli drug obvladali gvaranijski jezik; pri katehezi so uporabljali učbenik frančiškana Bolañoso, ki je bil uradno odobren za vso latinsko Ameriko.

Novi spori so nastali leta 1654 zaradi kraljevega odloka o škofovi jurisdikciji nad redukcijami. Po tem odloku je vsak misijonar župnik in kot tak podrejen škofu. Po posredovanju Filipa II. je papež Pij V. z odlokom »Exponi nobis« z dne 24. marca 1567 izvzel jezuite v misijonskih deželah izpod oblasti škofov. Oba odloka sta si torej nasprotovala. Ker so se jezuiti sklicevali na papežev odlok, so jim Španci zagrozili z izgonom, če ne bodo sprejeli novega kraljevega odloka.

Po letu 1721 si je v Paragvaju sledilo več notranjih sporov. Prvega je vodil Antequerra. Pri zadušitvi upora je sodelovalo dva tisoč misijonskih Indijancev. Antequerra je iz maščevanja opustošil redukcije San Ignacio Guazú, Santiago, Nuestra Señora de la Fe in Santa Rosa. Poraženemu Antequerri je sledil kot guverner Martín de Barúa, ki pa je bil prav tako revolucionarno razpoložen kot njegov predhodnik. Redukcij si sicer ni upal napasti, zaplenil pa je hišo jezuitov v Asunciónu. Po umoru zakonitega asuncionskega guvernerja Manuela de Ruiloba so revolucionarji izvolili za guvernerja škofa Juana de Arreguija in zahtevali od njega naj izžene jezuite iz redukcij. Res je Arregui to zahtevo sporočil jezuitskemu provincialu. Nemiri so trajali štirinajst let in porušili nekdanje mirno sožitje v paragvajskih redukcijah. Končno je Mauricio de Zavala s pomočjo deset tisoč Indijancev zatrl to uporniško gibanje.

Zaradi obtožb, da jezuiti prikrivajo točno število prebivalcev v redukcijah, ker hočejo na ta način zmanjšati svoje davčne obveznosti, je leta 1715 prišel v redukcije poseben sodnik iz Španije z nalogo, da uvede v redukcijah španske upravnike. Do tega ni prišlo, ker so preiskave dognale, da so vse obtožbe proti jezuitom popolnoma neosnovane.

b) Indijanci in Colonia del Sacramento

Papež Aleksander VI. je z bulo »Inter Caetera« z dne 4. maja 1493 razmejil področje španskih in portugalskih kolonialnih osvajanj; meja naj bi potekala po črti 100 mil zahodno od Azorskih in Kapverdskih otokov tako, da bi bilo vse področje zahodno od te črte izključno špansko; vzhodno od le-te pa izključno portugalsko. Naslednjega leta 1494 so še Španci in Portugalci v mestu Tordesillas sporazumeli, da se ta mejna črta pomakne za 270 milj bolj na zahod,

kar je Portugalcem dopuščalo, da zasedejo tretjino Brazilije. Colonia del Sacramento v današnjem Urugvaju je bila na območju, kjer je imela osvajalne pravice le Španija. Toda Portugalci so to mesto smatrali za svoje, pri čemer so jim dajali potuho Angleži in Francozi.

Januarja 1680 je na izrečen kraljevi ukaz priplul na urugvajska tla portugalski general Manuel Lobos s štirinajstimi ladjami, ter tam ustanovil mesto Lusitania s trdnjavo Sacramento. Da bi pregnali Portugalce iz tega kraja je guverner iz Buenos Airesa poslal 2000 Špancev in 3.000 misijonskih Indijancev, ki so 7. avgusta zavzeli Colonio. Po tem dogodku so nasprotniki Špancev, med njimi zlasti Anglija razglašali po vsej Evropi, da zbirajo jezuiti močno armado, ki bo sčasoma škodila celo Špancem, ker se bo uprla; trdili so tudi, da so redukcije imperij v imperiju. Po mirovni pogodbi, ki sta jo leta 1680 sklenili Španija in Portugalska je Colonia pripadla Portugalcem. V letih 1685-1702 so iz tega mesta Portugalci napadali redukcije, pri čemer so jim pomagali Charrúas, Yaconi in Mboohanes. Leta 1703, ko je v »nasledstveni vojni« Portugalska nastopila proti Španiji, je le ta s pomočjo 4.000 misijonskih Indijancev zasedla Colonio. Toda v mirovni pogodbi v Utrechu leta 1715 je Colonia zopet pripadala Portugalcem. Leta 1735, ko je bila Španija ponovno zapletena v vojno s Portugalsko, je zopet na njeno pobudo 4.000 Indijancev zasedlo Colonio. V tako imenovani pogodbi »Tratado de Límites« ali »Permuta« leta 1750 se je Španija odpovedala ogromnemu ozemlju vzhodno od reke Urugvaj in severno od današnjega Urugvaja, kjer je bilo sedem redukcij, in dobila v zameno Colonio, ki je bila že itak njena. Jezuiti so protestirali proti tej pogodbi. Eden izmed največjih zagovornikov indijanskih pravic in proti pogodbi, je bil misijonar Inocenc Erber iz Ljubljane. Indijanci v redukcijah so se uprli.

c) Tratado de Límites ali Permutski dogovor

Permutski dogovor je bil najbolj v škodo Indijancem. Za Colonio, ki je bila prav tako popolnoma španska kot Madrid, in je štela 2.000 prebivalcev, so Španci izročili Portugalcem sedem redukcij s 30.000 ljudmi in ozemljem, ki je bilo veliko za dve Portugalski. Redukcijam je bilo dano na voljo, da se preselijo na španska ozemlja. Odobrena jim je bila odškodnina v skupnem znesku 28.000 pesov za imetja, katerega vrednost je bila cenjena na 16.000.000 pesov. Jezuiti so se pritožili na vse instance, pisali so celo Rabognu, ki je bil spovednik kralja Fernanda VI., toda vse je bilo zaman. Zaradi svete pokorščine so se jezuiti uklonili.

Altamirano, ki je bil odgovoren za preselitev, je sklical misijonarje vseh sedmih redukcij v Santo Tomé in jim zabičal, naj preselitev izvedejo čim prej, ker jih bodo sicer selili s silo. Zamislil si je različne načine, da bi jezuiti prepričali Indijance za izselitev. Ob praznikih, ko so se Indijanci zbrali v cerkvi, so jih misijonarji nagovarjali, naj se podrede kraljevemu ukazu, sicer jih bo doletela božja kazen, celo poklekali so prednje in jih rotili, naj se ne upirajo. Večina Indijancev je popustila, le redukcija San Nicolás se je uprla pod vodstvom Cristóbala Paicá, ki je živel več let v Braziliji in se je zavedal skrajno neugodnih posledic te preselitve. Razširil je vest, da jih nameravajo jezuiti prodati v sužnost. Začelo je vreti v vseh redukcijah. Nekateri misijonarji so morali pobegniti, sicer bi jih Indijanci umorili. Misijonar redukcije San Miguel je 10. avgusta 1752 sporočil, da so se Indijanci do zadnjega diha pripravljene boriti za svojo zemljo; izjavljajo, da jim je sam nadangel Mihael naročil, naj ne zapustijo redukcije. Indijanci redukcije San Juan, ki so se začeli seliti, so se vrnili, napadli višjega sodnika in zaprli več oseb, ki so jih dolžili sodelovanja z misijonarji. V začetku leta 1754 je upor zajel vse redukcije. Misijonskim Indijancem so se pridružila plemena Charrúas, Bohanes in Ninuanes. Pod poveljstvom Nicolása Neenguiruja so napadali in ropali portugalska posestva. Portugalci so krivdo za vse izgrede valili na jezuite, jih proglasili za izdajalce, ki imajo zbrano vojsko osem tisoč Indijancev, s katero se nameravajo obrniti proti Špancem. Portugalski ministrski predsednik Pombal je to razglasil po vsej Evropi.

Da bi dokazali svojo nedolžnost so jezuiti sami predlagali opustitev redukcij, česar pa španska vlada ni sprejela, pač pa je poslala v redukcije Valdeliriosa, da bi nadziral preseljevanje; njegovih 1500 vojakov je moralo zapustiti redukcije, ne da bi kaj opravili.

Nazadnje so se Španci in Portugalci zedinili za skupen napad na upornike, ki jih je bilo leta 1680, in jih do 10. februarja 1756 premagali v bitki znani pod imenom Caibaté. Poraz Indijancev ni bil dokončen. Ponovno se jih je zbralo tri tisoč, ker pa niso imeli sposobnih poveljnikov, so bili v bitki pri Chumielu popolnoma poraženi; španski poveljnik Andonaegui je 17. maja 1756 zasedel redukcijo San Miguel. Na prigovarjanje misijonarjev so se mu prišli pokloniti predstavniki vseh redukcij. Dne 8. junija 1756 je bil vzpostavljen mir in red. Indijance so preselili v redukcije zahodno od reke Urugvaj.

Leta 1759 je kralj Karel III. razveljavil nesmiselni Permutski dogovor. Tako so se smeli Indijanci vrniti k prvotnim redukcijam vzhodno od reke Urugvaj, vendar močno zdesetkani. Od nekdanjih 30.000 jih je ostalo komaj le polovica; mnogi so padli v boju, še več pa jih je pobegnilo v gozdove. Novi guverner Ceballos je dognal, da jezuiti za ta upor niso niti najmanj odgovorni.

d) Izgon jezuitov

Leta 1758 je prvi minister Pombal izgnal jezuite s Portugalske, leta 1764 Choiseul iz Francije, 27. februarja 1767 pa je po portugalskemu in francoskemu zgledu sledil pobožni španski kralj Karel III. ki je še pred tremi leti nudil zatočišče preganjanim francoskim jezuitom. K temu dejanju sta kralja pregovorila vojvoda de Alba in grof Aranda češ, da jezuiti težijo k ustavni monarhiji. Trdijo, da je oblast od Boga, dana ljudstvu in po njem kralju, ne pa neposredno kralju. To za Karla III., ki je bil Burbon, ni bilo sprejemljivo. Dolžila sta jezuite tudi magije v tako imenovanem malabarskem obredu v Indiji. Kar čez noč so iz Španije izgnali 6.000 jezuitov, ne da bi navedli razloge za ta ukrep. Papež Klemen XIII. jih ni hotel sprejeti, zato so se zatekli na Korziko. Septembra 1768 se jih je sveti oče usmilil in jih sprejel; tokrat jih je bilo že 10.000, kajti pridružili so se jim tisti, ki so prišli iz Amerike. Pod pritiskom burbonskih kraljev je Klemen XIV., 21. junija 1773 ukinil jezuitski red.

Za izgon jezuitov s področja Río de la Plate je bil pooblaščen Francisco de Paula Bucareli. Iz večjih mest so jih pregnali takoj, v redukcijah so jih še nekaj časa pustiti; verjetno zato, ker niso imeli duhovnikov, ki bi jih mogli nadomestiti. Redukcije naj bi prevzeli frančiškani, dominikanci in serviti. Bucareli je naredil veliko napako, ker je v vsaki redukciji poleg duhovnika nastavil španskega upravnika. Skladiščna vrata v redukcijah naj bi imela tri ključavnice; ključe naj bi imeli upravnik, višji sodnik in Cabildo. Vendar si je upravnik kmalu prilastil neomejeno razpolaganje s skladišči.

Bucareli v Buenos Airesu, Fabro v Córdobi, Marciel v San Fe in Campero v Tucumánu so si prilastili dokaj jezuitskega imetja.

Bucareli se je napotil v redukcije s 1500 vojaki v strahu, da se ne bi jezuiti uprli. Vendar ni nikjer naletel na odpor. Povsod so jim misijonarji brez ugovora izročili inventar imetja. Bucareli jih je dal vklenjene odpeljati v Buenos Aires; od tam pa v Evropo.

e) Vzroki dokončnega propada misijona (1768-1818)

Nekateri zgodovinarji kot José María Mariluz Urquijo, pred njim pa še Gutierres in Monzón so mnenja, da so redukcije propadle takoj po izgonu jezuitov, da so se vsi Indijanci porazgubili po gozdovih in se vrnilo k svojemu primitivnemu življenju, da torej civilizacijska prizadevanja jezuitov niso uspela. Vendar temu ni tako. Redukcije so obstajale še do leta 1818. Res je po izgonu jezuitov nekaj Indijancev zapustilo redukcije, toda večina se jih je zatekla v mesta, v Buenos Aires, Santa Fe, Montevideo ali Asunción. Bežali so zaradi upravnikov in novih duhovnikov, ki niso znali prisluhniti miselnosti Indijancev in jih celo pretepali.

Deset let po izgonu jezuitov so imele redukcije enako število prebivalcev kot prej, toda materialno in duhovno so propadale. Blagostanja prejšnjih dni ni bilo več. V marsikateri redukciji ni bilo duhovnika. Izkoriščanje Indijancev je bilo očitno, zato je kralj leta 1802 imenoval za guvernerja Bernarda de Velasco. Hkrati je dal redukcijam samostojno od Buenos Airesa in Paragvaja neodvisno oblast.

Redukcije, ki so bile vzhodno od reke Urugvaj, so zasedli Portugalci in njihovo prebivalstvo načrtno preseljevali v portugalska mesta. Leta 1810 so se mnoge redukcije izrekle za majsko revolucijo, ki je izbruhnila v Buenos Airesu. Na ukaz urugvajskega kreolca Artigasa je Indijanec Andresito zavzel vse redukcije, ki so bile na področju sedanje argentinske province Misiones. Leta 1817 je Andresito z 2.000 Indijanci prekoračil reko Urugvaj, da bi osvojil sedem redukcij, ki so bile pod portugalskim nadzorstvom. Portugalski general Chagas je premagal indijansko vojsko in pobil petsto Indijancev. Od januarja do marca je uničil šest redukcij. V tem napadu je bilo pobitih 3.190 Indijancev, nekaj pa odpeljanih v Brazilijo. Paragvajski guverner Francia je enako ravnal z redukcijami južno od reke Paragvaj; prebivalce je odvedel v današnji Paragvaj. Preostale so le redukcije San José, San Carlos in Apóstoles; v tej je Andresito zbiral Indijance za zopetni napad. V San Carlosu je bil poražen. Chagas je uničil še te tri redukcije.

Zadnje redukcije na ozemlju današnjega Paragvaja je leta 1840 podržavil Carlos López; tedaj so te redukcije štejele le 6.000 prebivalcev.

Konec prejšnjega stoletja je Hernández trdil, da se je deset tisoč Indijancev vrnilo k razvalinam redukcij in se nastanilo ob njih. Ti so znova ustanovili Cabildo in obnovili nekdanjo jezuitsko organizacijo; čeprav niso imeli duhovnika so opravljali molitve v cerkvici, ki so jo sami zgradili.

Danes je od vsega tega ostalo le nekaj razvalin, ki jih s svojim bujnim življenjem uničuje narava.

SKLEP

Poskusili smo prikazati genezo, organizacijo, razvoj in zaton gvaranijskih redukcij.

Brez dvoma je bilo v teh redukcijah v razdobju stopetdesetih let marsikaj nepopolnega. Katero človeško delo pa je popolno? Vsekakor moramo sprejeti z občudovanjem in z navdušenjem delo teh jezuitskih misijonarjev, ki so z neomajno vero v Boga, z ljubeznijo in z prizadevnostjo ustvarili med Indijanci veselo in srečno družbo.

Bolj kot kdorkoli so jezuiti doumeli indijansko omiko. S poštenim, ljudomilim in častnim ravnanjem so skušali vzgojiti tip odgovornega, svobodnega, vernega in civiliziranega Indijanca. Veliko zaslugo imajo jezuiti pri reševanju Indijancev pred zaslužnjevalnimi ukrepi kolonialnih osvajalcev. Bili so prvi, in skoraj edini, ki so se zavzeli za Indijance ob napadih paulistov. Da bi priborili pravice po nedolžnem preganjanim Indijancem so šli nekateri misijonarji osebno do kralja. Rešili so lepo število domačinov sistema »encomiendas«, kjer je, zaradi slabih razmer, pomrlo ogromno Indijancev. Varovali so Indijance pred zlorabami španskih trgovcev. V nekaj letih so Indijance iztrgali iz njihovega primitivnega načina življenja in jim pomagali, da so se prilagodili civiliziranemu okolju, in to v času, ko so v Evropi dvomili, da ima Indijanec sploh dušo. Indijanske hiše, v redukcijah so bile bogatejše, kot najboljše v španskih mestih, prav to velja tudi o cerkvah.

V redukcijah so se oblikovali pevski zbori, ki bi se mogli primerjati z najboljšimi v Ameriki in Evropi. Njihove delavnice za glasbila so bile znane v vsem Ríu de la Plata. Na tem področju, ki je obsegalo ozemlje današnjih držav Argentine, Urugvaja, Paragvaja, del Chila in Brazilije, je bila prva tiskarna v Južni Ameriki.

Velik delež, imajo misijonarji pri ohranjevanju gvaranijskega jezika; v tem jeziku so napisali nekaj knjig. Na cerkvenih sinodah so se jezuiti uspešno zavzemali za liturgijo v domačem jeziku, kar je bilo za tiste čase nekaj povsem revolucionarnega. Nikjer drugje v Južni Ameriki se v tistem času ni šolalo toliko domačinov, kot prav v redukcijah.

Jezuitom je vse to uspevalo predvsem zaradi njihove organizacije, ki je bila zelo hierarhizirana obenem pa zelo demokratična. Vsak je bil odgovoren za svoje delo. Jezuiti so znali prisluhniti domačinom, ohranili so njihovo staro hierarhično ureditev; indijanski poglavar je kot višji sodnik in s tem predsednik Cabilda, izvrševal svojo službo popolnoma svobodno. Prav tako je imel vsak Indijanec svoje določeno mesto v družbi in pri delu, in bil na svojem položaju svoboden. Le ta demokratična ureditev in prostovoljna podreitev Indijancev je omogočilo, da sta mogla dva duhovnika voditi v najboljšem sožitju redukcijo, ki je štela do sedem tisoč Indijancev. V vseh redukcijah je manj kot sto duhovnikov vodilo stotisoč Indijancev v popolnem soglasju brez najmanjšega trenja.

Težko bi bilo reči, kaj bi bilo, če bi te redukcije obstajale še dandanes. Lahko si mislim, da bi bila to dobro organizirana družba, v kateri bi prevladoval pristen indijanski duh s katoliško tradicijo.

Ta enkratni poskus v zgodovini Cerkve in človeštva je propadel zaradi človeške zavistnosti, škodoželjnosti in pohlepa po bogastvu.

Človek strmi ob tem človekoljubnem, heroičnem delu, polnem idealizma in prizadevanja za »večjo čast božjo« (ad maioren Dei gloriam), hkrati pa se tesnobno sprašuje, zakaj naš čas tako zelo zaostaja za njim.

VIRI IN LITERATURA

- Anua de la Compañía en el Tucumán y Perú, 1596; en Relaciones Geográficas de Indias, II, 1885.
 - Cartas de Indias, prvič tiskana s strani Ministro de Fomento, Madrid, 1877.
 - Catálogo de documentos del Archivo de Indias de Sevilla, referentes a la historia de la República Argentina, 1514-1810, Buenos Aires, 1901.
 - Documentos bandeirantes do Archivo General de Indias en Sevilha, Annaes do Museu Paulista, 1910.
 - Documentos relativos a la ejecución del Tratado de Límites de 1750, Montevideo, 1930.
 - Literae Annuae Societatis Jesu, anni 1606, 1607 et 1618, Mainz, 1618.
 - Memorias de los virreyes que han gobernado el Perú, durante el tiempo del coloniaje español, Lima, 1859.
 - Recopilación de Leyes de los Reinos de las Indias, Madrid, 1841.
1. Astrain Antonio, Historia de la Compañía de Jesús en la Asistencia de España, Madrid, 1925,
 2. Bruxel, O sistema de Propiedade das Reducoes Guaraníticas, Porto Alegre, 1959.
 3. Cretineau-Joly J., Histoire de la Compagnie de Jésus, París, 1859.
 4. Furlong Guillermo, Misiones y sus pueblos de Guaraníes 1610-1813, Posadas, 1978.
 5. Garay Blas, El comunismo de las misiones. La Compañía de Jesús en el Paraguay, Asunción, 1621.
 6. Hernández P., Organización Social de las Doctrinas Guaraníes de la Compañía de Jesús, Barcelona, 1913.
 7. Jaeger Luis G. , Os heróis de Caaró e Pirapó, Porto Alegre, 1940.
 8. Kratz Wilhem, El Tratado hispano-portugués de Límites de 1750 y sus consecuencias, Roma, 1941.
 9. Leonhardt Carlos, Papeles de los antiguos Jesuitas de Buenos Aires y Chile, Buenos Aires, 1926.
 10. Lugones Leopoldo, El Imperio Jesuítico, Buenos Aires, 1981.
 11. Mateos Francisco, Antecedentes. Avances portugueses y Misiones españolas en América del Sur, Missionalia Hispánica, Madrid, 1948.
 12. Pastells P. , Historia de la Compañía de Jesús en la provincia del Paraguay, Madrid, 1912.
 13. Sosson A., Les Reductions du Paraguay, v reviji Vivant Univers, st. 264, Belgique, 1969.

Meddobja v 12

Tukaj ti pošiljam nekaj rož
iz zdomskega sveta,
napol suhih, a živobarvnih.
Vsadil sem jih v puščavsko zemljo
pred mnogimi leti -
semena sem nosil s seboj še od doma.

Najprej je bilo hudó,
presaditev jih je skoraj uničila:
sonca in dežja ni manjkalo - a samota...

Vendar so semena počasi oživela in se privadila
in dolgo zatem so se prikazali cvetovi:
lepi, čudežno drugačni - atlansko slovenski...
Kaj podobnega nisem videl nikjer.

France Papež